

Univerzita Karlova v Praze
Právnická fakulta

Mgr. Eva Rejchrtová

Odvolání v trestním řízení

Rigorózní práce

Vedoucí rigorózní práce:

Prof. JUDr. Jiří Jelínek, CSc.

Trestní právo procesní

Datum vypracování práce (uzavření rukopisu):

duben 2015

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že předloženou rigorózní práci jsem vypracovala samostatně a že všechny použité zdroje byly řádně uvedeny. Dále prohlašuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Mgr. Eva Rejchrtová

Poděkování

Tímto bych chtěla poděkovat především vedoucímu mé rigorózní práce, panu prof. JUDr. Jiřímu Jelínkovi, CSc., za povzbuzení, cenné rady a odborné vedení při jejím zpracování. Děkuji také Vrchnímu soudu v Praze za umožnění odborné stáže.

Tato práce by nemohla vzniknout bez pochopení a trpělivosti mé dcery.

OBSAH

1	ÚVOD	5
2	STRUČNĚ K HISTORII ODVOLÁNÍ V ČESKÉM TRESTNÍM ŘÍZENÍ.....	8
3	ZÁKLADNÍ ZÁSADY A SPECIFICKÉ PRINCIPY ODVOLACÍHO ŘÍZENÍ ..	17
3.1	Základní zásady trestního řízení a jejich uplatnění v řízení o odvolání.....	17
3.2	Apelace, kasace a revize jako specifické principy odvolacího řízení	32
3.3	Další specifické principy odvolacího řízení	37
4	OBECNÁ CHARAKTERISTIKA PŘEZKUMNÉHO ŘÍZENÍ, SYSTÉM ŘÁDNÝCH A MIMOŘÁDNÝCH OPRAVNÝCH PROSTŘEDKŮ.....	41
5	ODVOLÁNÍ	46
5.1	Přípustnost a účinek odvolání	48
5.2	Oprávněné osoby.....	51
5.3	Lhůta a místo k podání odvolání	57
5.4	Obsahové náležitosti odvolání a postup při odstraňování jeho vad	62
5.5	Řízení před odvolacím soudem.....	69
5.6	Rozhodnutí odvolacího soudu.....	81
5.7	Řízení u soudu prvního stupně po zrušení rozsudku.....	95
6	SROVNÁNÍ PROBLEMATIKY ODVOLÁNÍ SE SLOVENSKOU PRÁVNÍ ÚPRAVOU	97
6.1	Opravné řízení trestní ve Slovenské republice.....	99
6.2	Právní úprava odvolání ve Slovenské republice	103
6.3	Odlišnosti české a slovenské právní úpravy odvolání.....	110
7	ZÁVĚR	115
8	SEZNAM POUŽITÝCH PRAMENŮ A LITERATURY	120
9	RÉSUMÉ	126

1 ÚVOD

Institut odvolání v systému českého trestního práva procesního prošel v posledních dvou desetiletích řadou podstatných změn, které se dotkly samotných principů, kterými dosud bylo přezkumné řízení rozsudku soudu nižšího stupně soudem stupně vyššího ovládáno. Stále platný zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (dále trestní řád nebo tr. ř.) byl v hlavě šestnácté, upravující odvolání a řízení o něm, významně novelizován již v devadesátých letech minulého století, a to zákonem č. 178/1990 Sb., účinným od 1. 7. 1990 a následně zákonem č. 292/1993 Sb., účinným od 1. 1. 1994, zejména pokud jde o uplatnění zásady *reformationis in peius*. Zcela zásadně byl však změněn zákonem č. 265/2001 Sb., účinným od 1. 1. 2002, který přinesl novou koncepci způsobu vyřizování odvolání i rozsahu přezkoumávání napadeného rozhodnutí: dosud převládající princip kasační s prvky apelace nahradil princip apelační s prvky kasace, namísto revizního principu nastoupil princip vázanosti odvolacího soudu obsahem podaného odvolání a rozsah přezkumu odvolacím soudem zákon svěřil do dispozice osobám k odvolání oprávněným. Z prohloubení zásady dispoziční při vymezení šíře předmětu odvolacího řízení se pak odvinul zákonný požadavek odůvodnit odvolání co do jeho rozsahu i důvodů, kladený bez rozdílu na všechny odvolatele včetně obviněného, který není zastoupen obhájcem, a oproti předcházející právní úpravě novela zavedla i důsledky spojené s nevyhověním této povinnosti: odmítnutí odvolání, pokud nesplňuje předepsané obsahové náležitosti. Změnu doznalo též řízení u soudu prvního stupně nově stanoveným postupem předsedy senátu v případě, že bylo podáno odvolání nesplňující náležitosti ve smyslu § 249 odst. 1 tr. ř. K rozšíření apelačních prvků v odvolacím řízení a k širšímu uplatnění zásady oficiality ve smyslu možnosti vydání vlastního rozhodnutí odvolacím soudem bez nutnosti vrátit věc soudu prvního stupně k novému projednání a rozhodnutí vedla zákonodárce snaha o urychlení a zvýšení hospodárnosti celého trestního řízení. Ve svém důsledku tyto změny znamenaly současně i posílení úlohy obou procesních stran, tedy jak strany obžaloby, tak i obhajoby, kterým se otevřely širší možnosti nabízet důkazy na podporu svých odvolání a bránit se proti argumentům odvolání protistrany.

Rovněž v letech následujících zasáhly hlavu šestnáctou trestního řádu četné novelizace, ty byly ovšem ve vztahu k problematice odvolání vesměs drobnějšího

charakteru a reagovaly v podstatě na další změny v trestněprávních hmotných i procesních ustanoveních: jako významnější je třeba zmínit zákon č. 193/2012 Sb., kterým byla s účinností od 1. 7. 2012 zavedena možnost konat trestní řízení před soudem i na podkladě návrhu na schválení dohody o prohlášení viny a přijetí trestu, což se odrazilo v nové formulaci ustanovení § 245 tr. ř. Samotné principy ovládající odvolací řízení však již měněny nebyly, a tak zákon č. 265/2001 Sb. zůstává dosud nejzásadnějším legislativním počinem, který se této části trestního procesu dotkl.

Právo vyvolat přezkum rozhodnutí soudu nižšího stupně soudem vyššího stupně patří k základním zásadám spravedlivého procesu a je naplněním ústavně zaručeného práva na soudní ochranu, které zakotvuje hlava pátá Listiny základních práv a svobod (právo na soudní a jinou právní ochranu). Úpravou odvolacího řízení v trestních věcech převzala Česká republika závazek vyplývající z čl. 2 Protokolu č. 7 k Úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod a z čl. 14 odst. 5 Mezinárodního paktu o občanských a politických právech, podle kterých každý, koho soud uzná vinným z trestného činu, má (s určitými výjimkami) právo dát přezkoumat výrok o vině nebo trestu soudem vyššího stupně. Pozornost, která je odvolání v trestním řízení v mezinárodních smlouvách i vnitrostátní úpravě věnována, určuje jeho význam jakožto jediného řádného opravného prostředku proti rozsudku soudu prvního stupně, kterým se rozhoduje o vině a trestu, tedy o naprosto zásadních otázkách trestního řízení. Odvolací řízení, jehož výsledkem je rozhodnutí odvolacího soudu, je také podmínkou k tomu, aby obviněný a nejvyšší státní zástupce mohli ze zákonem stanovených důvodů uplatnit mimořádný opravný prostředek, kterým je dovolání. Přestože tedy řízení o odvolání není obligatorním stadiem trestního řízení, neboť podání odvolání a vyvolání řízení o něm je zcela v rukou oprávněných osob, je jeho právní úprava důležitou zárukou nezávislého a nestranného rozhodování soudů.

Přes zásadní změny, kterými trestní řád prošel po roce 1989, je zcela zřejmá potřeba jeho celkové rekonstrukce, jejímž cílem by mělo být zejména další zpřehlednění, zjednodušení a zrychlení trestního řízení, upevnění jeho pojetí jako kontradiktorního procesu, lépe odpovídajícího současným požadavkům moderní justice, naplnění mezinárodních závazků, které Česká republika v trestním řízení převzala, jakož i kvalitnější ochrana obětí trestných činů a posílení procesních práv poškozeného. V části týkající se odvolacího řízení se pak tento trend logicky musí projevit setrváním

na principu apelačním s prvky kasace v podobě omezené možnosti vrácení věci prvému soudu soudem druhého stupně.

Věcný záměr trestního řádu z roku 2008 předpokládal zavedení některých zcela nových institutů, reagujících na zahraniční zkušenosti a trendy, z nichž mnohé již došly naplnění a byly průběžnými novelizacemi do stávající právní úpravy včleněny (předběžná opatření, spolupracující obviněný, dohoda o vině a trestu), jiné jsou dosud předmětem diskuze (korunní svědek, pořádková opatření ve formě zajištění svědka nebo jiné osoby pro účely provedení úkonu trestního řízení, soukromá žaloba, subsidiární žaloba, podmíněné zastavení trestního řízení s dohledem probačního úředníka). V březnu 2014 zahájila činnost Komise pro nový trestní řád, složená ze zástupců akademické obce, soudců, státních zástupců i advokátů, jejímž předsedou je předseda senátu Nejvyššího soudu ČR prof. JUDr. Pavel Šámal, Ph.D. Připravovaný kodex trestního procesního práva by měl být podle dosavadních předpokladů přijat do konce stávajícího volebního období; jeho návrh by měla vláda dostat k projednání ještě v roce 2015. Nový trestní řád by pak zcela nahradil stávající právní úpravu v dané oblasti, s výjimkou zákona o soudnictví ve věcech mládeže a zákona o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim, jejichž procesní ustanovení pravděpodobně nebudou do trestního řádu začleňována, neboť se v obou uvedených oblastech osvědčila samostatná právní úprava. Stejně by měl být jako zvláštní zákon zachován i zákon o mezinárodní justiční spolupráci ve věcech trestních.

Z důvodů výše uvedených si tato rigorózní práce klade za úkol rozebrat současnou právní úpravu odvolání v trestním řízení, jak je pojmána platným trestním řádem, vymezit základní zásady, jimiž je ve svém moderním pojetí toto řízení ovládáno, jakož i specifické principy, které sledovanou část trestního procesu charakterizují. Prostřednictvím zasazení odvolání do systému řádných i mimořádných opravných prostředků chce poukázat na jeho klíčový význam v přezkumném řízení při nápravě vadných rozhodnutí a jeho neopominutelnou roli při budování právní jistoty a důvěry občanů ve fungující stát. Cílem této práce je též upozornit na některé aktuální problémy v řízení o odvolání, vyskytující se v každodenní soudní praxi, případně nastínit jejich řešení. V komparaci s právní úpravou odvolání ve Slovenské republice si pak práce všimá možných cest, kudy by se mohla ubírat připravovaná rekonstrukce trestního řízení.

2 STRUČNĚ K HISTORII ODVOLÁNÍ V ČESKÉM TRESTNÍM ŘÍZENÍ

Trestní proces byl na území dnešní České republiky založen až do osvícenské doby na zásadě inkviziční, na zásadě oficiality, tajnosti a písemnosti, presumpci viny a tortuře jakožto základním důkazním prostředku. Constitutio Criminalis Theresiana z roku 1768, (zkráceně Tereziána), který sjednotil trestní řízení u všech soudů v českých a rakouských zemích, byl již v době svého vzniku zastaralým zákoníkem, poplatným feudálním přežitkům, podle něhož veškerá tíha dokazování nevinu spočívala na obžalovaném bez podpory obhájce, a role soudce a žalobce se koncentrovala obvykle v jedné osobě. Platila zásada formálního hodnocení důkazů s jasně stanovenou hierarchií, na jejímž vrcholu stálo přiznání jakožto „královna důkazů“. To bylo možno na obžalovaném vynutit pomocí propracovaného systému tortury (útrpného práva), takže soudci při rozhodování o vině a trestu disponovali prakticky bezbřehou libovůlí. Možnost případ znovu otevřít byla, zejména pro obžalované z nižších sociálních vrstev, velmi omezená.

Jak uvádí Adamová,¹ posun k modernějšímu pojetí trestního procesu nastal až díky josefínským reformám. Obecný soudní řád kriminální z roku 1788 jakožto trestní část josefínské procesně právní kodifikace, zrušil procesní pravidla Tereziány (užití tortury bylo zakázáno již v roce 1776) a zdokonalil inkviziční proces. Zachoval v řízení před soudem zásadu tajnosti a písemnosti (co není ve spise, není na světě – „quod non est in actis, non est in mundo“), umožňoval proti obžalovaným použít i donucení a připouštěl odsouzení na základě nepřímých důkazů, avšak v takovém případě nemohl být uložen trest v horní hranici sazby. Obžalovaným se též otevřel snazší přístup k uplatnění tzv. opravných prostředků, prostřednictvím kterých mohli vyjádřit nespokojenost s výrokem soudu.

Dosavadní pojetí inkvizičního procesu nedoznalo žádných podstatných změn v Zákoníku o zločinech a těžkých policejních přestupcích z roku 1803, vydaném císařem Františkem II., který obsahoval kromě procesních též normy hmotné. Nicméně myšlenky francouzské revoluce, vtělené do Deklarace práv člověka a občana z roku 1789 (z nich připomeňme zvláště rovnost zákona pro všechny a všech občanů před

¹ Adamová, S. K.: Dějiny českého soudnictví do roku 1938, 1. vydání, Praha: Lexis Nexis 2005, str. 75

zákonem, stíhání jen činů pro společnost nebezpečných, zásady „nullum crimen sine lege“ a „nulla poena sine lege“ a presumpci nevinny), postupně prostupovaly do všech kontinentálních trestních zákoníků a ovlivnily i legislativu na našem území.

A tak Prosinčová ústava (resp. zákon soudcovské moci č. 144/1867 ř. z., který byl její součástí), zakotvila ve svém čl. 6 nezávislost soudců a v čl. 10 ústnost a veřejnost soudního řízení a obžalovací proces.²

Po vzniku Československa jako samostatného státního útvaru bylo trestní řízení soudní v Čechách, Moravě a Slezsku nadále upraveno stávajícím zákonem č. 119/1873 ř. z., jelikož zákonem č. 11/1918 Sb. z. a n. ze dne 28. 10. 1918 o zřízení samostatného československého státu, byly ponechány v platnosti dosavadní zákony a nařízení dosud platné v Rakousku-Uhersku³ (na Slovensku a Podkarpatské Rusi tedy platil uherský trestní řád č. XXXIII/1896 a právní dualismus pak byl v Československu zachován až do roku 1950).

Ve zmíněném zákoně o trestním řádu soudním č. 119/1873 ř. z., na svou dobu mimořádně moderním a zdařilým právnickým dílem, nazývaném podle svého hlavního autora též Glaserův trestní řád,⁴ byla možnost podat opravný prostředek proti nepravomocnému rozsudku soudu prvního stupně upravena v právu odvolání k soudu druhého stupně jako jediného opravného prostředku.⁵ Odvolání bylo opravným prostředkem proti rozsudku první instance, přezkumu rozsudku však bylo možno fakticky dosáhnout i cestou zmateční stížnosti ke kasačnímu (nejvyššímu) soudu. Odvolání i zmateční stížnost vedly k přezkoumání rozhodnutí soudu první instance z hlediska právních vad,⁶ ovšem za právní vadu bylo v případě zmateční stížnosti považováno i porušení ustanovení trestního řádu spočívající v neúplnosti dokazování,

² Právní základ pro vybudování institutu státních zástupců v rakouských a českých zemích položil již § 103 Stadionovy (březnové) ústavy z roku 1849, jenž uplatnil v trestním procesu zásadu obžalovací, čímž bylo inkviziční řízení definitivně odstraněno.

³ Čl. 2 zákona č. 11/1918 Sb. z. a n.: „Veškeré dosavadní zemské a říšské zákony a nařízení zůstávají prozatím v platnosti.“

⁴ Julius Anton Glaser (19. 3. 1831 – 26. 12. 1885), liberální filozof a právník, působil jako rakousko uherský, resp. předlitavský státní úředník a politik, v období let 1871-1879 byl ministrem spravedlnosti Předlitavska, poté se stal generálním prokurátorem na nejvyšším soudním a kasačním dvoře. Jako odborník na trestní právo významně přispěl k zavedení moderních trestních procesů v monarchii.

⁵ Ustanovení § 463 zákona č. 119/1873 ř.z.: „Proti rozsudku okresního soudu, vydanému na někoho přítomného, užítí lze jediného prostředku opravného, totiž odvolání k sborovému soudu první instance, v jehož okrášlku jest soud okresní.“

⁶ Důvody odvolání vymezuje ustanovení § 468, které v bodě 3. odkazuje na ustanovení § 281, č. 6-11 – důvody zmateční stížnosti.

takže v případě úspěchu zmateční stížnosti mohl být rozsudek soudu prvního stupně zrušen a věc mu vrácena k novému (věcnému) projednání a rozhodnutí. Odvoláním i zmateční stížností bylo možné rozsudek napadat do tří dnů od jeho vyhlášení, resp. doručení s další osmidenní lhůtou k jejich odůvodnění a oba tyto opravné prostředky měly odkladný účinek. Okruh osob k odvolání oprávněných byl již tehdy široký: ve prospěch obžalovaného mohli odvolání podat i jeho manžel nebo manželka, příbuzní „v pokolení vzhůru i dolů stoupajícím“, jeho poručník a byl-li obžalovaný nezletilý, jeho rodiče nebo jeho poručník i proti jeho vůli. Trestní řízení jako celek bylo sice ovládáno zásadou formální pravdy, ale postupným vývojem judikatury byla tato zásada nahrazena zásadou pravdy materiální přípuštěním možnosti opětovného provedení některých důkazů odvolacím soudem v souladu se zásadou bezprostřednosti a ústnosti.

Naznačený trend našel pokračování i v zákoně č. 319/1948 Sb., o zlidovění soudnictví, který v § 101 odst. 1 věta čtvrtá ukládal odvolacímu soudu „při svém rozhodování přihlížet k novému nebo k opakovanému důkazu jen tehdy, byl-li proveden při tomto líčení samém, nebo byl-li při něm přečten protokol o něm“. Odvolání jakožto jediný opravný prostředek proti rozsudku okresního soudu bylo možné podat do tří dnů od vyhlášení rozsudku, resp. jeho doručení, a to jak z důvodů materiálních, tak i z důvodů formálních. Odvolací soud byl povinen z jeho podnětu přezkoumat napadený rozsudek „ve všech výrocích, proti nimž může odvolatel podat odvolání, i řízení jemu předcházející, a to z hlediska všech důvodů, pro které by mohl odvolatel rozsudku odporovat“ (§ 95). Odvolací řízení bylo tedy jednoznačně ovládáno silným revizním principem. Z hlediska způsobu rozhodnutí o odvolání převážil princip apelační s prvky kasačními: odvolací soud měl zpravidla rozhodnout ve věci samé, pouze v případě, že nebylo možné obejít se bez konání nového hlavního přelíčení, byla věc vrácena prvnímu soudu, aby ji znovu projednal a rozhodl. Ten byl poté vázán právním názorem soudu odvolacího.

V následujících letech 1949 – 1950 v rámci tzv. právníkové dvouletky byl vypracován a přijat zákon č. 87/1950 Sb., o trestním řízení soudním, který nahradil dosavadní právní úpravu na celém území Československa. Nový kodex trestního řízení, vypracovaný podle vzoru legislativy Sovětského svazu, formálně sice zachovával dosud známé a respektované zásady veřejnosti, bezprostřednosti a ústnosti, volného hodnocení důkazů i zásadu materiální pravdy, jejich praktické uplatnění však podřídil politickým

cílům a společenským poměrům doby. Celý trestní proces byl zdeformován komunistickou ideologií, zásadní důležitost přiznána přípravnému řízení vedenému policií a vedle silné pozice prokurátora, tzv. „strážce zákonosti“, dozírajícího dokonce i nad činností soudů, stál obžalovaný s naprostým minimem procesních práv a nástrojů obrany. Opravným prostředkem proti nepravomocnému rozsudku o vině a trestu bylo odvolání, které bylo možno podat do tří dnů od oznámení rozsudku nebo od doručení jeho stejnopisu. V odvolacím řízení platil pro rozsah přezkumné povinnosti nadále revizní princip, který spočíval v povinnosti odvolacího soudu přezkoumat všechny výroky napadeného rozsudku i řízení jim předcházející, i když nebyly podaným odvoláním dotčeny (§ 194). Princip apelační s kasačními prvky zůstal též zachován: podle § 183 bylo možné zrušit napadený rozsudek jen tehdy, pokud byla skutková zjištění prvního soudu tak nedostatečná, že bylo nutno hlavní líčení opakovat; jinak odvolací soud rozhodl sám ve věci s přihlédnutím k důkazům, které v odvolacím řízení znovu zopakoval nebo nově provedl.

Již v roce 1956 došlo k rekodifikaci trestního procesu přijetím zákona č. 64/1956 Sb., o trestním řízení soudním (ve stejném roce byl novelizován i trestní zákon č. 63/1956 Sb. a přijat nový zákon o prokuratuře č. 65/1956 Sb.). Nový zákon o trestním řízení soudním měl jako reakci na výtky směřované proti stávající justiční praxi přinést posílení zákonitosti a širší uplatnění zásady presumpce nevinny, práva na obhajobu a soudcovské nezávislosti. Odvolání zůstávalo jediným řádným opravným prostředkem proti nepravomocnému rozsudku soudu prvního stupně, lhůta k jeho podání se prodloužila z dosud platných tří na osm dní od doručení opisu rozsudku (§ 264 odst. 1). V odvolacím řízení převážil kasační princip s prvky apelačními, čímž měla být zdůrazněna zásadní role prvoinstančního soudu v trestním řízení, neboť – citujme Pipka – „uplatnění kasace posiluje pocit zodpovědnosti soudů prvního stupně“.⁷

Dne 1. 1. 1962 nabyl účinnosti zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád, dále též tr.ř.). I jeho přijetí bylo vedeno požadavkem prohloubení zákonitosti trestního soudnictví a posílení výchovného působení trestního procesu. V dokazování zůstaly určující zásada materiální pravdy, presumpce nevinny a právo na obhajobu. Byla zachována dvojinstančnost trestního řízení a odvolání jako jediný procesní nástroj, kterým bylo možno vyvolat přezkum nepravomocného rozsudku soudu

⁷ Pipek, J.: Principy apelace a kasace a jejich uplatnění v odvolání v československém trestním řízení, Univerzita Karlova, Praha 1980, str. 27

prvého stupně, a to ve lhůtě osmi dnů od doručení jeho opisu u nadřízeného soudu. V odvolacím řízení nadále dominoval princip kasační (v ustanovení § 258 odst. 1 byly výslovně vyjmenovány kasační důvody), výjimečně přicházelo v úvahu i doplnění dokazování (§ 263 odst. 6: „nejde-li o rozsáhlé a obtížně proveditelné doplnění dokazování, které by znamenalo nahrazovat činnost soudu prvního stupně“) a apelační prvky reprezentovalo znění ustanovení § 259 odst. 3, které umožňovalo odvolacímu soudu rozhodnout ve věci rozsudkem na podkladě v napadeném rozsudku správně zjištěného skutkového stavu, případně doplněného důkazy bezprostředně provedenými před odvolacím soudem. Skutková zjištění soudu prvního stupně tak nemohl odvolací soud zásadním způsobem měnit: v případě podstatných výhrad ke zjištěnému skutkovému stavu bylo jediným možným způsobem dosažení nápravy zrušení napadeného rozsudku a vrácení věci nalézacímu soudu, případně až do stadia přípravného řízení prokurátorovi k došetření.

V následujícím období čekala právní úprava trestního procesu včetně části týkající se odvolání na zásadní novelizaci celých čtyřicet let. V průběhu této doby se jí dotkly pouze takové změny, které nezasáhly pojetí odvolacího řízení jako řízení výrazně kasačního s prvky apelačními, v němž je rozsah přezkumné povinnosti soudu vyšší instance určován revizním principem.

Novelizace trestního řádu provedená zákonem č. 178/1990 Sb., s účinností od 1. 7. 1990, si kladla za cíl reflektovat změny trestního práva hmotného a rovněž závazky z mezinárodních smluv, kterými je naše republika vázána.⁸ Omezila se pouze na skutečně nutné úpravy v oblasti rozšíření práva na obhajobu, nově upravila postup soudu a prokurátora při rozhodování o vazbě a rozšířila prostředky, kterými lze vazbu nahradit. Zavedla institut deliktů stíhaných jen na návrh a důsledněji vyjádřila zákaz reformationis in peius. Upravila instituty převzetí trestní věci z ciziny a odevzdání do ciziny, dosud realizované jen na základě interních předpisů.

Oproti tomu úkolem zákona č. 292/1993 Sb., kterým byl trestní řád novelizován s účinností od 1. 1. 1994, již bylo trestní řízení zjednodušit, odformalizovat a zrychlit.⁹ Tato novela zrušila institut vyhledávání a ponechala vyšetřování jako jednotnou formu

⁸ Důvodová zpráva k zákonu č. 178/1990 Sb. Systém ASPI, verze 2015 pro Windows, stav k 8. 4. 2015 [cit. 10. 4. 2015]

⁹ Důvodová zpráva k zákonu č. 292/1993 Sb. Systém ASPI, verze 2015 pro Windows, stav k 8. 4. 2015 [cit. 10. 4. 2015]

přípravného řízení, přičemž odstranila i možnost vést trestní stíhání tzv. „ve věci“. Změny byly vedeny myšlenkou, že těžištěm dokazování je až řízení před soudem, takže rozsah skutečností, které je třeba v přípravném řízení objasnit, by měl být omezen na základní skutečnosti podstatné pro rozhodnutí o vině. V řízení před soudem novela zakotvila institut podmíněného zastavení trestního stíhání a trestního příkazu. V procesu dokazování pak došlo k zavedení opatření na ochranu svědka, k posílení kontradiktornosti řízení a zásady rovnosti stran. Pokud jde o řízení o odvolání, byl rozšířen a upřesněn zákaz reformationis in peius za situace, kdy soud druhého stupně rozhoduje jen o odvolání podaném ve prospěch obžalovaného: zákaz změny k horšímu se již neomezuje jen na výrok o trestu, ale na jakoukoliv změnu rozsudku, kterou by se zhoršilo postavení obžalovaného a uplatní se nejen v případě, když odvolací soud učiní sám konečné rozhodnutí ve věci, ale též v případě, je-li po zrušení napadeného rozsudku vrácena věc státnímu zástupci k došetření.

Na rozdíl od předchozích novel měl zákon č. 265/2001 Sb., účinný od 1. 1. 2002, ambice přinést zcela novou koncepci trestního procesu a založit ji na skutečně kontradiktorním řízení za aktivní účasti stran. To se nutně promítlo i do pojmání základních zásad trestního řízení a projevilo se v charakteristice a stanovení průběhu jeho jednotlivých stádií, v nové úpravě řádných i mimořádných opravných prostředků a dalších navazujících institutů. Snahou zákonodárce bylo co nejvíce zjednodušit dosud velmi rigorózní právní úpravu trestního procesu, která způsobovala, že úkony orgánů činných v trestním řízení se stávaly duplicitními namísto toho, aby na sebe navazovaly, řízení se tak prodlužovalo a odhalení, usvědčení a potrestání pachatele nenásledovalo v takové době od spáchání činu, aby bylo možné vnímat ho jako výkon spravedlnosti.¹⁰

Odvolací řízení bylo novelou konstruováno od dosavadní úpravy naprosto odlišným způsobem. Ve stávajícím modelu platil revizní princip, podle něhož bez ohledu na zaměření podaného odvolání a výtky v něm uvedené měl odvolací soud povinnost přezkoumat všechny výroky napadeného rozsudku i řízení, které jeho vydání předcházelo. Ten byl již v dřívějších letech předmětem mnohých odborných diskusí:

¹⁰ Důvodová zpráva k zákonu č. 265/2001 Sb. Systém ASPI, verze 2015 pro Windows, stav k 8. 4. 2015 [cit. 10. 4. 2015]

obsáhle se jím zabývali například Sotolář, Šámal a Sovák,¹¹ kteří kritizovali i dosud převažující kasační způsob vyřizování odvolání.

Novela trestního řádu z roku 2001 vychází z toho, že státní zástupce jako veřejný žalobce hájí zájmy státu a obžalovaný má právo zvolit způsob své obhajoby, což platí ve všech stádiích trestního procesu, tedy i v řízení o odvolání. Odvolací řízení je ovládáno dispoziční zásadou a je-li věcí oprávněné osoby, zda proti rozsudku podá odvolání či nikoliv, musí být právě tak v její dispozici, v jakém rozsahu a z jakých důvodů tak učiní. Tím, do jaké míry oprávněná osoba své právo naplní, stanoví vlastně rozsah přezkumu odvolacího soudu, jehož meze nesmí být až na zákonem stanovené výjimky překročeny.¹² Z tohoto důvodu byl revizní princip zrušen a do trestního řádu byl naopak zakotven princip vázanosti odvolacího soudu podaným odvoláním, resp. v něm označenými vadami. Jen když je zřejmé, že vytýkaný nedostatek má svůj původ v jiném výroku, než jaký je napadán, je odvolací soud povinen přezkoumat i správnost takového výroku.

Současně novela zavedla oproti dosavadnímu kasačnímu principu vyřizování odvolání s apelačními prvky princip zcela opačný, tedy princip výrazně apelační s omezenou možností kasace. Odvolací soud byl zavázán povinností doplnit řízení důkazy potřebnými k tomu, aby mohl o odvolání rozhodnout. Pouze tehdy, kdy by šlo o rozsáhlé a obtížně proveditelné dokazování, které by znamenalo nahrazování činnosti soudu prvního stupně, přistoupí odvolací soud ke kasačnímu rozhodnutí: zrušení napadeného rozsudku a vrácení věci soudu prvního stupně, aby v potřebném rozsahu dokazování doplnil a znovu o věci rozhodl. Kasace nastupuje zásadně jen v takových případech, když důkazy provedené před soudem prvního stupně nebudou vůbec dávat dostatečný obraz o skutkovém stavu případu nebo nové důkazy, které strany navrhnou, by mohly zjištěný skutkový stav zcela změnit. Vrácení věci se tedy stalo krajní možností, kterou je třeba vždy zvažovat i z hlediska účelnosti. Možnost odvolacího soudu vrátit věc státnímu zástupci zůstala nadále zachována, avšak takový postup přichází v úvahu pouze z důvodu zjištění podstatných a v řízení před soudem neodstranitelných procesních vad.

¹¹ Sotolář, A., Šámal, P., Sovák, Z.: K řízení o opravných prostředcích v trestních věcech, Právní rozhledy 5/1997, str. 232-244

¹² Šámal, P. a kol. Trestní řád II. § 157 – 314s. Komentář. 7. vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, str. 2990

Pro úplnost je na tomto místě třeba zmínit též další změny právní úpravy, týkající se odvolání a řízení o něm, které následovaly: zákonem č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže (zákon o soudnictví ve věcech mládeže, dále též ZSVM), účinným od 1. 1. 2004, obsahujícím speciální procesní ustanovení, jimiž se řídí opravné prostředky při výkonu soudnictví ve věcech mladistvých prostřednictvím soudů pro mládež, byl v jeho ustanovení § 72 trestním řádem vymezený okruh osob oprávněných podat odvolání ve prospěch mladistvého doplněn o orgán sociálně-právní ochrany dětí. Novelou trestního řádu zákonem č. 193/2012 Sb. s účinností od 1. 9. 2012 došlo v souvislosti s nově zavedeným institutem dohody o vině a trestu k rozšíření ustanovení § 245 odst. 1 o větu druhou a třetí, připouštějící (byť pouze v určitém rozsahu a z omezených důvodů) odvolání i proti odsuzujícímu rozsudku, kterým soud schválil dohodu o vině a trestu podle § 314r odst. 4. Úprava postupu justičních, ústředních a jiných orgánů v oblasti mezinárodní justiční spolupráce ve věcech trestních byla vyčleněna do zákona č. 104/2013 Sb., o mezinárodní justiční spolupráci (dále též ZMJS), účinného od 1. 1. 2014, který řeší i odvolání proti rozsudku o uznání a výkonu cizozemských rozhodnutí a řízení o něm.

Jak je patrné z předchozího stručného historického přehledu, trestní odvolací proces byl na území dnešní České republiky ovládán téměř padesát let z hlediska rozsahu přezkumné povinnosti soudu druhého stupně revizním principem a co do způsobu vyřízení odvolání pak převažujícím principem kasačním s prvky apelačními. Toto pojetí bylo změněno od 1. 1. 2002 poslední velkou novelou trestního řádu zavedením nové konstrukce odvolacího řízení, v němž bylo od revizního principu ustoupeno a v němž byly výrazně posíleny apelační prvky na úkor kasace, kterou může odvolací soud nyní použít jen ve velmi omezené míře a ze striktně stanovených důvodů.

Lze očekávat, že vývoj půjde v následujících letech takto nastoupenou cestou. Důvodem popisovaných změn byl neuspokojivý stav trestního řízení, jeho těžkopádnost, zdlouhavost, neefektivnost, formalismus a přílišná složitost norem, zatěžující nejen osoby, které jsou trestnímu procesu podrobeny, ale též samy orgány činné v trestním řízení a konečně i stát a jeho rozpočet. I přes nepochybné pokroky, kterých bylo v tomto směru dosaženo, bude žádoucí v naznačeném trendu, tedy zvláště v posilování prvků kontradiktorního procesu, jehož důsledky naleznou odraz ve všech

fázích trestního řízení, pokračovat v připravované rekodifikaci trestního řádu. Její nezbytnost je zřejmá: díky častým novelizacím ztratila některá ustanovení nyní platného trestního řádu souvislost, zásady trestního řízení nejsou vzájemně provázány tak, aby správně fungovaly, budou muset být doplněny a nově zformulovány. Trestní proces logicky nenavazuje na hmotněprávní úpravu, přijatou zákonem č. 40/2009 Sb. (trestní zákoník) a přestože postupy trestního řízení jsou pro orgány činné v trestním řízení i další osoby, které se trestním procesem zabývají ve své každodenní profesní činnosti (obhájci a zmocněnci z řad advokátů, orgány sociálně-právní ochrany dětí) relativně stabilní a zažité, je stávající trestní řád normou zastaralou a pro laickou veřejnost (zejména poškozené, oběti trestných činů) nepříliš srozumitelnou.

Uvedené myšlenky je jistě možno vztáhnout na současné trestní řízení v obecné rovině a v rámci něho samozřejmě i na řízení odvolací, kterým se tato práce speciálně zabývá. Při rozboru současné právní úpravy odvolání v trestním řízení je proto třeba nejprve zkoumat, jaké zásady mají pro odvolací řízení stěžejní význam a který z principů přezkoumávání a vyřizování odvolání lépe vyhovuje vytýčeným požadavkům současné společnosti na spravedlivý proces, jehož výsledkem má být vydání přesvědčivého rozhodnutí soudu, na jedné straně zajišťujícího ochranu konkrétního zájmu chráněného trestním právem, na straně druhé schopného plnit též svou úlohu preventivní.

3 ZÁKLADNÍ ZÁSADY A SPECIFICKÉ PRINCIPY ODVOLACÍHO ŘÍZENÍ

3.1 Základní zásady trestního řízení a jejich uplatnění v řízení o odvolání

Základní zásady odvolacího řízení, tedy stěžejní právní ideje, na nichž je toto řízení konstruováno, se v podstatě neliší od základních zásad trestního řízení, upravených v ustanovení § 2 tr. ř. (resp. § 3 zákona o soudnictví ve věcech mládeže, pokud jde o zvláštní zásady pro řízení ve věcech mladistvých; v řízení proti právnickým osobám se uplatňují zásady trestního řízení podle trestního řádu), ovšemže s přihlédnutím k fázi, v níž se řízení ve stadiu po podaném odvolání nachází. Trestní řízení odvolací je však ovládáno i dalšími principy, které základní zásady trestního řízení modifikují a doplňují, případně jsou pro řízení o odvolání zcela specifické.

Základní zásady trestního řízení vyplývají z potřeby stanovit přípustnou míru narušení základních práv a svobod, v němž se donucovací státní moc může pohybovat při zjišťování a potrestání pachatelů trestných činů. Tyto základní práva a svobody jsou chráněny i ústavními předpisy a obsahuje je jak Ústava České republiky a Listina základních práv a svobod, která je součástí ústavního pořádku České republiky, tak i mezinárodní smlouvy, jež Česká republika ratifikovala. Mezi ratifikované mezinárodní smlouvy patří zejména Mezinárodní pakt o občanských a politických právech a Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod, kromě nich též řada speciálních smluv, např. Úmluva o odstranění všech forem rasové diskriminace, Úmluva proti mučení a jiným krutým, nelidským nebo ponižujícím trestům nebo zacházení, Úmluva o právech dítěte a jiné. Ustanovení těchto smluv jsou pro všechny orgány činné v trestním řízení závazná a mají přednost před zákonem, tzn. tam, kde smlouva stanoví něco jiného než zákon, použijí se přímo ustanovení mezinárodní smlouvy (čl. 10 Ústavy).¹³

Mezi základní zásady zmiňované ústavní úrovně patří zásada stíhání jen ze zákonných důvodů a s ní související zásada zdrženlivosti a přiměřenosti, zásada presumpce nevinny a zásada zajištění práva na obhajobu, zásada rychlosti řízení (práva

¹³ Císařová, D., Fenyk, J., Gřivna, T. a kol.: Trestní právo procesní, 5. vydání, Praha: ASPI, 2008, str. 37

na projednání věci bez zbytečných průtahů) a zásada veřejnosti a ústnosti, které lze celkově zahrnout pod pojem práva na spravedlivý proces. Další základní zásadou obecné platnosti, společnou celému trestnímu řízení, je zásada spolupráce orgánů činných v trestním řízení se zájmovými sdruženími občanů. Dále jsou to zásady oficiality a legality a zásada obžalovací, uplatňující se zejména při zahájení řízení, jejich projevy lze však vysledovat i v jiných fázích trestního procesu, včetně odvolacího řízení. Následují zásady platné zvláště ve fázi řízení před soudem (avšak rovněž nikoli výhradně) a v procesu dokazování, mezi které nutno počítat zásadu vyhledávací, zásadu bezprostřednosti a naposledy zásady konečné fáze trestního řízení: zásada volného hodnocení důkazů a zásada materiální pravdy. Ve vztahu k osobě poškozené, resp. oběti formuluje trestní řád a zákon o obětech trestných činů (zákon č. 45/2013 Sb.) zásadu šetrného přístupu k poškozenému, resp. oběti. Též zákon o soudnictví ve věcech mládeže uvádí další základní zásady, uplatňující se v řízení ve věcech mladistvých, a to zásadu specifického přístupu k projednávání trestních věcí mladistvých, zásadu spolupráce s orgánem sociálně-právní ochrany dětí, zájmovými sdruženími občanů a osobami realizujícími probační programy a zásadu ochrany soukromí a osobnosti mladistvého.

Základní zásady trestního řízení a jejich zakotvení v trestně procesních normách mají mimořádnou důležitost pro porozumění samotné podstatě trestního řízení, jeho smyslu a provázanosti jednotlivých institutů. Současně fungují jako výkladové směrnice a pomocník při aplikaci jednotlivých zákonných ustanovení v konkrétním případě. Proto se lze stěží obejít bez jejich precizního definování i v budoucím, připravovaném kodexu trestního procesu.

V následujícím přehledu jsou základní zásady trestního řízení stručně popsány s poznámkou, jak se která z nich uplatňuje v řízení o odvolání, kterému je tato práce věnována. K jejich řazení bylo přistoupeno podle pořadí, v jakém nabývají na aktuálnosti v jednotlivých fázích trestního procesu, přičemž přednost je dána zásadám obecně platným v každém stadiu trestního řízení. Hledisek pro jejich dělení je zajisté více, záleží na různých kritériích a různých úhlech pohledu (podle převažujícího obsahu, dělení teoretické, dělení podle toho, v jakém trestně procesním předpise jsou obsaženy a další).¹⁴

¹⁴ Jelínek, J. a kolektiv: Trestní právo procesní. 3. vydání, Praha: Leges, 2013, str. 136

Zásada stíhání jen ze zákonných důvodů, nebo též zásada řádného zákonného procesu jakožto nejdůležitější zásada trestního řízení, opírající se o čl. 8 odst. 2 Listiny základních práv a svobod a obsažená v ustanovení § 2 odst. 1 tr. ř., je procesní parafrází zásady „nullum crimen sine lege“, tedy „nullus processus criminalis sine lege“¹⁵ a znamená, že trestní stíhání je možné vést pouze v souladu se zákonem a způsobem, který stanoví trestní řád. Tato zásada vylučuje bezdůvodné stíhání osob a současně zaručuje, že do práv těch, proti kterým se trestní stíhání vede, nebude zasahováno více, než je nezbytně nutné. Vyjadřuje tedy zároveň i zásadu zdrženlivosti a přiměřenosti, garantující postup orgánů činných v trestním řízení, co nejvíce šetrný k základním lidským právům a svobodám, která byla nově upřesněna novelou trestního řádu zákonem č. 265/2001 Sb., a to v § 2 odst. 4 ve vztahu nejen k obviněnému, ale též ve vztahu ke všem osobám, jejichž práv se úkony trestního řízení dotýkají. Právo na spravedlivý proces („fair trial“), jehož jsou obě tyto zásady součástí, je zakotveno i v ustanovení čl. 6 odst. 1 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod a v čl. 14 Mezinárodního paktu o občanských a politických právech.¹⁶ Zásada stíhání jen ze zákonných důvodů se pak odráží v celé řadě trestně procesních institutů, zejména při zahájení trestního stíhání či v dokazování, zásada zdrženlivosti a přiměřenosti nabývá na významu zvláště u zajišťování osob a věcí důležitých pro trestní řízení.

V odvolacím řízení, které je samo o sobě jednou ze záruk řádného zákonného procesu, je napadený rozsudek podrobován přezkoumání i z hlediska dodržení procesních ustanovení v průběhu celého řízení, které mu předcházelo a jejich porušení je zpravidla důvodem pro zrušení rozsudku. Je-li jedním z cílů trestního procesu zjištění skutkového stavu věci, o němž nejsou důvodné pochybnosti, nelze totiž tento cíl nadřazovat zásadě řádného zákonného procesu. Nezákoně získaný důkaz nesmí být v řízení použit, neboť takový důkaz by byl důkazem absolutně neúčinným.

Obsahem zásady presumpce neviny a s ní související zásady zajištění práva na obhajobu je pravidlo, že dokud není vina toho, proti němuž se trestní stíhání vede, vyslovena pravomocným odsuzujícím rozsudkem, je považován za nevinného, a každý, proti němuž se trestní stíhání vede, musí mít zaručenu plnou ochranu svých práv

¹⁵ Císařová, D., Fenyk, J., Gřivna, T. a kol.: Trestní právo procesní, 5. vydání, Praha: ASPI, 2008, str. 66

¹⁶ Pojem „spravedlivý proces“ sice není přímo v Ústavě ani v Listině základních práv a svobod zmiňován, obsahují ho však Českou republikou ratifikované mezinárodní smlouvy a je běžně užíván Ústavním soudem ČR v jeho usneseních a nálezech.

a zákonných zájmů. V trestním řádu je zásada presumpce nevinny vyjádřena v ustanovení § 2 odst. 2 tr. ř. a zásada zajištění práva na obhajobu zakotvena v jeho § 2 odst. 13. Obě zásady garantuje též ustanovení čl. 40 odst. 2 a 3 Listiny základních práv a svobod, čl. 6 odst. 2 a 3 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod a čl. 14 odst. 2 a 3 Mezinárodního paktu o občanských a politických právech. Zásada presumpce nevinny nemá význam jen pro dokazování, jak by se mohlo na první pohled zdát (nedokázaná vina má totiž stejný význam jako dokázaná nevinna), ale má hluboký smysl pro ochranu osobnosti a dobré pověsti obviněného. Sporné otázky výkladu zásady presumpce nevinny přineslo zavedení institutu dohody o vině a trestu novelou trestního řádu, provedenou zákonem č. 193/2012 Sb., neboť prohlášení obviněného, že spáchal skutek, pro který je stíhán, fakticky není zákonným zjištěním jeho viny. Problematiku však řeší judikatura Evropského soudu pro lidská práva, podle které zákonným zjištěním viny je též prohlášení o uznání viny (guilty plea), neboť, stručně řečeno, presumpcí nevinny může obviněný disponovat, tedy se jí i vzdát. Jelikož Listina základních práv a svobod výslovně v čl. 40 odst. 2 uvádí, že každý, proti němuž je vedeno trestní řízení, je považován za nevinného, pokud pravomocným rozsudkem soudu nebyla jeho vina vyslovena, zvolil zákonodárce jako formu rozhodnutí, kterým soud schvaluje dohodu o vině a trestu, odsuzující rozsudek.¹⁷ Pokud pak jde o zásadu zajištění práva na obhajobu, zaručení plné ochrany zákonných zájmů a práv se týká každé osoby, proti níž se řízení vede, tedy nejen obviněného, obžalovaného a odsouzeného, ale i podezřelého, a jejím prostředkem je mimo jiné i poučovací povinnost orgánů činných v trestním řízení v každém stadiu řízení o obhajovacích právech a umožnění jejich plného uplatnění.

Pro orgány činné v trestním řízení z těchto zásad vyplývá právo osobní obhajoby obviněného, jeho právo zvolit si obhájce a právo požadovat, aby byly v trestním řízení objasněny všechny okolnosti svědčící v jeho prospěch. S tím souvisí i pravidlo „in dubio pro reo“, které se uplatní v případě, že po vyčerpání všech dostupných důkazů zůstávají pochybnosti o skutkových otázkách pro rozhodnutí významných.¹⁸ Za takové situace je nutno vždy rozhodnout ve prospěch obviněného. S uvedenou zásadou

¹⁷ Šámal, P. a kol. Trestní řád I. § 1 – 156. Komentář. 7. vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, str. 23

¹⁸ Jelínek, J. a kolektiv: Trestní právo procesní, 3. vydání, Leges, Praha 2013, str. 144: „Pochybnosti se musí týkat otázek skutkových, nikoli právních. O otázkách právních musí orgány činné v trestním řízení rozhodnout podle zásady iura novit curia (soud zná právo).“

koresponduje i povinnost prokázat obviněnému vinu, naopak obviněný není povinen prokazovat svoji nevinu. Výrazem zásady zajištění práva na obhajobu je i právo každého používat před orgány činnými v trestním řízení svého mateřského jazyka, resp. jazyka, o kterém uvede, že ho ovládá, a je-li třeba přetlumočit obsah písemnosti nebo procesního úkonu, přibere se tlumočnick (což se týká i tlumočení do znakové řeči). Trestní řád stanoví v § 28 odst. 2 výčet procesních rozhodnutí, u kterých musí orgány činné v trestním řízení zajistit v takových případech překlad.

V řízení o odvolání se zásada zajištění práva na obhajobu projevuje mimo jiné¹⁹ v povinnosti odvolacího soudu přezkoumat rozsudek soudu prvního stupně i z toho hlediska, zda dokazování nebylo jednostranné, zda nebyly prováděny jen důkazy, které by svědčily v neprospěch obžalovaného a zda se nalézací soud stejnou měrou věnoval i důkazům svědčícím v jeho prospěch. Zásada presumpce nevinu se pak projevuje suspenzivním účinkem odvolání. Jestliže je proti rozsudku soudu prvního stupně podáno odvolání, je správnost takového rozsudku (dočasně) zpochybněna a presumpce nevinu obviněného trvá až do pravomocného skončení věci.

Zásada rychlosti řízení (či zásada rychlého procesu), vyjádřená v § 2 odst. 4 tr. ř. jako součást zásady oficiality a ukládající orgánům činným v trestním řízení projednávat trestní věci urychleně bez zbytečných průtahů, stanoví povinnost státu, aby spravedlnost byla vykonána v přiměřené lhůtě, neboť „justice delayed, justice denied“ (spravedlnost opožděná, spravedlnost upřena).²⁰ Zásada rychlosti řízení je formulována též v čl. 38 odst. 2 Listiny základních práv a svobod (každý má právo, aby jeho věc byla projednána bez zbytečných průtahů), a v čl. 6 odst. 1 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod (každý má právo, aby jeho záležitost byla spravedlivě, veřejně a v přiměřené lhůtě projednána nezávislým a nestranným soudem). Požadavek co nejrychlejšího projednání trestních věcí ovšem nesmí jít na úkor jejich řádného objasnění. Na druhou stranu průtahy v řízení a celková doba, po níž se trestní řízení vede, nepochybně negativně ovlivňuje množství a kvalitu důkazů. Posledními dvěma velkými novelami trestního řádu (zákonem č. 292/1993 Sb. a zákonem č. 265/2001 Sb.) byly provedeny významné změny, jejichž úkolem bylo napomoci urychlení řízení (např. zavedení institutu podmíněného zastavení trestního řízení,

¹⁹ Ustanovení § 263 odst. 3 tr. ř. stanoví, že při veřejném zasedání konaném o odvolání musí obžalovaný mít obhájce ve všech případech, kdy ho musí mít při hlavním líčení.

²⁰ Šámal, P. a kol. Trestní řád I. § 1 – 156. Komentář. 7. vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, str. 29

obnovení trestního příkazu, zkrácené přípravné řízení a zjednodušené řízení před samosoudcem, stanovení lhůt pro nařízení hlavního líčení a jiné úkony směřující ke skončení řízení) a zvláštní pozornost byla též věnována i vazebnímu řízení a věcem, ve kterých byl zajištěn majetek.

Pokud jde o odvolací řízení, k širšímu uplatnění zásady rychlosti řízení (a také k jeho větší hospodárnosti) směřovaly základní myšlenky novely trestního řádu provedené zákonem č. 265/2001 Sb. v úpravě provedené zrušením revizního principu a posílením apelačních prvků při přezkoumávání rozsudku soudu prvního stupně.

Zásadu spolupráce orgánů činných v trestním řízení se zájmovými sdruženími občanů vyjadřuje ustanovení § 2 odst. 7 tr. ř., a konkrétně ji rozvádí ustanovení § 3 a § 6 tr. ř. Tato zásada navazuje na právo svobodně se sdružovat, zakotvené v čl. 20 Listiny základních práv a svobod. Týká se všech orgánů činných v trestním řízení a každého stadia trestního procesu, tedy i řízení odvolacího. Trestní řád stanoví, ve kterých případech mohou zájmová sdružení (s výjimkou politických stran a hnutí) spolupůsobit při výchově pachatelů, zamezit trestné činnosti a podílet se na prevenci. Zvláštního významu nabývá tato zásada v soudnictví ve věcech mládeže. V odvolacím řízení se může projevit zejména při omezení zásahů do práv a chráněných zájmů obžalovaného (nahrazení vazby zárukou zájmového sdružení občanů), nebo při ukládání podmíněně odloženého trestu odnětí svobody, případně podmíněně odloženého trestu odnětí svobody s dohledem.

Zásada oficiality a zásada legality (§ 2 odst. 4 a § 2 odst. 3 tr. ř.) spolu úzce souvisejí, neboť zásada legality je speciálním projevem zásady oficiality.²¹ Zásada oficiality je projevem zájmu společnosti na trestním postihu pachatelů trestných činů a spočívá v právu a současně i v povinnosti orgánů činných v trestním řízení provést úkon trestního řízení, pokud jsou k němu dány zákonné podmínky. V souladu se zásadou legality je státní zástupce jakožto veřejný žalobce povinen stíhat všechny trestné činy, o nichž se dozví, pokud zákon nebo vyhlášená mezinárodní smlouva, kterou je Česká republika vázána, nestanoví jinak. Výjimkami ze zásady legality jsou případy, kdy státní zástupce stíhat nesmí, např. pro nepřipustnost trestního stíhání, v případech osobních exempcí nebo jde-li o trestní stíhání podmíněné souhlasem poškozeného. Dále jsou to případy, kdy stíhat nemusí, ale může – např. pro neúčelnost

²¹ Jelínek, J. a kol.: Trestní právo procesní, 3. vydání, Leges, Praha 2013, str. 146

trestního stíhání nebo u tzv. odklonů trestního řízení. Konečně jde i o případy, kdy bylo rozhodnuto o dočasném odložení trestního stíhání. Takto vyjádřená zásada oportunity, umožňující státnímu zástupci v konkrétním případě z důvodu vhodnosti nestíhat pachatele, ač jsou pro to splněny obecné podmínky, je v trestním řádu koncipována jako výjimka z principu legality, průběžně je však neustále rozšiřována. V praxi totiž dochází k zatěžování orgánů činných v přípravném řízení prověřováním i takových jednání, která sice vykazují trestněprávní charakter, ale již od počátku je zřejmé, že naděje na podání úspěšné obžaloby je mizivá. Trestní řád by měl do budoucna zajistit, aby trestní řízení bylo vedeno jen ve věcech, které mají nepochybnou trestní kvalitu a jejichž skončení pravomocným odsouzením je reálné. Pak by ovšem byla namístě i úvaha, zda se takovým posilováním zásady oportunity nezmění celý stávající charakter trestního řízení. Východiska a principy nového trestního řádu nicméně předpokládají zachování zásady legality v rámci postupu před zahájením trestního stíhání a zejména ve vztahu k působení státního zástupce v řízení, kdy by tato zásada měla být i nadále vůdčím principem ovládajícím jeho povinnost trestné činy stíhat a podávat obžalobu k soudu.²²

V odvolacím řízení se zásada oficiality projevuje nikoli v podání odvolání, které je samo o sobě úkonem dispozitivním (a v důsledku toho je celé odvolací řízení fakultativním stadiem trestního procesu), ale v dalším průběhu řízení o něm, kdy již soud prvního stupně a poté soud druhého stupně postupují „ex officio“. Zásadu legality v odvolacím řízení je možno spatřovat v povinnosti státního zástupce podat opravný prostředek proti nezákonnému rozsudku, ať již ve prospěch či v neprospěch obžalovaného.

Zásadu oficiality konkretizuje v důkazním řízení zásada vyhledávací, zakotvená v ustanovení § 2 odst. 5 tr. ř. Lze ji popsat jako povinnost orgánů činných v trestním řízení z vlastní iniciativy vyhledávat a provádět důkazy tak, aby byl zjištěn skutkový stav věci, o němž nejsou důvodné pochybnosti, v rozsahu nezbytném pro jejich rozhodnutí.

Novela provedená zákonem č. 265/2001 Sb. tuto zásadu významně modifikovala, když státnímu zástupci uložila povinnost dokazovat vinu obžalovaného a zavedla kontradiktorní řízení jak před soudem prvního stupně, tak i v souvislosti

²² Východiska a principy nového trestního řádu [online]. Dostupné z [www: http://www.portal.justice.cz](http://www.portal.justice.cz) [cit. 3. 4. 2015]

s posílením apelačního principu v odvolacím řízení. V řízení o odvolání je totiž po shora uvedené novele trestního řádu možné provádět dokazování v poměrně značné šíři. I v něm může každá ze stran důkaz vyhledat, předložit a navrhnout jeho provedení, případně sama také tento důkaz provést. Přestože je státní zástupce povinen dokazovat vinu obžalovaného, je to stále soud, kdo nese procesní odpovědnost za zjištění skutkového stavu a kdo je povinen dokazování doplnit v takovém rozsahu, jaký je potřebný pro jeho rozhodnutí.

V souvislosti s rozborem zásady vyhledávací stojí na tomto místě za zmínku i zákonem č. 265/2001 Sb. nové zavedení tzv. nesporných skutečností v řízení před samosoudcem (§ 314b tr. ř.), od jejichž dokazování je možno ve zjednodušeném řízení upustit, jestliže je státní zástupce a obžalovaný prohlásili za nesporné a s ohledem na ostatní zjištěné skutečnosti není důvod o těchto jejich prohlášeních pochybovat. Nesporné skutečnosti jsou z hlediska teoretického součástí jiné koncepce trestního procesu, postaveného na zásadě formální pravdy, jak se uplatňuje v anglosaském právu. Jedná se tedy o příklad nepřilíš systematického vtělení cizího prvku do českého trestního řízení, které nemá návaznost na jeho základní zásady (zde konkrétně zásadu vyhledávací), na nichž je nyní platný trestní řád vystavěn. Přitom připuštění možnosti, aby strany sporu uznaly některé skutkové okolnosti nebo prokazované skutečnosti za nesporné, řízení před soudem výrazně urychluje – dokazování se tak může soustředit na významnější otázky a nezdržovat se s prokazováním skutečností, na kterých se strany shodnou. Tzv. nesporné skutečnosti se dosud uplatňují v trestním řízení právě jen v onom omezeném rozsahu v řízení před samosoudcem ve věcech, v nichž bylo konáno zkrácené přípravné řízení. Je tedy otázkou, jak se k problematice nesporných skutečností postaví připravovaná rekodifikace trestního řádu a do jaké míry připustí založení soudního rozhodnutí v trestním řízení na skutečnostech, které strany označily za nesporné.

Výjimkou ze zásady vyhledávací je pak také zavedení institutu dohody o vině a trestu (novelou trestního řádu zákonem č. 193/2012 Sb. v § 175a, § 314o). I ten pochází z angloamerického, nikoli kontinentálního právního systému a jeho podstata spočívá v uzavření přijatelné dohody mezi státním zástupcem a obviněným, při zohlednění zájmů poškozeného, o způsobu ukončení trestní věci, která podléhá schválení soudem ve veřejném zasedání formou odsuzujícího rozsudku, přičemž soud

má poměrně široká oprávnění dohodu nepřijmout. Skutkový stav, tvořící podklad pro rozhodnutí soudu, je zde výsledkem sjednané dohody stran, namísto toho, aby orgány činné v trestním řízení vyhledaly důkazy a následně je provedly. Důvodem k zavedení institutu dohody o vině a trestu bylo i v tomto případě urychlení trestního řízení a zkušenosti ze zemí oblasti common law, kde je naprostá většina věcí vyřizována uznáním viny obviněného.

Funkce zásady vyhledávací, na které je dosud trestní řízení až na uvedené výjimky založeno, tkví mimo jiné v tom, že zaručuje i patřičné provedení zásady materiální pravdy. Je tudíž třeba, aby orgány činné v trestním řízení vyvinuly potřebné úsilí ke zjištění pravdy v rozsahu relevantním pro trestní řízení. Bude jistě předmětem diskuse, zda nový trestně procesní kodex připustí například sjednat dohodu o vině a trestu i po zahájení hlavního líčení, jak je tomu například ve slovenské právní úpravě (§ 255 odst. 3 zákona č. 301/2005 Z. z., Trestný poriadok), jejíž tradice, stejně jako naše, vycházejí z kontinentálního právního systému, avšak v mnohých ohledech se také inspirovala prvky angloamerického procesu.

Zásada obžalovací (tzv. akuzační princip), zakotvená v § 2 odst. 8 tr. ř., je prolomením zásady oficiality, neboť rozděluje procesní funkce mezi obžalobu, obhajobu a soud a stanoví, že trestní stíhání před soudy je možné jen na základě obžaloby, resp. návrhu na potrestání nebo návrhu na schválení dohody o vině a trestu, které podává státní zástupce, zastupující v řízení před soudem veřejnou žalobu. Státní zástupce, který je až do podání obžaloby „pánem sporu“ (dominus litis),²³ také obžalobou disponuje: může ji vzít zpět až do doby, než se soud prvního stupně odebere k závěrečné poradě, nebo než samosoudce začne vyhlášovat rozhodnutí; po zahájení hlavního líčení tak ale může učinit jen se souhlasem obžalovaného. Zpětvzetím obžaloby se věc vrací do přípravného řízení. Toto jeho dispoziční právo s obžalobou je omezeno pouze nemožností při hlavním líčení rozšířit obžalobu o další skutek. V důsledku obžalovací zásady soud může rozhodnout jen o skutku, který je uveden v žalobním návrhu, a to v tom smyslu, že je vázán skutkem, nikoli jeho právním posouzením. Státní zástupce je povinen být přítomný u hlavního líčení, jeho role je v něm nezastupitelná, neboť musí jako veřejný žalobce prokazovat vinu obžalovaného, tedy v řízení před soudem navrhopvat a předkládat důkazy (obhajoba má

²³ Jelínek, J. a kol.: Trestní právo procesní, 3. vydání, Leges, Praha 2013, str. 172

přítom k navrhování a předkládání důkazů právo, nikoli povinnost, a zůstanou-li o skutkových okolnostech pochybnosti, platí zásada *in dubio pro reo*). Takto vymezená povinnost státního zástupce však nezabavuje soud povinnosti doplnit sám dokazování v rozsahu potřebném pro rozhodnutí.

V odvolacím řízení je možné vysledovat projev obžalovací zásady v povinné účasti státního zástupce ve veřejném zasedání před odvolacím soudem.

Uplatněním zásady veřejnosti (ustanovení § 2 odst. 10 tr. ř.) se zaručuje, že trestní věci se před soudem²⁴ projednávají veřejně, veřejnost se tedy smí projednávání zúčastnit, sledovat ho a k jejímu vyloučení může dojít jen v případech stanovených trestním řádem. Konstrukce zásady veřejnosti je v trestním řádu velmi široká a omezují ji jen zvláštní ustanovení zákona o soudnictví ve věcech mládeže. Sleduje jednak preventivní působení trestního procesu ve společnosti, jednak záruku kvalitního a řádně vedeného trestního řízení při zachování všech práv obžalovaného. Důvodem k vyloučení veřejnosti může být jen ohrožení utajované informace chráněné zvláštním zákonem (zákon č. 412/2005 Sb., o ochraně utajovaných informací a o bezpečnostní způsobilosti), dále ohrožení nerušeného průběhu jednání, mravnosti či ohrožení bezpečnosti či jiných důležitých zájmů svědka. Rozsudek, tedy rozhodnutí učiněné ve veřejném zasedání, se ale vždy (i v řízení proti mladistvému) vyhlásí veřejně.

Odvolací řízení rovněž probíhá veřejně až na případy, kdy odvolací soud rozhoduje o zamítnutí (odmítnutí) odvolání z formálních důvodů (§ 253 tr. ř.); rozsudek soudu prvního stupně může být v neveřejném zasedání zrušen i z důvodů uvedených v ustanovení § 255 a § 257 tr. ř. (následuje rozhodnutí o přerušení nebo zastavení trestního stíhání, postoupení věci jinému orgánu, předložení věci k rozhodnutí o příslušnosti nadřízenému soudu nebo přikázání věci příslušnému soudu, rozhodnutí o schválení narovnání) nebo podle § 258 odst. 1 tr. ř., je-li zřejmé, že vadu přezkoumávaného rozsudku nelze odstranit ve veřejném zasedání. V posledně jmenovaném případě se jedná o uplatnění kasačního principu v jinak převážně apelačním způsobu vyřizování odvolání a důvodem k neveřejnému zasedání je tu především rychlost a hospodárnost řízení.

²⁴ Zásada veřejnosti se vztahuje jen na řízení před soudem. Naopak přípravné řízení je (s určitými výjimkami) ovládáno zásadou neveřejnosti (tajnosti).

Zásada bezprostřednosti znamená, že soud má čerpat zjišťované skutečnosti z pramene, který je jim nejbližší a rozhodovat na základě důkazů, které před ním byly bezprostředně provedeny. Z toho plyne pravidlo nezměnitelnosti složení soudu a nepřerušitelnosti soudního jednání. Ve složitějších a časově náročnějších případech lze využít k dodržení těchto pravidel institutu náhradního soudce, jak to umožňuje ustanovení § 197 tr. ř., neboť změní-li se složení senátu (anebo uplynula-li od odročení hlavního líčení delší doba), je nutné provádět hlavní líčení znovu (výjimku stanoví ustanovení § 219 odst. 3 tr. ř., podle kterého lze se souhlasem státního zástupce a obžalovaného číst podstatný obsah protokolu o hlavním líčení). Odročení hlavního líčení má být výjimečným opatřením, jehož důvody jsou vymezeny v § 219 odst. 1 tr. ř. Zásada ústnosti, tedy rozhodování soudu na základě ústně provedených důkazů a ústních přednesů stran,²⁵ umožňuje soudu učinit si o prováděných důkazech jasnější obraz a rozhodnout na základě bezprostředního dojmu z nich. I z této zásady existují výjimky – trestní řád stanoví podmínky, kdy lze namísto ústní výpovědi před soudem číst protokol o výpovědi obžalovaného a svědka z přípravného řízení (jak při hlavním líčení, tak ve veřejném zasedání před odvolacím soudem), vyslýchat svědka v režimu utajení a ve zjednodušeném řízení číst úřední záznamy o vysvětlení osob a o provedení dalších úkonů nebo upustit od dokazování těch skutečností, které státní zástupce a obviněný označili za nesporné. Výjimkou ze zásady bezprostřednosti a ústnosti je též možnost vydání trestního příkazu nebo provedení důkazu mimo hlavní líčení nebo veřejné zasedání.

Obě popisované zásady mají své uplatnění i před soudem druhého stupně, který rozhoduje o odvolání proti rozsudku soudu nalézacího. Vzhledem k posílenému apelačnímu principu je odvolací soud povinen k odstranění zjištěných vad provést dokazování: ke kasaci se může uchýlit pouze v případě, že nelze vadu ve veřejném zasedání odstranit, zejména jsou-li skutková zjištění tak nedostatečná, že je nutno hlavní líčení opakovat nebo provádět rozsáhlé a obtížně proveditelné doplnění dokazování (§ 259 odst. 1 tr. ř.). Zajímavé řešení ohledně dodržení zásady bezprostřednosti přineslo ustanovení § 263 odst. 7 tr. ř., podle kterého z hlediska změny nebo doplnění skutkových zjištění odvolací soud může přihlížet jen k důkazům, které byly provedeny ve veřejném zasedání před odvolacím soudem; tyto důkazy hodnotí v návaznosti

²⁵ Musil, J., Kratochvíl, V., Šámal, P. a kolektiv: Kurs trestního práva – trestní právo procesní, 2. přepracované vydání, C. H. Beck, Praha 2003, str. 828

na důkazy provedené soudem prvního stupně v hlavním líčení. Použitelnost důkazů pro doplnění či změnu skutkových zjištění tedy závisí na bezprostředním provedení těchto důkazů před odvolacím soudem.²⁶

Zásada volného hodnocení důkazů znamená, že orgány činné v trestním řízení, resp. soudy hodnotí důkazy podle svého vnitřního přesvědčení založeného na pečlivém uvážení všech okolností případu jednotlivě i v jejich souhrnu (§ 2 odst. 6 tr. ř.) – tedy aniž by byly vázány zákonnými pravidly, která by přikládala a priori tomu kterému důkazu zvláštní význam – podle svého volného uvážení. Je protikladem tzv. zákonné teorie průvodní jakožto atributu inkvizičního procesu a tvoří předpoklad pro zjištění materiální pravdy (§ 2 odst. 5 tr. ř.). Ač je v této práci zásada volného hodnocení důkazů uváděna na konci výčtu, platí v podstatě ve všech stádiích trestního řízení. Právě v závěru hlavního líčení před soudem prvního stupně, případně po doplnění dokazování ve veřejném zasedání před odvolacím soudem, doznává zásadního významu, neboť dokazování je skončeno a před soudem stojí úkol meritorního rozhodnutí o věci. Ustanovení § 125 tr. ř. stanoví, že soud v odůvodnění rozsudku stručně vyloží, které skutečnosti vzal za prokázané a o které důkazy svá skutková zjištění opřel a jakými úvahami se řídil při hodnocení provedených důkazů, zejména pokud si vzájemně odporují (jen výjimečně trestní řád připouští, aby rozhodnutí neobsahovalo odůvodnění – § 129 odst. 2 pro rozsudek a § 136 odst. 3 pro usnesení). Postup při hodnocení důkazů musí být tedy přezkoumatelný a nesmí být projevem libovůle. Nepřezkoumatelnost rozsudku je v praxi poměrně častým důvodem zrušení rozhodnutí soudu prvního stupně odvolacím soudem ve smyslu § 258 odst. 1 písm. b) tr. ř., sestává-li odůvodnění rozsudku jen ze seznamu provedených důkazů a z jejich (leckdy až zbytečně obšírné) interpretace, ale neobsahuje-li zároveň vůbec žádné úvahy o tom, jak tyto důkazy první soud hodnotil a co z nich zjistil.²⁷ V této souvislosti je třeba zdůraznit, že hodnotitelem důkazu je ten orgán činný v trestním řízení, který důkaz provedl, takže odvolací soud nemůže dávat soudu prvního stupně pokyny, jak má

²⁶ Pipek, J.: Nad návrhem novelizace úpravy odvolání v trestním řízení, Bulletin advokacie 3/2001, str. 53

²⁷ K této problematice existuje obsáhlá judikatura obecných soudů a opakovaně se k ní vyjadřoval též Ústavní soud ve svých nálezech – jako příklad možno uvést jeho náleze ze dne 19. 3. 2009 sp. zn. III. ÚS 1104/2008, uveřejněný pod č. 65/2009 Sb. nález a usn., v němž se mimo jiné uvádí: „Volné hodnocení důkazů podle § 2 odst. 6 tr. ř. neznamena libovůli, resp. svévoli orgánů činných v trestním řízení. Uplatnění této zásady je totiž neoddělitelně spjata s požadavkem transparentnosti rozhodování, spočívajícím v povinnosti důkazní postup vyčerpávajícím způsobem popsat a logicky i věcně přesvědčivým způsobem odůvodnit.“

provedené důkazy hodnotit, ovšem důvodem ke zrušení rozsudku a vrácení věci k novému projednání a rozhodnutí nepochybně bude například skutečnost, že se první soud nevypořádal s obhajobou obžalovaného nebo s rozpory mezi jednotlivými důkazy. Naopak odvolací soud k takovému postupu není oprávněn, jestliže soud nalézací požadavkům uvedeným v § 2 odst. 6 tr. ř. vyhověl, avšak jeho hodnocení důkazů je odlišné od toho, jak důkazy prvním soudem provedené hodnotí soud odvolací. V odvolacím řízení se tedy míra uplatnění zásady volného hodnocení důkazů odvíjí též v závislosti na tom, zda odvolací soud postupoval ve smyslu § 259 odst. 3 písm. a) nebo b) tr. ř. a sám prováděl dokazování. Podle § 263 odst. 7 věta druhá tr. ř. je odvolací soud vázán hodnocením důkazů soudem prvního stupně s výjimkou těch důkazů, které sám ve veřejném zasedání znovu provedl.

Zásada materiální pravdy formuluje v § 2 odst. 5 tr. ř. (spolu se zásadou vyhledávací) povinnost orgánů činných v trestním řízení zjistit skutkový stav věci, o němž nejsou důvodné pochybnosti, a to v rozsahu, který je nezbytný pro jejich rozhodnutí. Je proto rovněž nazývána zásadou zjištění skutkového stavu věci bez důvodných pochybností. Doznání obviněného nezavazuje orgány činné v trestním řízení povinnosti přezkoumávat všechny podstatné okolnosti případu: obsah doznání je považován za věrohodný pouze tehdy, je-li ověřen dalšími věrohodnými důkazy. Usvědčení pachatele na základě pravděpodobnosti nepostačí, skutkový základ pro rozhodnutí musí být spolehlivě zjištěn bez důvodných pochybností (výjimkou jsou již výše zmíněné nesporné skutečnosti a dohoda o vině a trestu). Výrok o vině může být opřen i o nepřímé důkazy, pokud tvoří ve svém souhrnu logický, ničím nenarušený ucelený řetězec důkazů navzájem se doplňujících a navazujících; může být naopak konstruován i na jediném usvědčujícím důkazu, byť taková důkazní situace je z poznávacího hlediska nesnadná a obsahuje v sobě riziko možných chyb a omylů. V takových případech je třeba věnovat mimořádnou pozornost důkladnému prověření tohoto jediného usvědčujícího důkazu, takový důkaz musí být – jak opakovaně připomíná Ústavní soud ve svých nálezech ve shodě s judikaturou Evropského soudu pro lidská práva – kontradiktorně proveden a obzvláště pečlivě hodnocen.

Při zjišťování skutkového stavu věci je nutno objasňovat okolnosti svědčící proti obviněnému i okolnosti svědčící v jeho prospěch, z nich však zjistit jen skutečnosti pro rozhodnutí podstatné, nikoli ty, které pro rozhodnutí podstatné nejsou. Toto pojetí

materiální pravdy přinesla již novela trestního řádu provedená zákonem č. 292/1993 Sb. a dále ho rozvedl zákon č. 265/2001 Sb.: dříve platný trestní řád předpokládal povinnost orgánů činných v trestním řízení postupovat tak, aby byl zjištěn skutečný stav věci, tedy tzv. objektivní pravda. Zavedení zásady materiální pravdy, zjištění skutkového stavu bez důvodných pochybností, bylo důležitým krokem k prosazení kontradiktorního procesu.

Posledně citovaná novela zdůraznila v § 2 odst. 5 tr. ř. též posílení dalších prvků kontradiktorního řízení před soudem. Jde o „rovnost zbraní“ mezi obžalobou a obhajobou představovanou tím, že obě strany mají možnost navrhopvat a provádět důkazy na podporu svých stanovisek a vzájemně se s nimi seznamovat a vyjadřovat se k nim. Státní zástupce je povinen prokazovat vinu obžalovaného, soud však musí doplnit dokazování v rozsahu, který je pro rozhodnutí potřebný. Takové pojetí však fakticky neznamená skutečný kontradiktorní proces a rovnost zbraní stran není úplná, přestože došlo k podstatnému rozšíření role obhajoby. Obhajoba například nemá procesní nástroj, kterým by se mohla vyjádřit k podané obžalobě; v praxi tak činí prostřednictvím tzv. návrhu na předběžné projednání obžaloby, který ovšem není v trestním řádu výslovně upraven a má tak charakter podání ve smyslu ustanovení § 41 odst. 2 tr. ř., případně až v prvním výsledku obžalovaného, jenž je ale zároveň provedením důkazu. Také dispozice státního zástupce s řízením je omezená: zpětvzetím obžaloby se totiž věc vrací do přípravného řízení a trestní stíhání tím tedy nekončí.²⁸

Až do přijetí zákona o obětech trestných činů (zákona č. 45/2013 Sb.) nebyla zásada zajištění práv poškozeného v základních zásadách trestního řízení výslovně uvedena (na rozdíl od zákona o soudnictví ve věcech mládeže). V souvislosti s novelizací provedenou zákonem o obětech trestných činů s účinností od 1. 8. 2013 bylo do trestního řádu zařazeno ustanovení § 2 odst. 15, které orgánům činným v trestním řízení ukládá v každém období řízení umožnit poškozenému plné uplatnění jeho práv a vhodně a srozumitelně ho poučit, aby mohl dosáhnout uspokojení svých nároků. Vzhledem k tomu, že poškozený má v některých případech i postavení oběti,²⁹ řízení se musí vést s potřebnou ohleduplností k němu a při šetření jeho osobnosti. Tato zásada platí v průběhu celého trestního řízení, tedy i ve fázi řízení

²⁸ Vlček, V. a Truneček, J.: České trestní řízení sporné – prozatím iluze, Bulletin advokacie 6/2012, str. 25

²⁹ Jelínek, J. a kolektiv: Zákon o obětech trestných činů. Komentář s judikaturou, 2. vydání. Praha: Leges, 2014, str. 16

o odvolání, kdy poškozený může za podmínek § 246 odst. 1 písm. d) tr. ř. vystupovat též v roli odvolatele.

Z rozboru základních zásad trestního řízení, jak byly shora stručně představeny, nepochybně vyplynulo, že tyto základní zásady fungují jako skutečné pilíře, o které se trestní řízení opírá a na kterých musí být i připravovaný kodex vystavěn. Měly by proto být definovány co nejpřesněji již v jeho úvodních ustanoveních, neboť se od nich odvine chápání smyslu celé normy a její výklad. Je nezbytné, aby úprava jednotlivých trestně procesních institutů tyto zásady naplňovala, nikoli aby s nimi byla v logickém rozporu, jak k tomu vlivem četných novelizací stávajícího trestního řádu dosud nezdědky docházelo. Výjimky ani do budoucna vyloučit nelze, avšak základní zásady jakožto vůdčí právní ideje trestního procesu by měly být pravidlem srozumitelným nejen odborné, ale též laické veřejnosti, jejíž porozumění zákonu bez složitých vysvětlujících výkladů bude přispívat k naplnění účelu zákona a většímu respektu k němu.

V návrzích nového pojetí a znění základních zásad trestního řízení se zatím počítá s tím, že úvodní ustanovení zákona budou vyjadřovat jen ty základní zásady trestního řízení, které se uplatní v celém trestním procesu a jejichž význam či postavení takové umístění vyžaduje. Ostatní zásady mají být uvedeny vždy v příslušné části trestního řádu v souvislosti s ustanoveními, s nimiž mají bezprostřední souvislost. Novým způsobem by měla být formulována zásada prohloubení ochrany práv poškozených, zcela nově budou upraveny zásady *ne bis in idem*, kontradiktornosti trestního procesu a rovnosti stran, zásada „*in dubio pro reo*“ a pravidlo, podle kterého nikdo nesmí být odsouzen výlučně na základě důkazu, k němuž neměl možnost se vyjádřit, nebo na základě výpovědi svědka, kterému neměl možnost klást otázky.³⁰

Naopak se zakotvením základních principů trestního procesu, záruk práva na obhajobu a postavení a úlohu soudů připravovaný návrh trestního řádu nepočítá, a to z toho důvodu, že jsou vyjádřeny již v základních právních předpisech státu: Ústavě, Listině základních práv a svobod a dále v mezinárodních smlouvách a dokumentech, zejména Mezinárodním paktu o občanských a politických právech a Úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod s dodatkovými protokoly. Jejich

³⁰ Východiska a principy nového trestního řádu [online]. Dostupné z [www: http://www.portal.justice.cz](http://www.portal.justice.cz) [cit. 3. 4. 2015]

ustanovení se uplatňují v trestním řízení přímo a znovu upravovat základní zásady z nich vyplývající v novém trestním řádu by se tudíž jevilo jako nadbytečné.

3.2 Apelace, kasace a revize jako specifické principy odvolacího řízení

Nejdůležitějšími pojmy při zkoumání konkrétního typu odvolacího řízení jsou apelace, kasace a revize, resp. apelační, kasační a revizní princip.³¹ Použití apelačního nebo kasačního principu dává odpověď na otázku, jakým způsobem jsou opravné prostředky v tom kterém opravném systému vyřizovány, přezkoumání revizním principem nebo bez revizního principu pak vymezuje šíři přezkoumání napadeného rozhodnutí buď v celém jeho rozsahu, nebo v rozsahu omezeném jen na vady opravným prostředkem vytýkané.³²

Původní řádné opravné prostředky proti rozsudku, apelace a kasace, se vyvinuly koncem 18. století ve francouzské revoluci; apelace byla používána dříve. Později bylo oba tyto opravné prostředky možno uplatnit proti témuž rozsudku postupně po sobě (proti rozsudku soudu prvního stupně se podávala nejdřív apelace, proti rozhodnutí soudu druhého stupně o apelaci směřovala kasace, o které rozhodoval soud třetího stupně).³³ Postupem doby se v různých právních řádech oba tyto opravné prostředky modifikovaly a docházelo k jejich smíšení s převážením buď apelačního, nebo kasačního principu. Ve své čisté podobě se vyznačují následujícími znaky:

Apelační (reformativní) princip je historicky starším z používaných způsobů přezkoumávání rozhodnutí. V jeho režimu lze napadat jak vady skutkových zjištění, tak i nedostatky z hlediska správného použití předpisů hmotného i procesního práva. Apelační opravný prostředek je tak opravným prostředkem materiálním i formálním. Rozhoduje o něm jiný, zásadně vyšší soud, bezprostředně nadřízený soudu, který

³¹ Pipek, J.: Principy apelace a kasace a jejich uplatnění v odvolání v československém trestním řízení, Univerzita Karlova Praha 1980, str. 30:

„Hovoříme-li o apelaci, kasaci a revizi, můžeme zjistit tři základní funkce těchto pojmů:

1. název opravného prostředku vůbec
2. princip vyřizování opravného prostředku, který charakterizuje základní schema a základní typické znaky, které ovládají projednání a způsob vyřízení opravného prostředku, na nichž je opravný prostředek vybudován,
3. název konkrétního řízení o opravném prostředku.

Podle názvu opravného prostředku, názvu řízení o něm a použitého principu se někdy nazývají i orgány (soudy), které rozhodují (apelační, kasační, revizní soud resp. instance).“

³² Císařová, D., Fenyk, J., Gřivna, T. a kol.: Trestní právo procesní, 5. vydání, Praha: ASPI, 2008, str. 511

³³ Jelínek, J. a kol.: Trestní právo procesní, 3. vydání, Leges, Praha 2013, str. 627

napadené rozhodnutí vydal. Pro apelaci je typické dvojinstanční řízení s devolutivním účinkem. Apelační soud je oprávněn zkoumat věc jak po stránce právní, tak i skutkové a provádět i vlastní dokazování, které je předpokladem pro to, aby mohl o věci sám s konečnou platností rozhodnout. Při úplné apelaci jsou přípouštěna i nova, tj. nové skutečnosti a důkazy, které nebyly soudu prvního stupně známy. Apelační soud neprovádí celé dokazování znovu, ale může se opřít o prvoinstančním soudem správně zjištěný skutkový stav (resp. jeho část), který doplnil, případně chybně zjištěné části byly doplněny vlastním dokazováním apelačního soudu. Soud nalézací i soud apelační jsou proto tzv. skutkovými instancemi. Apelační princip je materiální i formální způsob přezkoumávání rozhodnutí v systému dvou skutkových instancí, jehož výsledkem je vlastní rozhodnutí soudu, který o opravném prostředku rozhoduje.³⁴

Kasační (zrušovací) princip je historicky mladší než apelace. Kasace směřuje vždy pouze proti chybám rozhodnutí v otázkách právních, ať již se týkají práva hmotného nebo procesního. Půjde tedy o případy, kdy soud, jehož rozhodnutí je napadeno, v samotném rozhodnutí nebo v řízení, které mu předcházelo, porušil zákon, nesprávně ho vyložil nebo nesprávně použil nebo vyložil hmotněprávní předpis. Kasační opravný prostředek je tedy opravným prostředkem formálním. Rozhoduje o něm vždy vyšší, nadřízený soud, a to buď jako soud třetí instance (jestliže se kasace používá v dualismu opravných prostředků po apelaci), nebo jako soud druhé instance (jestliže se do určitých rozhodnutí nepřipouští apelace). Má vždy devolutivní účinek. Kasační soud není oprávněn zabývat se skutkovým stavem věci a není oprávněn provádět dokazování. V případě, že v napadeném rozhodnutí neshledá vady, potvrdí ho; jestliže zjistí, že je chybné, může ho pouze zrušit, nikoli však doplňovat či nahradit ho vlastním rozhodnutím. Právní úpravy většinou uvádějí taxativní výčet závažných právních nedostatků, pro něž je možné přezkoumávané rozhodnutí zrušit. Soud, kterému je věc po zrušení rozhodnutí vrácena, je vázán právním názorem kasačního soudu.

Rovněž revizní princip (neboli princip dovolací), bývá charakterizován jako formální způsob přezkoumávání rozhodnutí, který má vždy devolutivní účinek v systému dvou až tří instancí. Obsahuje tedy prvky typické pro kasaci, ale též prvky apelace. Opravné prostředky vybudované na revizním principu mají směřovat proti chybám právním a soud, který z jejich podnětu napadené rozhodnutí přezkoumává,

³⁴ Pipek, J.: Principy apelace a kasace a jejich uplatnění v odvolání v československém trestním řízení, Univerzita Karlova, Praha 1980, str. 36

nemůže provádět dokazování a následně při svém rozhodování měnit skutkový základ zjištěný v původním rozhodnutí. Zjistí-li v napadeném rozhodnutí vady, může je buď zrušit a vrátit soudu, který ho vydal, k novému projednání a rozhodnutí, nebo může sám napadené rozhodnutí změnit, ale výhradně na základě skutkového stavu, který byl formálně správně zjištěn. Revizní instance není skutkovou instancí, ale prostřednictvím revize lze fakticky dosáhnout i nepřímého přezkoumání skutkového stavu (tak jako v případě zmateční stížnosti podle Glaserova trestního řádu z roku 1873, kdy za právní vadu bylo považováno i porušení ustanovení trestního řádu spočívající v neúplnosti dokazování, takže z jejího podnětu mohl být napadený rozsudek zrušen a věc vrácena k novému projednání a rozhodnutí). Z hlediska způsobu vyřizování je revize v podstatě rozvíjením kasačního principu.

Ačkoli existují i jiná vymezení,³⁵ tato studie používá pojem revize v českém trestním právu procesním, stejně jako řada současných autorů teoretických prací (například Jelínek, Císařová, Ivor) a značná část právní veřejnosti, ve smyslu rozsahu přezkoumávání rozhodnutí, který je širší než rozsah výtek vymezených v opravném prostředku. Takové pojetí revizního principu tedy znamená, že orgán, který rozhoduje o opravném prostředku, přezkoumává správnost všech výroků rozhodnutí, proti kterému byl opravný prostředek podán, jakož i správnost řízení těmito výroky předcházejícího, ze všech hledisek a bez ohledu na to, zda oprávněná osoba napadala všechny tyto výroky a na jejich vady upozornila, či nikoli, případně podala opravný prostředek bez odůvodnění. Pro to, aby orgán rozhodující o opravném prostředku musel revizní povinnost vykonat, stačí, že opravný prostředek byl vůbec podán.³⁶ Rozsah revizního principu může být buď úplný (přezkoumáváno je celé rozhodnutí, ve všech výrocích a ve vztahu ke všem dotčeným osobám), nebo je jeho rozsah omezený (přezkoumávány jsou jen výroky, týkající se osoby, ohledně níž byl opravný prostředek podán).

³⁵ Pipek, J.: Principy apelace a kasace a jejich uplatnění v odvolání v československém trestním řízení, Univerzita Karlova, Praha 1980, str. 42 – 43: Autor zde vyjadřuje názor, že takové označení by mohlo vyvolávat určité komplikace a nejasnosti s ohledem na to, že pojmu revize, revizní se tradičně v teorii i praxi soudního řízení užívá pro určitý způsob vyřizování rozhodnutí jako název opravného prostředku, kromě toho to, že dochází k širšímu přezkoumávání rozsudku, než se toho domáhá opravný prostředek, není něco, co by bylo typické právě pro revizi. Proto autor navrhuje, že by termín revizní princip bylo vhodné ponechat tam, kde se vžil – tedy u způsobu vyřizování opravného prostředku a pro rozsah přezkoumávání zvolit jiný termín, např. omezené a neomezené přezkoumávání rozhodnutí.

³⁶ Jelínek, J. a kol.: Trestní právo procesní, 3. vydání, Leges, Praha 2013, str. 618

Omezený revizní princip používal český trestní řád v oblasti opravných prostředků (kromě obnovy řízení) až do jeho novelizace v roce 2001; nyní je zachován pouze u stížnosti, kde je omezen osobou stěžovatele, osobou stížností dotčenou a věcí, které se stížnost týká. Jeho projevy lze ale sledovat i u odvolání, a to ve třech bodech: jednak v případě uvedeném v § 254 odst. 2 tr. ř., podle kterého mají-li vytýkané vady svůj původ v jiném výroku než v tom, proti němuž bylo podáno odvolání, přezkoumá odvolací soud i správnost takového výroku, na který v odvolání napadený výrok navazuje, jestliže oprávněná osoba proti němu mohla podat odvolání. Za druhé v případě uvedeném v § 254 odst. 3 tr. ř., jestliže oprávněná osoba podá odvolání proti výroku o vině, přezkoumá odvolací soud v návaznosti na vytýkané vady vždy i výrok o trestu, jakož i další výroky které mají ve výroku o vině svůj podklad, bez ohledu na to, zda bylo i proti těmto výrokům podáno odvolání, a za třetí, jak lze dovodit výkladem § 254 odst. 1 tr. ř., odvolací soud je povinen přezkoumat i výroky a jim předcházející řízení, které sice nejsou odvoláním napadeny, ale jsou od odvoláním napadených výroků neoddělitelné (posledně zmíněný příklad a problematika oddělitelných výroků činí v praxi často potíže a je jí proto věnována bližší pozornost v kapitole o řízení před odvolacím soudem).

Z hlediska způsobu vyřizování opravného prostředku lze obecně říci, že kasační princip směřuje soudní systém k prosazení těžiště soudní činnosti u soudu prvního stupně a posílení jeho zodpovědnosti za vydání rozhodnutí, které je spravedlivé a zákonné a v kterém je zaručeno správné uplatnění hmotného práva. Jeho nevýhodou je přílišná formálnost, složitost a tím i horší srozumitelnost při využití opravného prostředku, které se většinou neobejde bez kvalifikované právní pomoci. Vzhledem k tomu, že kasační soud není druhou skutkovou instancí s právem vlastního konečného rozhodnutí, neuplatní se v případě čisté kasace zásada veřejnosti, bezprostřednosti a ústnosti (rozhoduje se totiž v neveřejném zasedání, na podkladě písemného materiálu), dále pak zásada vyhledávací (neboť kasační soud není oprávněn provádět dokazování), zásada volného hodnocení důkazů (důkazy hodnotí ten soud, který je provedl) a zásada materiální pravdy (kasační soud rozhoduje pouze o otázkách formální povahy, není tedy povolán k tomu, aby zjišťoval skutkový stav, ale pouze k tomu, aby prověřil, jak se to podařilo nalézacímu soudu).

Je-li jedním z hlavních požadavků řízení o opravném prostředku, resp. celého trestního procesu, jeho rychlost a hospodárnost, pak může být kasační princip ve své čisté podobě výhodný, protože kasační soud neprovádí žádné dokazování a umožňuje, aby o věci rozhodl ten soud, který je s ní lépe obeznámen. Vrácením věci nalézacímu soudu se ale na druhé straně prodlužuje doba, která od posuzovaného skutku uplynula. Navíc ve dvojinstančním řízení nelze vyloučit možnost opakovaného napadení rozhodnutí soudu první instance, vydaného po zrušení a vrácení věci a vytváření průtahů řízení, vedoucích k dalšímu zvětšování časového odstavu od události, která je jeho předmětem a tím i k následnému zhoršování kvality důkazů.

Naopak čistý apelační princip zaručuje v přezkumném řízení uplatnění všech základních zásad trestního řízení a potřebnou dostupnost a srozumitelnost opravných prostředků. Dává širší možnosti pečlivého přezkoumání napadeného rozhodnutí a rozsáhlejší příležitost k uplatnění práva na obhajobu vzhledem k tomu, že připouští provedení vlastního dokazování apelačního soudu. Možnost vydání rozhodnutí na základě soudem druhého stupně (mnohdy zásadním způsobem) změněného skutkového stavu je ale zároveň jeho nevýhodou, protože obviněný se již nemůže bránit dalším opravným prostředkem, jelikož rozhodnutí apelačního soudu je konečné. Rovněž výhoda rychlosti a hospodárnosti řízení v režimu apelace je relativní – na jednu stranu apelační princip umožňuje rychlejší vyřešení věci a vydání pravomocného rozhodnutí, na straně druhé však, není-li rozsah provádění důkazů v přezkumném řízení a způsob využití skutkových závěrů soudu prvního stupně správně vymezen, může být bezbřehým dokazováním u apelačního soudu ohroženo uplatnění zásady bezprostřednosti (například opakovaný výslech svědka před soudem druhého stupně patrně nevyvolá týž dojem jako jeho výslech před soudem prvního stupně) a následně i uplatnění zásady volného hodnocení důkazů.

Uvedené nevýhody čisté kasace či apelace jsou vyvažovány zavedením prvků jednoho principu do systému ovládaného principem druhým a vytvořením tzv. smíšených opravných prostředků, v nichž přesto vždy jeden z principů výrazně převažuje. Do dosud poslední velké novelizace trestního řádu se v českém odvolacím řízení trestním uplatňoval kasační princip s apelačními prvky a pro rozsah přezkoumávání napadeného rozhodnutí princip revize.

Apelační princip s prvky kasace, který přinesla i v našem právním řádu nyní platná úprava odvolání v trestním řízení na základě změn provedených zákonem č. 265/2001 Sb., předpokládá možnost napadení rozhodnutí soudu prvního stupně pro nedostatky ve skutkových zjištěních i pro vady týkající se nesprávného použití předpisů hmotného i procesního práva. Podstatným znakem v současné době uplatňovaného apelačního principu je to, že při rozhodování o odvolání se připouští provést dokazování před odvolacím soudem, odvolací důvody lze opřít o nové skutečnosti a důkazy a odvolací soud může rozhodnutí soudu první instance reformovat, to znamená změnit a nahradit je vlastním rozhodnutím. Kasační postup je formulován jako výjimka, podmíněná nemožností odstranění vad ve veřejném zasedání odvolacího soudu.³⁷ Revizní princip přezkoumávání napadeného rozsudku byl v zásadě opuštěn a nahrazen principem vázanosti odvolacího soudu obsahem podaného odvolání.

Kasační princip s prvky apelace se nadále uplatňuje v řízení o dovolání a v řízení o stížnosti pro porušení zákona jakožto mimořádných opravných prostředcích: lépe tak tomuto typu opravných prostředků vyhovuje, neboť těžiště rozhodování zůstává zachováno v řízení před soudem prvního stupně, případně v řízení o řádném opravném prostředku.

3.3 Další specifické principy odvolacího řízení

Z dalších specifických principů odvolacího řízení (resp. opravného řízení obecně) jmenujme princip zákazu reformationis in peius, princip beneficium cohaesionis a suspenzivní a devolutivní účinek podaného opravného prostředku.

Zákaz reformationis in peius (zákaz změny k horšímu) zabezpečuje svobodné uplatnění práva podat opravný prostředek bez obav z rizika zhoršení situace osoby, která opravný prostředek podala či v jejíž prospěch byl podán, po vydání nového rozhodnutí. Znamená, že je-li rozhodnutí soudu prvního stupně zrušeno jen v důsledku opravného prostředku podaného ve prospěch určité osoby, nemůže soud druhého stupně změnit napadené rozhodnutí v její neprospěch a k takové změně nemůže dojít ani v novém řízení před soudem prvního stupně, kterému byla věc vrácena k novému projednání a rozhodnutí. Smysl zákazu změny k horšímu spočívá v tom, aby oprávněná

³⁷ Pipek, J.: Novelizace úpravy odvolání v trestním řízení, Bulletin advokacie 11-12/2001, str. 96

osoba neměla obavy napadnout vadné rozhodnutí z důvodu možného nepříznivého následku ve své zájmové sféře – z tohoto pohledu se jedná se o jednu z podmínek umožňujících eliminovat nesprávná soudní rozhodnutí. Zároveň je ale zřejmé, že zákaz reformationis in peius se neuplatní tehdy, jestliže byl vedle opravného prostředku podaného ve prospěch konkrétní osoby podán ještě jiný opravný prostředek v její neprospěch.³⁸

Trestní řád koncipuje zákaz reformationis in peius v řízení o odvolání poměrně široce: důvodem jeho uplatnění není pouze odvolání podané obžalovaným, ale též odvolání podané v jeho prospěch osobami oprávněnými či dokonce státním zástupcem. Proto ustanovení § 249 odst. 2 tr. ř. stanoví státnímu zástupci povinnost v odvolání uvést, zda je podává ve prospěch nebo v neprospěch obžalovaného a nesplnění této povinnosti má za následek odmítnutí odvolání (samozřejmě byl-li bezvýsledně využit postup soudu směřující k odstranění vad podaného odvolání).³⁹ Zákaz reformationis in peius, který brání změně, vedoucí ke zhoršení postavení obžalovaného v jakémkoli ohledu, pak neplatí pouze pro rozhodnutí odvolacího soudu, ale musí být respektován i v dalším řízení poté, co byla věc vrácena soudu prvního stupně k novému projednání a rozhodnutí, případně státnímu zástupci k došetření. Uplatní se i v eventuálním novém odvolacím řízení, byť toto bylo vyvoláno odvoláním státního zástupce, podaném v neprospěch obžalovaného.

Ještě šířeji než u odvolání je zákaz změny k horšímu proveden u stížnosti, neboť zahrnuje všechny osoby, v jejichž prospěch byla stížnost podána, nikoli tedy pouze obviněného.

Princip beneficia cohaesionis (dobrodiní záležející v souvislosti) spočívá v tom, že pokud důvod rozhodnutí o opravném prostředku, který podala oprávněná osoba, společně prospívá i jiné osobě, o níž bylo rozhodnuto stejným napadeným rozhodnutím, je třeba rozhodnutí změnit i ve prospěch této osoby. Jedná se o průlom do nezměnitelnosti rozhodnutí, jehož význam tkví v zajištění ochrany zákonných práv a oprávněných zájmů osob, o nichž se v trestním řízení rozhoduje a současně v zachování výchovného působení a autority výroku orgánu činného v trestním řízení.

³⁸ Musil, J., Kratochvíl, V., Šámal, P. a kolektiv: Kurs trestního práva – trestní právo procesní, 2. přepracované vydání, C. H. Beck, Praha 2003, str. 820

³⁹ Pipek, J.: Novelizace úpravy odvolání v trestním řízení, Bulletin advokacie 11-12/2001, str. 95

Uplatnění principu beneficia cohaesionis je, stejně jako zákaz změny k horšímu, vedeno zájmem na nápravě vadných rozhodnutí a na ochraně práv občanů, jichž se tato rozhodnutí dotýkají a směřuje i k posílení důvěry v justici ve společnosti, neboť zabraňuje, aby v téže věci byly vydány navzájem si odporující výroky. Jeho obligatorní použití se týká všech opravných prostředků.

Odvolační soud učiní rozhodnutí ve prospěch jiných osob i tehdy, když tyto osoby samy odvolání nepodaly a nebylo podáno ani jiné odvolání v jejich prospěch. Podstatné je, zda se důvod změny týká společně všech těchto osob (obžalovaného, spoluobžalovaného, případně zúčastněné osoby), o nichž bylo rozhodnuto napadeným rozsudkem.

Suspenzivní (odkladný) účinek opravného prostředku způsobuje pozdržení vykonatelnosti napadeného rozhodnutí do doby, než se o něm po proběhlém opravném řízení meritorně rozhodne. Jestliže opravný prostředek suspenzivní účinek nemá, je možné napadené rozhodnutí vykonat, i když ještě případně ani nenabylo právní moci.

Odkladný účinek přiznává trestní řád takovým rozhodnutím, jejichž výkonem by byl zmařen účel opravného prostředku. V případě odvolání je odkladný účinek vyloučen pouze dvěma výjimkami: jestliže bylo podáno odvolání pouze ohledně některého z více obžalovaných, pak u těch, ohledně nichž nebyl rozsudek napadán, nabývá právní moci a stává se vykonatelným, a bylo-li odvolání podáno jen poškozeným nebo jen zúčastněnou osobou, pak ostatní výroky rozsudku nabývají právní moci a jsou vykonatelné. Ohledně stížnosti je odkladný účinek omezen pouze na případy, u nichž to zákon stanoví. U mimořádných opravných prostředků o něm může rozhodnout soud, který o těchto opravných prostředcích vede řízení.

Devolutivní (odsuvný, odvalovací) účinek opravného prostředku znamená, že se rozhodnutí o opravném prostředku přesouvá na nadřízený orgán. Podle toho, zda o opravném prostředku rozhoduje jediný orgán vyššího stupně či nikoli, možno dále rozlišit devolutivní účinek centralizovaný a decentralizovaný (centralizovaný devolutivní účinek má dovolání a stížnost pro porušení zákona, neboť o těchto mimořádných opravných prostředcích rozhoduje vždy Nejvyšší soud – je tomu tak proto, aby bylo garantováno sjednocování soudního rozhodování a jeho zákonost).

Smyslem devolutivního účinku opravných prostředků je větší objektivita a kvalita přezkoumání napadeného rozhodnutí, neboť přezkumná povinnost se přenáší

na orgán zpravidla vyššího stupně, který je nezaujatý a k přezkoumávání rozhodnutí určený.

Výjimku představuje autoremedura jakožto zvláštní způsob vyřízení opravného prostředku, při které orgán, který napadené rozhodnutí vydal, sám z podnětu podaného opravného prostředku přezkoumá jeho správnost a napraví zjištěné vady za předpokladu, že opravnému prostředku zcela vyhoví a změna původního rozhodnutí se nedotkne práv jiné osoby. Toto nové rozhodnutí je opět rozhodnutím vydaným v prvním stupni a tudíž se proti němu připouští opravný prostředek.

Devolutivní účinek má stížnost (s výjimkou autoremedury), vždy odvolání, dovolání a stížnost pro porušení zákona. V případě odporu je devolutivní účinek z povahy věci vyloučen, neboť trestní příkaz se jeho podáním ruší a následuje běžné projednání věci. Byl-li podán návrh na obnovu řízení, rozhodnutí o něm má formu usnesení, proti kterému je přípustná stížnost, o níž rozhoduje soud druhého stupně.

O tom, jak se jednotlivé principy opravného řízení projevují konkrétně v řízení o odvolání, bude pojednáno v následujících kapitolách.

4 OBECNÁ CHARAKTERISTIKA PŘEZKUMNÉHO ŘÍZENÍ, SYSTÉM ŘÁDNÝCH A MIMOŘÁDNÝCH OPRAVNÝCH PROSTŘEDKŮ

Každé rozhodnutí orgánu činného v trestním řízení by mělo splňovat dva základní požadavky: jednak být rozhodnutím spravedlivým, jednak být rozhodnutím zákonným, což předpokládá soulad s hmotným právem, jehož správné užití podmiňuje i správná aplikace práva procesního. Rozhodnutí, které je spravedlivé a současně odpovídá zákonu, působí přesvědčivě nejen na osoby, kterých se trestní řízení dotýká, ale i vůči širší veřejnosti, upevňuje právní vědomí ve společnosti a plní významnou preventivní úlohu.

K zajištění tohoto cíle směřuje celá zákonná úprava trestního řízení, jeho zásady, principy, konkrétní postupy a instituty, jakož i organizace justice, soustava soudů a jejich vnitřní vztahy. Patří sem rovněž systém opravných prostředků, jak řádných, tak mimořádných, jimiž se osoba k podání opravného prostředku oprávněná domáhá nápravy rozhodnutí. Účelem přezkumu je v jednotlivých případech náprava konkrétních pochybení v rozhodování orgánů činných v trestním řízení, v obecné rovině pak jde o zabezpečení jeho zákonnosti. V širším smyslu má přezkumné řízení též za cíl zajištění správného a jednotného výkladu zákonných norem, kterých se dané rozhodnutí dotýká.

Řádnými opravnými prostředky, kterými se mohou oprávněné osoby domáhat přezkoumání rozhodnutí v českém trestním řízení, jsou stížnost (§ 141 tr. ř.), kterou lze napadnout každé usnesení policejního orgánu a rovněž usnesení soudu a státního zástupce, ovšem pouze v těch případech, kde to zákon výslovně připouští a jestliže rozhodují ve věci v prvním stupni, a dále odvolání (§ 245 tr. ř.), které je opravným prostředkem proti každému nepravomocnému rozsudku soudu prvního stupně. Zvláštním druhem řádného opravného prostředku je odpor proti trestnímu příkazu (§ 314g), jehož včasné podání nevyvolá přezkum rozhodnutí soudu prvního stupně soudem druhého stupně, ale zrušení trestního příkazu a nařízení hlavního líčení ve věci.

Vedle těchto řádných opravných prostředků zná trestní řád ještě opravné prostředky mimořádné, kterými je novelou provedenou zákonem č. 265/2001 Sb. zavedené dovolání, upravené v hlavě sedmnácté trestního řádu (§ 265a a násl.) jakožto nástroj k nápravě nejzávažnějších, v zákoně taxativně vymezených právních vad

napadeného rozhodnutí nebo řízení, které mu předcházelo, a dále již v dřívější právní úpravě platná a zmíněnou novelizací v nezměněné podobě zachovaná stížnost pro porušení zákona (§ 266), náležející ministru spravedlnosti a obnova řízení (§ 277) v případech, že soud vyhověl návrhu na její povolení, které umožňují napadat již pravomocná (konečná a vykonatelná) rozhodnutí tam, kde převažuje zájem na zákonnosti rozhodnutí a postupu řízení, které mu předcházelo, nad jeho právní mocí, představující jeho stabilitu a nezměnitelnost.

Podle Šámala⁴⁰ je zvláštním prostředkem k nápravě nezákonných pravomocných usnesení o zastavení trestního stíhání nebo o postoupení věci v přípravném řízení též oprávnění nejvyššího státního zástupce zrušit takové rozhodnutí do tří měsíců od právní moci (§ 174a): toto oprávnění ovšem fakticky nelze řadit mezi opravné prostředky jako takové (opravným prostředkem není, ačkoli jde o výjimku z nezměnitelnosti rozhodnutí), nýbrž se jedná o nástroj výkonu kontrolní funkce nejvyššího státního zástupce nad postupem nižších státních zástupců. Jako opravný prostředek neurčité povahy dále Šámal uvádí návrh na přezkoumání zákonnosti příkazu k odposlechu a záznamu telekomunikačního provozu a příkazu k zjištění údajů o telekomunikačním provozu, podaný podle § 88 odst. 8 a § 88a odst. 2 tr. ř. k Nejvyššímu soudu, o němž se rozhoduje způsobem uvedeným v § 314l – 314n⁴¹.

Jelínek pak upozorňuje na ještě jeden zcela specifický opravný prostředek, který záleží v tom, že ministr spravedlnosti, má-li pochybnosti o správnosti rozhodnutí soudu v řízení o vydání do ciziny, má možnost věc předložit Nejvyššímu soudu k přezkoumání tohoto rozhodnutí⁴² (podle platné právní úpravy se jedná o ustanovení § 95 odst. 5 zákona č. 104/2013 Sb., o mezinárodní justiční spolupráci ve věcech trestních).

Z uvedeného je patrné, jak významným opravným prostředkem v systému řádných a mimořádných opravných prostředků je právě odvolání. Zatímco stížností se zpravidla řeší vady v rozhodnutích menší závažnosti, jež orgán činný v trestním řízení učinil formou usnesení a které dokonce může za zákonem stanovených podmínek z podnětu podané stížnosti sám napravit autoremedurou, odvolání směřuje k nápravě rozhodnutí o otázkách, o něž jde v trestním řízení především – tedy o vině a trestu. Autoremedura je u odvolání zcela vyloučena, napadené rozhodnutí vždy přezkoumává

⁴⁰ Šámal, P. a kol. Trestní řád II. § 157 až 314s. Komentář. 7. vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, str. 2961

⁴¹ Šámal, P. a kol. Trestní řád II. § 157 až 314s. Komentář. 7. vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, str. 2961

⁴² Jelínek, J. a kol.: Trestní právo procesní, 3. vydání, Leges, Praha 2013, str. 616

soud vyššího stupně a jeho vykonatelnost je (až na výjimky) odložena. Význam odvolání vyplývá i ze závazných mezinárodních smluv o lidských právech, které jsou součástí našeho právního řádu (čl. 2 Protokolu č. 7 k Úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod a čl. 14 odst. 5 Mezinárodního paktu o občanských a politických právech), podle nichž každý, koho soud uzná vinným, má právo (až na určité výjimky) dát přezkoumat výrok o vině nebo trestu soudem vyššího stupně.⁴³ Konstrukce odvolacího práva je proto velmi široká, neboť jeho cílem je zajistit přístup k odvolání všem osobám, které mají na rozhodnutí oprávněný zájem a odstranit překážky, které by jim mohly v uplatnění možnosti přezkumu zabránit. Současně ale odvolání zůstává, tak jako ostatní řádné i mimořádné opravné prostředky, úkonem dispozitivním: jeho podání je na vůli oprávněné osoby. Odvolací řízení tedy není nikdy zahajováno z úřední povinnosti – je sice součástí trestního řízení, nikoli však jeho povinným stadiem.

Naproti tomu mimořádné opravné prostředky, jak jejich označení napovídá, slouží k nápravě vadných rozhodnutí, která již nabyla právní moci a nezřídka byla nejprve podrobena přezkumu v řízení o opravném prostředku řádném. Prolomení právní moci takových rozhodnutí je připuštěno jen v případech zcela výjimečných, kdy je to nezbytné z důvodu významu vady rozhodnutí. Zákon proto musí upravovat mimořádné opravné prostředky tak, aby do právní moci rozhodnutí nebylo zasahováno ve věcech, kde to nezbytné není a kde by stabilita rozhodnutí byla porušena bez skutečně závažného důvodu.⁴⁴ Dovolání je určeno k nápravě právních vad, stížnost pro porušení zákona k nápravě vad právních a eventuálně i k nápravě vad ve skutkových zjištěních, pokud byly způsobeny nesprávným postupem orgánů činných v trestním řízení, patrným již v době rozhodnutí. Obnova řízení slouží k nápravě v takových případech, kde z objektivních příčin nebyly orgánům činným v trestním řízení v době rozhodování známy skutečnosti podstatné pro správné zjištění skutkového stavu věci a tyto skutečnosti teprve dodatečně vyšly najevo.

Mimořádné opravné prostředky tedy zůstávají jakousi pojistkou nápravy vadných rozhodnutí v systému opravných prostředků, která se uplatní jen ve zvláštních případech, za podmínek v zákoně striktně stanovených. Jejich význam je tudíž v uvedeném ohledu nesporný. Ovšem právě řízení o odvolání je oním sítím, které

⁴³ Šámal, P. a kol. Trestní řád II. § 157 až 314s. Komentář. 7. vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, str. 2961

⁴⁴ Jelínek, J. a kol.: Trestní právo procesní, 3. vydání, Leges, Praha 2013, str. 683

by mělo spolehlivě zachytit většinu vadných soudních rozhodnutí a postarat se o jejich rychlou a účinnou nápravu.

Pohlížíme-li na systém opravných prostředků z hlediska principu, podle kterého k přezkumu rozhodnutí dochází, je možné rozlišovat, jak již bylo naznačeno v předcházející kapitole, úplný či omezený revizní princip nebo princip dispoziční.⁴⁵ Revizní princip přezkoumávání znamená, že orgán, projednávající opravný prostředek, je z podnětu jeho podání povinen přezkoumat všechny výroky napadeného rozhodnutí, proti kterému mohl být opravný prostředek podán, a to jak z hlediska vad skutkových, tak i právních (hmotných i procesních), a též i z hlediska správnosti postupu řízení, které vydání napadeného rozhodnutí předcházelo, včetně vad, které mohly zapříčinit nesprávnost kteréhokoli výroku, případně způsobit, že některý výrok chybí. Revizní princip se může uplatnit buď jako úplný, tedy ve vztahu k celému rozhodnutí, proti kterému byl opravný prostředek podán a ohledně všech osob, které jsou jím dotčeny, nebo jako omezený, kdy je přezkoumávána jen část rozhodnutí, dotýkající se osoby, ohledně níž byl podán opravný prostředek (omezený revizní princip platí podle současné právní úpravy u stížnosti).

Přezkoumání napadeného rozhodnutí bez revizního principu se omezuje na důvody, pro které oprávněná osoba rozhodnutí napadla a jak je v opravném prostředku vytkla, případně jsou důvody přímo vymezené zákonem. Tyto důvody může orgán přezkoumávající napadené rozhodnutí překročit pouze tehdy, jestliže vytykané vady mají podklad v jiné než napadené části rozhodnutí. Princip vázanosti orgánu rozhodujícího o opravném prostředku rozsahem a důvody, ve kterém je rozhodnutí napadeno (princip dispoziční), se uplatňuje podle současné právní úpravy u všech ostatních opravných prostředků: z řádných je to odvolání, u mimořádných se pak týká jak dovolání, tak stížnosti pro porušení zákona, jakož i obnovy řízení.⁴⁶

Z hlediska způsobu vyřízení opravného prostředku může být opravné řízení vedeno principem apelačním, při kterém přezkumný orgán po zjištění vad napadeného rozhodnutí nebo řízení mu předcházejícího toto rozhodnutí zruší a vady napraví tím, že o věci sám rozhodne, přitom může provádět dokazování a změnit skutkový stav, zjištěný orgánem rozhodujícím v prvním stupni. Pomineme-li účinky odporu jako

⁴⁵ Mandák, V.: Povinnost odůvodnit odvolání v trestních věcech, Bulletin advokacie 6-7/2000, str. 55

⁴⁶ Pokud jde o odvolání a stížnost pro porušení zákona, až do 31. 12. 2001 platil i u těchto opravných prostředků revizní princip.

zvláštního druhu řádného opravného prostředku, který nevede k přezkoumání napadeného rozhodnutí (trestního příkazu), ale k jeho zrušení a nařízení hlavního líčení, a dále účinky návrhu na obnovu řízení, z jehož podnětu není přezkoumávána správnost rozhodnutí ve věci samé, ale existence nových skutečností a důkazů, které by mohly odůvodnit jiné rozhodnutí o věci, pak lze apelační princip spatřovat v rozhodování o stížnosti, zejména tam, kde jsou kladeny zvýšené nároky na rychlost rozhodování (např. stížnost proti rozhodnutí o vazbě). Při rozhodnutí o odvolání se podle platné právní úpravy uplatňuje princip apelační s prvky kasace: zásadně platí, že odvolací soud vadný rozsudek napraví tím, že ho v potřebném rozsahu zruší a zpravidla sám ve věci rozhodne. K tomu je oprávněn provést dokazování a může na základě svých zjištění i změnit skutkový stav (apelace). Jestliže však nelze vadu napadeného rozsudku odstranit ve veřejném zasedání, zejména jsou-li skutková zjištění tak nedostatečná, že je nutno hlavní líčení opakovat nebo provádět rozsáhlé a obtížně proveditelné dokazování, nastupuje kasační princip vyřízení věci. V takovém případě odvolací soud napadený rozsudek zruší a věc vrátí soudu prvního stupně (§ 259 odst. 1 tr. ř.). Nelze-li po zrušení rozsudku pokračovat v řízení před soudem pro neodstranitelné procesní vady a není-li důvod pro jiné rozhodnutí, odvolací soud vrátí věc státnímu zástupci k došetření (§ 260 tr. ř.).

Při čistě kasačním principu, zjistí-li přezkumný orgán napadené rozhodnutí jakkoli vadným, zruší ho a věc vrátí orgánu prvního stupně k novému projednání a rozhodnutí; zjištěný skutkový stav není oprávněn jakýmkoli způsobem měnit. Argumenty pro použití kasačního principu tkví zejména v tom, že těžiště soudní činnosti spočívá u soudu prvního stupně a právo oprávněné osoby by mohlo být zkráceno v případě, že by rozhodnutím orgánu druhého stupně došlo ke zhoršení její situace a takové rozhodnutí by bylo konečné, bez možnosti vyvolání dalšího přezkumného řízení.⁴⁷ Proto se převážně kasační princip uplatňuje pouze u mimořádných opravných prostředků, kterými je omezenému okruhu osob umožněno napadat jen nejzávažnější vady právní a vady postupu řízení (nikoli primárně vady skutkové), a to u dovolání a u stížnosti pro porušení zákona.

⁴⁷ Pipek, J.: Nad návrhem novelizace úpravy odvolání v trestním řízení, Bulletin advokacie 3/2001, str. 52

5 ODVOLÁNÍ

Odvolání jako řádný opravný prostředek umožňuje oprávněným osobám domáhat se nápravy dosud nepravomocného rozsudku soudu prvního stupně, kterým bylo rozhodnuto o nejdůležitějších otázkách trestního řízení, tedy o vině a trestu.⁴⁸ Je proto nejvýznamnějším opravným prostředkem, garantujícím zákonnost v postupu trestního řízení a zachování ochrany práv a svobod osob, kterých se trestní řízení dotýká.

Odvoláním lze napadnout rozsudek, kterým bylo v hlavním líčení rozhodnuto o obžalobě nebo o návrhu na potrestání nebo kterým soud schválil dohodu o vině a trestu, dále také rozsudek, kterým byl uložen trest odsouzenému, jestliže se neosvědčil ve zkušební době stanovené při podmíněném upuštění od potrestání s dohledem a rozsudek, kterým byl stanoven přiměřený trest za zbývající trestné činy po povolení obnovy řízení jen ohledně některého trestného činu nebo po částečném zrušení odsuzujícího rozsudku nálezem Ústavního soudu. Odvolání je možno podat i proti rozsudku o uznání cizozemského rozhodnutí a rozsudku o výkonu cizozemského rozhodnutí.

Naopak odvolání není přípustné proti rozsudku odvolacího soudu, kterým bylo rozhodnuto o odvolání a proti rozsudku Nejvyššího soudu o dovolání a o stížnosti pro porušení zákona.

Podání odvolání je plně dispozitivním úkonem a oprávněné osoby mají široký prostor k jeho uplatnění jak z hlediska časového (ve lhůtě osmi dnů od doručení opisu rozsudku), tak i z hlediska obsahového (odvolání lze podat proti všem výrokům rozsudku či proto, že některý výrok chybí, brojit proti postupu řízení, které rozsudku předcházelo a napadat jím jak vady právní, tak i vady skutkové). Pokud jde o obžalovaného, ten není omezen obavou ze zhoršení svého postavení v trestním řízení v důsledku podaného odvolání, neboť v případě podání odvolání jen jím samotným či odvolání podaným v jeho prospěch platí zákaz reformationis in peius, nedovolující zhoršení jeho výsledné situace. Odvolání se oprávněné osoby mohou též vzdát nebo ho vzít zpět; pokud však oprávněné osoby odvolání podat nehodlají, nemusí to dávat

⁴⁸ Šámal, P. a kol. Trestní řád II. § 157 až 314s. Komentář. 7. vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, str. 2961

výslovně najevo a mohou pouze nechat marně uplynout lhůtu k podání odvolání stanovenou.

Významnou zárukou široké přístupnosti odvolání oprávněným osobám, ať již jsou právně zastoupeny či nikoliv, je rovněž to, že podání se vždy posuzuje podle jeho obsahu, tedy je-li obsahem podání odvolání, bude jako takové posuzováno, byť by tak nebylo výslovně označeno. Jediným nezbytným požadavkem k posouzení podání jako odvolání je, aby z něj bylo patrné, kdo je činí a který rozsudek napadá. Odvolání sice musí dále splňovat i obsahové náležitosti, o kterých musí být oprávněné osoby náležitě poučeny, avšak pokud je nesplňuje, zákon soudu ukládá poskytnout odvolateli potřebnou součinnost, upozornit ho na důsledky neodstranění vad odvolání, případně obžalovanému, který nemá obhájce a poškozenému, který nemá zmocněnce, ustanovit obhájce, resp. zmocněnce pro odůvodnění odvolání, nebo dokonce pro zastupování v odvolacím řízení. Navíc pro oprávněné osoby není podání odvolání spojeno se žádnými dalšími náklady řízení, k jejichž zaplacení by byly povinny v případě jeho bezvýslednosti (naopak ten, kdo podal zcela bezvýsledně mimořádný opravný prostředek – dovolání nebo návrh na povolení obnovy, má povinnost nahradit státu náklady řízení o něm).⁴⁹ Využití práva odvolání a vyvolání rozhodnutí odvolacího soudu je pak nezbytné pro to, aby obžalovaný a státní zástupce mohli případně podat dovolání.

Část třetí, hlava šestnáctá zákona č. 141/1961 Sb. ve znění pozdějších předpisů (trestní řád) je rozčleněna do 21 paragrafů a zabývá se úpravou přípustnosti a účinku odvolání (§ 245), osobami k podání odvolání oprávněnými (§ 246, § 247), lhůtou a místu podání odvolání (§ 248), náležitostmi obsahu odvolání (§ 249), možnostmi a účinky vzdání se a zpětvzetí odvolání (§ 250), řízením u soudu prvního stupně (§ 251), vymezením odvolacího soudu (§ 252), rozhodnutím odvolacího soudu (§ 253 – § 262), řízením u odvolacího soudu (§ 263), řízením u soudu prvního stupně po zrušení rozsudku (§ 264) a důsledky zrušení výroku o náhradě škody nebo nemajetkové újmy v penězích nebo o vydání bezdůvodného obohacení (§ 265).

⁴⁹ Vyhláška Ministerstva spravedlnosti č. 312/1995 Sb., kterou se stanoví paušální částka nákladů trestního řízení, ve znění vyhlášky č. 432/2002 Sb.

5.1 Přípustnost a účinek odvolání

Ustanovení § 245 odst. 1 věta první tr. ř. stanoví, že opravným prostředkem proti rozsudku soudu prvního stupně je odvolání.

Odvolací řízení není povinnou součástí trestního řízení a přezkoumávat dosud nepravomocný rozsudek soudu prvního stupně je možné jen na základě podaného odvolání, nikoli z úřední povinnosti. Jde tedy o řízení fakultativní, které se koná pouze tehdy, je-li k němu dán příslušný zákonem předpokládaný podnět.

Důvody, pro které lze odvoláním napadnout dosud nepravomocný rozsudek soudu prvního stupně, trestní řád nevypočítává. V ustanovení § 246 odst. 2 pouze obecně stanoví, že odvoláním lze napadat rozsudek pro nesprávnost některého jeho výroku a také proto, že takový výrok učiněn nebyl, jakož i pro porušení ustanovení o řízení předcházejícím rozsudku, jestliže toto porušení mohlo způsobit, že výrok je nesprávný nebo že chybí. Nesprávnost výroků může spočívat jak ve vadách skutkových (error in facto), tedy v tom, že skutkový stav, na kterém byl rozsudek založen, neodpovídá zákonným požadavkům a může tak jít o neúplnost, nesprávnost, nejasnost nebo rozpornost skutkových zjištění. Dále je možno nesprávnost spatřovat ve vadách právních (error in iure), spočívajících v použití nesprávné právní normy nebo použití správné, avšak chybně vyložené nebo uplatněné normy.⁵⁰ Právní vady pak mohou být hmotněprávní nebo procesněprávní, přičemž do procesněprávních vad se řadí i vada, která tkví v chybějícím výroku. Vytýkanou vadou může být také porušení ustanovení o řízení, které předcházelo rozsudku, pokud toto porušení mohlo způsobit, že výrok je nesprávný, nebo že chybí (error in procedendo).

Ustanovení § 245 odst. 1 se pak věnuje ve větě druhé přípustnosti odvolání proti rozsudku, kterým soud schválil dohodu o vině a trestu. Proti takovému rozsudku lze podat odvolání ze dvou důvodů: jednak v případě, že rozsudek není v souladu s dohodou o vině a trestu, jejíž schválení státní zástupce navrhl, nebo poškozený, který uplatnil nárok na náhradu škody nebo nemajetkové újmy nebo na vydání bezdůvodného obohacení, může podat odvolání pro nesprávnost výroku o náhradě škody nebo nemajetkové újmy v penězích nebo o vydání bezdůvodného obohacení; to se mu však zapovídá, pokud v dohodě o vině a trestu souhlasil s rozsahem a způsobem

⁵⁰ Císařová, D., Fenyk, J., Gřivna, T. a kol. Trestní právo procesní. 5. vydání. Praha: ASPI, 2008, str. 531

náhrady škody nebo nemajetkové újmy nebo vydáním bezdůvodného obohacení a tato dohoda byla schválena v podobě, s níž souhlasil.⁵¹

Ustanovení § 245 odst. 1 tr. ř. bylo změněno novelou zák. č. 193/2012 Sb. s účinností od 1. 9. 2012 a navazuje na zcela nový způsob alternativního řešení věci dohodou o vině a trestu (§ 175a až § 175b, § 314o až § 314s tr. ř.). Ta má za cíl zjednodušení a zefektivnění trestního řízení v případech, kdy obviněný se uzavřením dohody o vině a trestu se státním zástupcem a poškozeným vzdal práva na plnohodnotné projednání věci před soudem.

Dohodu o vině a trestu schvaluje soud formou odsuzujícího rozsudku (§ 314r odst. 4 tr. ř.). Odvolání proti takovému rozsudku je přípustné, avšak právo stran se výrazně zužuje jen na určité odvolací důvody, čímž také dochází k zúžení přezkumné povinnosti odvolacího soudu. Je-li proti takovému rozsudku, kterým byla schválena dohoda o vině a trestu přípustné odvolání, byť z vymezených důvodů, nemůže před uplynutím lhůty pro jeho podání rozsudek nabýt právní moci. Z toho a contrario vyplývá, že žádná ze stran, tedy obviněný, státní zástupce ani poškozený, nemůže napadat rozsudek, jímž byla schválena dohoda o vině a trestu, pokud všechny strany s dohodou souhlasily a soud ji v této podobě schválil. Strany se tím totiž vzdaly práva projednat věc jak v hlavním líčení, tak i v řízení odvolacím. Přípustnost odvolání obviněného a státního zástupce proti odsuzujícímu rozsudku, kterým byla schválena dohoda o vině a trestu je omezena na situaci, kdy takový rozsudek není v souladu s dohodou o vině a trestu, jejíž schválení státní zástupce soudu navrhl – jde tak o ochranu proti překvapivému rozsudku, jímž soud nerespektoval dosaženou dohodu. Poškozený, který uplatnil v trestním řízení řádně a včas svůj nárok, je chráněn možností podat proti takovému rozsudku odvolání jen tehdy, pokud s dosaženou dohodou nesouhlasil, nebo se jednání vůbec nezúčastnil.⁵²

Ustanovení § 245 odst. 2 tr. ř. pak zakotvuje suspenzivní účinek odvolání. Ten obecně znamená, že včasně podaným odvoláním se právní moc a vykonatelnost napadeného rozsudku odkládá do doby, dokud není o odvolání rozhodnuto. Zákon však uvádí výjimky, kdy se suspenzivní účinek odvolání netýká celého rozsudku,

⁵¹ Jelínek, J.: Dohodovací řízení v trestním procesu a otázky souvisící, Bulletin advokacie 10/2012, str. 24

⁵² Jelínek, J. a kol.: Trestní zákoník a trestní řád s poznámkami a judikaturou. 5. vydání. Praha: Leges, 2014, str. 950-951

ale jen některých jeho výroků: je-li odvolání podané jen poškozeným nebo jen zúčastněnou osobou, nebrání tomu, aby ostatní části rozsudku nabyly právní moci a byly vykonány, stejně tak podal-li odvolání jen některý z více obžalovaných, nebrání jeho odvolání tomu, aby ohledně ostatních obžalovaných nabyl rozsudek právní moci a byl vykonán (§ 139 odst. 2 tr. ř.). Výjimka je stanovena i pro jinak obecně platnou podmínku včasného podání odvolání: suspenzivní účinek podaného odvolání nastává i v případě, jestliže byla lhůta k podání odvolání zmeškána, avšak oprávněná osoba podala žádost o navrácení lhůty (§ 139 odst. 3 tr. ř.).

Trestní řád nezná žádný případ, kdy by rozsudek nebo jeho část byly vykonatelné dříve, než nabyly právní moci. Odvolání, které bylo proti rozsudku podáno včas a osobou k tomu oprávněnou, má vždy odkladný účinek, jenž do rozhodnutí odvolacího soudu zamezuje jeho vykonatelnosti. Rozsudek ale může nabyt právní moci částečně a rozsah odkladného účinku je potom odvislý od rozsahu přezkumné povinnosti odvolacího soudu.⁵³

Odvolání má současně devolutivní (odsuvný, odvalovací) účinek, který se projevuje tím, že se rozhodnutí o opravném prostředku přesouvá na odvolací soud. Soud prvního stupně, který napadené rozhodnutí vydal, je pak vázán rozhodnutím nadřízeného soudu o odvolání.

Jelikož výkon soudnictví v České republice je dvoustupňový, proti rozhodnutí soudu druhého stupně není již další řádný opravný prostředek přípustný. Odvolací řízení předpokládá, že v něm o odvolání rozhodne v zájmu objektivitu posouzení jednak soud ve věci nezaujatý, jednak zároveň takový soud, který stojí v soustavě soudních orgánů výše než soud, jenž napadené rozhodnutí vydal. Tím má být zajištěna záruka větší zkušenosti, rozhledu a kvalifikace odvolacího soudu, od něhož se očekává, že svou rozhodovací činností bude zároveň sjednocovat soudní praxi a přispívat k upevnění právní jistoty a k jednotnému výkladu zákona.

⁵³ Jelínek, J. a kol.: Trestní zákoník a trestní řád s poznámkami a judikaturou. 5. vydání. Praha: Leges, 2014, str. 951

5.2 Oprávněné osoby

Osoby oprávněné podat odvolání vyjmenovává taxativně ustanovení § 246 a § 247 tr. ř. Oprávněnými osobami jsou především strany⁵⁴ řízení před soudem prvního stupně, tedy státní zástupce, obžalovaný,⁵⁵ zúčastněná osoba a poškozený.

Jak již bylo řečeno, oprávněné osoby mohou napadat rozsudek pro nesprávnost některého jeho výroku, dále proto, že takový výrok učiněn nebyl, a konečně i pro porušení ustanovení o řízení předcházejícím rozsudku, jestliže toto porušení mohlo způsobit, že výrok je nesprávný, nebo že chybí (§ 246 odst. 2 tr. ř.). Musí tedy jít o podstatnou vadu řízení, lhotejno zda vznikla v řízení před soudem, nebo v řízení přípravném. Z uvedeného také vyplývá, že v odvolání je možno napadnout jen výrokovou část rozsudku, nikoli pouze jeho odůvodnění. Vadami odůvodnění je ale možno v odvolání argumentovat a tím podstatě nepřímou napadat i nesprávnost výrokové části rozsudku.

Právo podat odvolání tedy mají tyto osoby:

Je to především státní zástupce, a to v nejširší míře, neboť může podat odvolání proti rozsudku pro nesprávnost kteréhokoli výroku, a to jak ve prospěch, tak i v neprospěch obžalovaného, poškozeného nebo zúčastněné osoby, případně zčásti v jejich prospěch a zčásti v neprospěch. Státní zástupce může podat odvolání současně i ohledně více osob, o nichž bylo rozhodnuto tímž rozsudkem.⁵⁶ Odvolání ve prospěch obžalovaného může podat i proti jeho vůli.

⁵⁴ Ustanovení § 12 odst. 6 tr. ř.: „Stranou se rozumí ten, proti němuž se vede trestní řízení, zúčastněná osoba a poškozený a v řízení před soudem též státní zástupce a společenský zástupce; stejné postavení jako strana má i jiná osoba, na jejíž návrh nebo žádost se řízení vede nebo která podala opravný prostředek.“

⁵⁵ Ustanovení § 12 odst. 7 – 9 tr. ř. vymezuje pojem obviněného, obžalovaného a odsouzeného. Po nařízení hlavního líčení se obviněný označuje jako obžalovaný. Proto tato práce v souvislosti s problematikou odvolání užívá procesního označení obžalovaný, s vědomím toho, že v případě odvolání podaného proti rozsudku, kterým byla schválena dohoda o vině a trestu, je namístě užívat pojmu obviněný, v případě odvolání podaného proti rozsudku o výkonu a uznání cizozemského rozhodnutí jde naopak o odsouzeného. V řízení o mimořádných opravných prostředcích se osoba, ohledně níž se řízení vede, zásadně označuje jako obviněný.

⁵⁶ Pokud je státním zástupcem podáno jedním podáním odvolání ohledně více obviněných, musí je odvolací soud považovat za tolik odvolání, kolik je obviněných tímto odvoláním dotčených. Jestliže zjistí, že odvolání státního zástupce je důvodné ohledně některého z obviněných, jichž se týká, a ohledně jiného je nedůvodné, musí takové nedůvodné odvolání podle § 256 tr. ř. zamítnout výrokem rozsudku, byť tímto rozsudkem současně vyhovějí odvolání státního zástupce a zruší nebo doplní napadený rozsudek ohledně jiného obviněného (usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 23. 6. 1999, sp. zn. 8 Tz 86/99).

Šíře odvolacího práva státního zástupce vyplývá z obžalovací zásady: státní zástupce může brojit proti rozsudku ve všech ohledech, ve kterých soud prvního stupně nevyhověl jeho návrhu.

Dále může podat odvolání obžalovaný: pro nesprávnost kteréhokoli výroku, který se ho přímo dotýká, ovšem pouze ve svůj prospěch, jak vyplývá z ustanovení § 247 odst. 1 tr. ř. a contrario. Obžalovaný se může odvolat především proti odsuzujícímu, ale i proti zprošťujícímu rozsudku. Pokud se domáhá pro něj příznivějšího důvodu zproštění, například byl-li zproštěn podle § 226 písm. b) tr. ř., neboť první soud dospěl k závěru, že v žalobním návrhu označený skutek není trestným činem, a obžalovaný se hájí tím, že se skutek, pro nějž je stíhán, nestal, tedy domáhá se zproštění podle § 226 písm. a) tr. ř. (posouzení příznivosti ale záleží též na konkrétních okolnostech případu a musí být vždy s přihlédnutím k nim zvlášť zvažováno).

Rozsah odvolacího práva obžalovaného je tedy užší než u státního zástupce. Obžalovaný není osobou oprávněnou podat odvolání například proti výroku, který se týká výhradně spoluobžalovaného, nebo do výroku o zabrání věci, která mu nenáleží. Odvolání obžalovaného podané v jeho neprospěch by muselo být posouzeno jako odvolání podané neoprávněnou osobou a zamítnuto ve smyslu § 253 odst. 1 tr. ř.

Zúčastněná osoba může rozsudek napadnout odvoláním pro nesprávnost výroku o zabrání věci, nikoli však jiný výrok, i kdyby byl podkladem pro rozhodnutí o zabrání věci.

Poškozený, který uplatnil nárok na náhradu škody nebo nemajetkové újmy nebo na vydání bezdůvodného obohacení, má právo podat odvolání pro nesprávnost výroku o náhradě škody nebo nemajetkové újmy v penězích nebo o vydání bezdůvodného obohacení, případně proto, že výrok o přiznání nároku, eventuálně o odkázání poškozeného na řízení ve věcech občanskoprávních nebo na řízení před jiným příslušným orgánem učiněn nebyl. Vedle státního zástupce je poškozený jedinou oprávněnou osobou, která může podat odvolání v neprospěch obžalovaného.

Pokud však soud rozhodl podle § 206 odst. 3, 4 tr. ř., že poškozeného s uplatněným nárokem k trestnímu řízení nepřipouští, zůstávají mu zachována procesní práva, avšak o jeho nároku rozhodováno nebude a právo podat odvolání mu nepřisluší.

Odvolání samozřejmě nebude oprávněn podat ani poškozený, který se vzdal procesních práv nebo osoba, o níž soud rozhodl, že nemá postavení poškozeného.

V zastoupení obžalovaného a v jeho prospěch mohou podat odvolání též obhájce obžalovaného a v případě mladistvého jeho zákonný zástupce, případně ustanovený opatrovník, nemůže-li zákonný zástupce vykonávat svá práva a je-li zde nebezpečí z prodlení. Tyto osoby však nemají samostatné odvolací právo, mohou podat odvolání pouze jménem obžalovaného a vzít odvolání zpět mohou pouze s jeho výslovným souhlasem (výjimku stanoví § 247 odst. 2 tr. ř., jehož poslední věta říká, že je-li obžalovaný zbaven způsobilosti k právním úkonům nebo je-li jeho způsobilost k právním úkonům omezena, může i proti vůli obžalovaného za něho v jeho prospěch odvolání podat též jeho zákonný zástupce a jeho obhájce, což podle stávající judikatury platí i tehdy, že se obžalovaný sám vzdal práva odvolání⁵⁷).

Je-li vedeno řízení proti uprchlému podle § 302 a násl. tr. ř., má v něm obhájce stejná práva jako obžalovaný, avšak i zde je osobou oprávněnou obžalovaný a obhájce podává odvolání jeho jménem.⁵⁸

V zastoupení poškozeného, tedy jeho jménem může podat odvolání jeho zákonný zástupce, opatrovník, nebo zmocněnec. Více poškozených může být zastoupeno společným zmocněncem, který je oprávněn podat jejich jménem odvolání. V případě mimořádně vysokého počtu poškozených, u nichž by jednotlivý výkon jejich práv ohrožoval rychlost řízení, soud rozhodne, že poškození mohou svá práva vykonávat pouze prostřednictvím společného zmocněnce, kterého si sami zvolí. Situaci, kdy i poté některý poškozený hodlá vystupovat samostatně, lze řešit jeho nepřipuštěním k trestnímu řízení.

Zmocněncem může být zastoupena i zúčastněná osoba, případně může jejím jménem podat odvolání i její zákonný zástupce.

Ve prospěch obžalovaného mohou podat odvolání příbuzní obžalovaného v pokolení přímém, jeho sourozenci, osvojitel, osvojenec, manžel, partner a druh. Jedná se o osoby se samostatným odvolacím právem, které jim přísluší ve stejném rozsahu

⁵⁷ Z ustanovení § 33 odst. 1 poslední věta tr. ř. vyplývá, že právo podat odvolání obžalovaného, který je zbaven způsobilosti k právním úkonům nebo jehož způsobilost k právním úkonům je omezena, není limitováno souhlasem jeho zákonného zástupce.

⁵⁸ Šámal, P. a kol. Trestní řád II. § 157 až 314s. Komentář. 7. vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, str. 2968

jako obžalovanému. Tyto osoby podávají odvolání vlastním jménem a nezávisle na tom, zda obžalovaný odvolání podal či nepodal.

Obžalovaný nemůže jimi podaným odvoláním disponovat, na druhou stranu je dispozice těchto osob s podaným odvoláním omezena tím, že nemají právo podat odvolání proti vůli obžalovaného podle § 247 odst. 2 a contrario tr. ř. Takové právo má pouze státní zástupce ve vztahu ke každému obžalovanému a zákonný zástupce a obhájce obžalovaného, který byl zbaven způsobilosti k právním úkonům, nebo jehož způsobilost k právním úkonům byla omezena. Nesouhlas s podáním odvolání osob se samostatným odvolacím právem však musí obžalovaný výslovně dát najevo, nepostačí tedy, že sám odvolání nepodal nebo se k případnému podání odvolání těchto osob nevyjádřil.

V případě mladistvého, proti kterému se vede trestní řízení, má stejné právo podat odvolání i orgán sociálně-právní ochrany dětí, jak mu to umožňuje ustanovení § 72 odst. 1 zákona č. 218/2003 Sb. (zákona o soudnictví ve věcech mládeže).⁵⁹ Může tedy podat odvolání vlastním jménem, pouze ve prospěch obžalovaného, a to i proti jeho vůli.

V řízení proti trestně odpovědné právnické osobě může podat odvolání za obžalovanou právnickou osobu fyzická osoba, která provádí úkony v trestním řízení za právnickou osobu, nebo která je zmocněncem právnické osoby nebo jejím opatrovníkem; tato fyzická osoba má totiž stejná práva a povinnosti jako ten, proti němuž se vede trestní řízení (§ 34 zákona č. 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim).⁶⁰

Postavení obžalovaného, pokud jde o rozsah rozsudku a jeho následky, může zhoršit jen odvolání podané v jeho neprospěch státním zástupcem (ohledně všech výroků rozsudku), případně poškozeným jako oprávněnou osobou ve smyslu § 246 odst. 1 písm. d) tr. ř., ohledně výroku o náhradě škody nebo nemajetkové újmy v penězích nebo o vydání bezdůvodného obohacení. Jinak platí zákaz reformationis in peius.

K tomu je třeba dodat, že zákaz reformationis in peius se u odvolání vztahuje pouze na výsledek řízení, tedy na rozhodnutí, nikoli na řízení samotné.⁶¹ Není

⁵⁹ Podle ustanovení § 72 odst. 1 ZSVM opravné prostředky ve prospěch mladistvého může podat, a to i proti jeho vůli, příslušný orgán sociálně-právní ochrany dětí; lhůta k podání opravného prostředku mu běží samostatně.

⁶⁰ Šámal, P. a kol. Trestní řád II. § 157 až 314s. Komentář. 7. vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, str. 2968

⁶¹ Šámal, P. a kol. Trestní řád II. § 157 až 314s. Komentář. 7. vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, str. 3086

porušením tohoto zákazu, pokud jsou například v novém řízení po zrušení napadeného rozsudku a vrácení věci soudu prvního stupně prováděny důkazy pro obžalovaného nepříznivé a v důsledku toho je popis rozhodných skutkových zjištění oproti výroku o vině v napadeném rozsudku doplněn a skutková věta tímto způsobem upřesněna, aby byly vyjádřeny všechny zákonné znaky trestného činu, jímž byl obžalovaný uznán vinným. Stejně tak nelze považovat za porušení zákazu reformationis in peius nahrazení jedné skutkové okolnosti jinou skutkovou okolností se stejným právním významem, pokud tím nedochází ke zhoršení postavení obžalovaného v důsledku změny rozsahu skutku, přísnosti jeho právního posouzení a možnosti uložení trestu. Porušením tohoto zákazu nebude ani uložení například trestu vyhoštění k již uloženému trestu odnětí svobody, pokud bude zároveň oproti napadenému rozsudku podstatně snížena výměra trestu odnětí svobody. Z hlediska zákonného znaku spočívajícího v recidivě lze bez porušení zákazu reformationis in peius zaměnit jedno dřívější odsouzení pachatele za jiné.⁶² Avšak o zhoršení postavení obžalovaného by šlo v případě, kdyby byl obžalovaný na podkladě odvolání, které nebylo podáno v jeho neprospěch, uznán vinným trestným činem, na který zákon pamatuje sice stejnou trestní sazbou, u kterého by ale byly přísnější formální předpoklady podmíněného propuštění. Zákaz reformationis in peius tedy chrání obžalovaného, ohledně kterého nebylo podáno odvolání v jeho neprospěch, proti zhoršení jeho výsledného, konečného postavení oproti stavu vyplývajícímu z rozsudku soudu prvního stupně. Platí i v případě odvolání státního zástupce, které je sice označeno jako podané výlučně ve prospěch obžalovaného, ale jeho odůvodnění ve skutečnosti směřuje v jeho neprospěch.⁶³

Zákaz reformationis in peius se tímto způsobem a v uvedeném rozsahu uplatňuje v opravném řízení i v řízení o dovolání. U stížnosti a stížnosti pro porušení zákona je jeho dosah ještě širší, neboť se vztahuje na všechny osoby, které podaly stížnost nebo v jejichž prospěch byla stížnost podána. Naopak u odporu tento zákaz neplatí: po zrušení trestního příkazu v důsledku podání odporu kteroukoli oprávněnou osobou ve prospěch nebo v neprospěch obviněného lze rozhodnout o jeho vině od původního trestního příkazu odlišně. U obnovy řízení lze uznat obžalovaného vinným těžším trestným činem, ale nelze ho potrestat přísněji: zákaz reformationis in peius se tudíž vztahuje jen na výrok o trestu.

⁶² Judikatura, R 21/2012

⁶³ Šámal, P. a kol. Trestní řád II. § 157 až 314s. Komentář. 7. vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, str. 3086

Ještě poznámka k odvolání poškozeného: v praxi se poměrně často vyskytují případy, kdy poškozený, který uplatnil nárok na náhradu škody nebo nemajetkové újmy nebo na vydání bezdůvodného obohacení, podává odvolání proti výroku, kterým byl podle § 229 odst. 3 tr. ř. odkázán s uplatněným nárokem na řízení ve věcech občanskoprávních, protože fakticky nesouhlasí s tím, že první soud obžalovaného obžaloby zprostil. K podání takového odvolání však není osobou oprávněnou. Zproštění obžaloby z jakéhokoli důvodu podle § 226 tr. ř. vede obligatorně bez výjimky k odkázání poškozeného na občanskoprávní nebo jiné řízení, protože nárok na náhradu škody lze v trestním řízení zásadně přiznat jen rozsudkem odsuzujícím. Výrok podle § 229 odst. 3 tr. ř. nemůže poškozený účinně napadnout odvoláním, jelikož tím by se vlastně domáhal odsuzujícího rozsudku, kterým je jedině možno nárok na náhradu škody přiznat. Poškozenému ovšem právo odvolání proti rozhodnutí o vině obžalovaného trestní řád neumožňuje.

Důvody jsou následující: poškozený je samostatnou stranou trestního řízení se širokými procesními právy. Toto postavení neztrácí dokonce ani tím, byla-li mu škoda již plně nahrazena, protože procesní práva poškozeného nejsou vymezena pouze jako právo na náhradu škody. Jakkoli je však poškozený na výsledku trestního řízení zainteresován, neboť se ho jeho zásadní otázky (zjištění, že byl spáchán trestný čin a kdo ho spáchal) podstatným způsobem dotýkají, což trestní řád plně respektuje, nemá právo podat obžalobu: k tomu je oprávněn pouze státní zástupce. Trestní řízení v České republice totiž patří do oblasti veřejného práva a vymezení trestného činu, stíhání pachatele a jeho potrestání je věcí vztahu mezi státem a pachatelem.⁶⁴ Poškozený proto může napadnout odvoláním pouze nesprávnost výroku o náhradě škody nebo nemajetkové újmy v penězích nebo o vydání bezdůvodného obohacení, nikoli další části rozsudku, byť s nimi nesouhlasí a cítí se být takovým rozhodnutím subjektivně dotčen. Pokud tedy poškozený napadne odvoláním výrok podle § 229 odst. 3 tr. ř., odvolací soud jeho odvolání zamítne podle § 253 odst. 1 tr. ř. jako podané neoprávněnou osobou (stejně posoudí i odvolání podané poškozeným, který neuplatnil nárok na náhradu škody nebo nemajetkové újmy nebo na vydání bezdůvodného obohacení řádně a včas).

⁶⁴ Usnesení Ústavního soudu ze dne 27. 9. 2000 sp. zn. I. ÚS 249/2000, uveřejněné pod ÚS 34/2000 Sb. nál. a usn. ÚS ČR

5.3 Lhůta a místo k podání odvolání

Soudní soustavu definuje přímo Ústava České republiky č. 1/1993 Sb., ve znění pozdějších předpisů, přičemž názvy, obvody a sídla soudů jsou pak stanoveny v zákoně č. 6/2002 Sb., o soudech a soudcích, kterým je také upravena působnost některých soudů a jejich poboček.

Z hlediska funkčního soudem prvního stupně se rozumí okresní soudy, v Praze obvodní soudy a v Brně Městský soud v Brně a ve věcech uvedených v § 17 tr. ř. krajské soudy a Městský soud v Praze. Soudem druhého stupně a tedy soudem odvolacím jsou krajské soudy a Městský soud v Praze a v případech, kdy v prvním stupni rozhodoval krajský soud nebo Městský soud v Praze jsou to pak vrchní soudy v Praze a v Olomouci. V trestních věcech proti mladistvým se soudem pro mládež rozumí specializovaný senát obecného soudu (prvého i druhého stupně).

Výkon trestního soudnictví je zásadně dvojinstanční, odvolání je přípustné proti každému dosud nepravomocnému rozsudku soudu, který o věci rozhodoval v prvním stupni; proti rozsudku, kterým soud schválil dohodu o vině a trestu je odvolání přípustné v rozsahu vymezeném v ustanovení § 245 odst. 1 tr. ř., proti rozsudku o uznání a výkonu cizozemských rozhodnutí je odvolání přípustné s omezením stanoveném v § 308 zákona č. 104/2013 Sb. (ZMJS). Proti rozsudku soudu druhého stupně již není další řádný opravný prostředek přípustný, nelze jím tedy napadnout rozsudek odvolacího soudu nebo rozsudek Nejvyššího soudu, vydaný v řízení o dovolání nebo v řízení o stížnosti pro porušení zákona.

Odvolací soud rozhoduje vždy v senátech složených ze tří soudců, na rozhodování v odvolacím řízení se tedy nepodílejí přisedící. Tím má být zaručeno kvalifikované přezkoumání napadeného rozsudku, odborné posouzení jeho eventuálních vad a zajištěna adekvátní náprava rozhodnutím, proti kterému již není další řádný opravný prostředek přípustný.

Odvolání má, jak již bylo uvedeno, tzv. devolutivní účinek: jeho podáním se zahajuje odvolací řízení a rozhodování se přesouvá na soud druhého stupně. To je projevem ústavního požadavku přezkumu rozhodnutí soudu nižšího stupně

soudem vyššího stupně, kterým je naplňováno ústavně zaručené ústavní právo na soudní ochranu a z ní vyplývající právo na spravedlivý proces.⁶⁵

Současně má odvolání též účinek suspenzivní: bylo-li podáno včas a oprávněnou osobou, rozsudek soudu prvního stupně nemůže nabýt právní moci a vykonatelnosti. Ovšem pokud se odvolání týká pouze některých obžalovaných, o nichž bylo rozhodnuto ve společném řízení, nastává odkladný účinek pouze ohledně těchto obžalovaných; rovněž odvolání podané poškozeným nebo zúčastněnou osobou není na překážku tomu, aby ostatní části rozsudku, proti kterým tito odvolatelé nemohou odvolání podat, nabyly právní moci a staly se vykonatelnými.

Forma odvolání není v zákoně stanovena, platí tedy všechny obecné způsoby podání: písemně, ústně do protokolu⁶⁶, v elektronické podobě podepsané elektronicky podle zvláštních předpisů, telegraficky, telefaxem nebo dálkopisem (podání však nelze učinit telefonicky; k takovým způsobem vyjádřenému odvolání není možné přihlížet při zkoumání, zda bylo podáno včas). Obecné formy podání vyjmenovává § 59 odst. 1 tr. ř., který zároveň stanoví, že podání se posuzuje vždy podle svého obsahu, i když je nesprávně označeno. Zákon zdůrazňuje obsah podání, čímž má na mysli, že nesprávné označení podání nesmí mít negativní vliv na posouzení jeho obsahu.⁶⁷ Je však nezbytné, aby bylo z podání patrné, kdo je činí a které rozhodnutí napadá. Bylo-li tedy podání směřující proti rozsudku například označeno jako stížnost, případně zcela neoznačeno, bude se jím soud druhého stupně zabývat jako odvoláním a nemůže je jen pro nesprávné či chybějící označení odmítnout.⁶⁸

Odvolání se podává do osmi dnů, a to zásadně od doručení opisu rozsudku. To proto, aby oprávněné osoby měly dostatek času své odvolání zvážit a odůvodnit ho tak, jak zákon vyžaduje (§ 249 odst. 1 tr. ř.).⁶⁹ Jedná se o lhůtu procesní, o jejímž počátku, běhu, skončení a zachování platí ustanovení § 60 tr. ř. Nic však nebrání tomu, aby bylo odvolání podáno před datem doručení opisu rozsudku, v podstatě kdykoli

⁶⁵ Nález Ústavního soudu ze dne 9. 9. 1999, sp. zn. III. ÚS 505/98, uveřejněný pod č. 99/1999 Sb. nál. a usn. ÚS ČR

⁶⁶ Ustanovení § 59 odst. 3 tr. ř. výslovně stanoví, že ústně do protokolu nelze podat dovolání, což je pochopitelné s ohledem na to, že podle § 265d odst. 2 tr. ř. může obžalovaný podat dovolání pouze prostřednictvím obhájce.

⁶⁷ Šámal, P. a kol. Trestní řád. Komentář. I. díl. 5. vydání. Praha: C. H. Beck 2005, str. 396

⁶⁸ K otázce posuzování podání vždy podle svého obsahu, i když je nesprávně označeno, se vyjadřoval Ústavní soud v nálezu ze dne 24. 6. 2004, sp. zn. IV. ÚS 19/2003, uveřejněném pod č. 86/2004 Sb. nál. a usn. ÚS ČR.

⁶⁹ Počátek běhu lhůty k podání opravného prostředku je odlišný u stížnosti (§ 143 tr. ř.), kde se odvíjí od oznámení usnesení.

od okamžiku jeho vyhlášení (tedy vyhlášení celého jeho obsahu včetně poučení). Příbuzným obžalovaného uvedeným v § 247 odst. 2 tr. ř., kteří mají samostatné odvolací právo, končí lhůta k podání odvolání tímž dnem jako obžalovanému. Těmto osobám se opis rozsudku nedoručuje, proto se jejich odvolací lhůta odvíjí od lhůty obžalovaného. Orgánu sociálně-právní ochrany dětí běží lhůta k podání odvolání samostatně, tedy od doby, kdy bylo tomuto orgánu doručeno písemné vyhotovení rozsudku.

Počátek běhu lhůt k odvolání se může u obžalovaného, jeho obhájce, případně zákonného zástupce obžalovaného lišit v závislosti na tom, kdy jim byl rozsudek doručen: lhůta k odvolání běží od toho doručení, které bylo provedeno nejpozději. Jelikož obžalovaný si může pro svou obhajobu v trestním řízení zvolit dva nebo i více obhájců, je jeho povinností orgánům činným v trestním řízení oznámit, kterého z nich zmocnil k přijímání písemností a k vyrozumívání o úkonech trestního řízení. Pokud tak neučiní, určí jej předseda senátu (v přípravném řízení státní zástupce) a všem zvoleným obhájcům své rozhodnutí oznámí. Tento postup upravuje ustanovení § 37 odst. 3 tr. ř. a platí i pro doručování rozsudku a počátek běhu lhůty k podání odvolání; v ní však může podat odvolání kterýkoli ze zvolených obhájců. Pouze v případě, že by nebyl využit postup podle § 37 odst. 3 tr. ř., bylo by třeba rozsudek soudu prvního stupně doručit všem zvoleným obhájcům a pro počátek běhu odvolací lhůty by bylo rozhodující doručení tomu z obhájců, u něhož se tak stalo nejpozději.⁷⁰ Zcela nová lhůta k podání odvolání pak běží obžalovanému, pokud státní zástupce vzal zpět odvolání podané jen v jeho prospěch, a to ode dne vyrozumění obžalovaného o této skutečnosti.

V případě, že došlo postupem podle § 131 odst. 1 tr. ř. k opravě vyhotovení rozsudku či jeho opisu a tato oprava se podstatně dotkla obsahu některého z jeho výroků, běží státnímu zástupci a osobě opraveným výrokem přímo dotčené lhůta k odvolání od doručení opisu usnesení o opravě, resp. od doručení rozhodnutí o stížnosti proti opravnému usnesení (§ 133 tr. ř.).

⁷⁰ Šámal, P. a kol. Trestní řád. Komentář. II. díl. 5. vydání. Praha: C. H. Beck 2005, str. 1880

Jestliže obžalovaný nebo obhájce z důležitých důvodů⁷¹ osmidenní lhůtu k podání odvolání zmeškali, mohou žádat soud, příslušný o opravném prostředku rozhodovat, do tří dnů od pominutí překážky o navrácení lhůty; se žádostí je třeba spojit odvolání a to je pak možno odůvodnit ještě ve lhůtě osmi dnů od doručení usnesení o povolení navrácení lhůty (§ 61 odst. 1 tr. ř.). Pokud už bylo odvolání jako opožděné zamítnuto, odvolací soud zároveň usnesení o zamítnutí odvolání zruší (§ 61 odst. 2 tr. ř.). Tím odpadne překážka věci pravomocně rozhodnuté a o odvolání se v příslušném řízení rozhodne znovu. Stejně bude soud druhého stupně postupovat, jestliže dodatečně zjistí, že odvolání bylo ve skutečnosti podáno včas (§ 61 odst. 3 tr. ř.).

Odvolání se podává u soudu, proti jehož rozsudku směřuje, je ho tedy třeba adresovat soudu, který napadený rozsudek vydal. Lhůta k podání odvolání bude zachována též tehdy, jestliže bylo odvolání v této lhůtě podáno jako poštovní zásilka adresovaná soudu, který má ve věci rozhodnout, nebo bylo učiněno přímo u takového soudu (§ 60 odst. 4 písm. a) b) tr. ř.), eventuálně bylo učiněno ústně do protokolu dokonce u kteréhokoli (tedy i nepříslušného) okresního soudu nebo okresního státního zástupce (§ 60 odst. 4 písm. e) tr. ř.). Příslušník ozbrojených sil nebo ozbrojeného sboru v činné službě může odvolání podat též u svého náčelníka, osoba ve vazbě nebo ve výkonu trestu lhůtu k podání odvolání dodrží, jestliže do jejího skončení podá odvolání u ředitele nápravného zařízení, v němž se nachází.

Ještě poznámka k doručování elektronickou cestou do datové schránky, které se řídí zákonem č. 300/2008 Sb., o elektronických úkonech a autorizované konverzi dokumentů. Je-li odvolání podáno v elektronické podobě podepsané elektronicky podle zvláštních předpisů⁷² do datové schránky soudu, případně faxem (telefaxem), je zachována lhůta k podání odvolání i tehdy, jestliže odvolání dojde příslušnému soudu v poslední den lhůty po skončení řádné pracovní doby, neboť tato lhůta končí až ve 24 hodin tohoto dne.

Případně-li konec lhůty na den pracovního klidu nebo pracovního volna, pokládá se za poslední den lhůty nejbližší příští pracovní den (§ 60 odst. 3 tr. ř.).

⁷¹ Těmito „důležitými důvody“ podle konstantní judikatury nebude právní omyl obžalovaného o tom, kdy uplyne odvolací lhůta, jeho spoléhání na to, že odvolání podá jiná oprávněná osoba, čerpání dovolené obžalovaným nebo jeho obhájcem apod.

⁷² Zákon č. 227/2000 Sb., o elektronickém podpisu a změně některých dalších zákonů (zákon o elektronickém podpisu)

S právem podat odvolání souvisí i právo odvolání se vzdát (§ 250 odst. 1 tr. ř.) nebo již podané odvolání vzít zpět (§ 250 odst. 2 tr. ř.). Toto právo je projevem dispozitivnosti tohoto úkonu a mají je všechny osoby k podání odvolání oprávněné.

Aby bylo vzdání se práva odvolání nebo zpětvzetí odvolání účinné, je třeba učinit je výslovným prohlášením vůči soudu prvního stupně, který rozsudek vydal. Forma takového úkonu opět není stanovena, je tedy možné použít kteroukoli formu, v jaké se odvolání podává. Ke vzdání se odvolání lze, stejně jako u podání odvolání, přistoupit kdykoli v době od vyhlášení rozsudku do osmi dnů od doručení opisu rozsudku; marným uplynutím osmidenní lhůty, nebylo-li povoleno její navrácení, nabývá rozsudek právní moci a vykonatelnosti. Účinky prohlášení o vzdání se odvolání nebo o zpětvzetí odvolání ovšem již nelze změnit: odvolání podané osobou, která se odvolání výslovně vzdala nebo znovu podala odvolání, které již předtím vzala zpět, odvolací soud bez věcného přezkoumání zamítne (§ 253 odst. 1 tr. ř.). Není rovněž možno vzdát se odvolání nebo je vzít zpět jen proti některým výrokům rozsudku nebo podmiňovat takové prohlášení tím, že odvolání nepodá (nebo je vezme zpět) jiná oprávněná osoba. Zpětvzetí odvolání je pak možné učinit až do doby, než se odvolací soud odebere k závěrečné poradě (§ 250 odst. 2 tr. ř.).

Komplikovanější režim vzdání se a zpětvzetí odvolání trestní řád stanoví pro obžalovaného a státního zástupce.

Obžalovaný se může vzdát práva podat odvolání jak sám za sebe, tak i za osoby oprávněné podat odvolání v jeho prospěch podle § 247 odst. 2 tr. ř. Naopak vezmou-li tyto osoby zpět odvolání podané v jeho prospěch, mohou tak učinit jen s výslovným souhlasem obžalovaného. Tohoto souhlasu je třeba i tehdy, jestliže vzali zpět odvolání podané za obžalovaného jeho obhájce nebo zákonný zástupce (§ 250 odst. 3 tr. ř.): to je nutné ve zpětvzetí odvolání výslovně uvést. Není-li tak uvedeno nebo jsou-li o souhlasu obžalovaného se zpětvzetím pochybnosti, což se skutečně v praxi nezdá stávat, musí si příslušný soud tuto skutečnost nejprve ověřit, a to buď dotazem u obhájce, nebo přímo u obžalovaného.

Státní zástupce může vzít odvolání podané ve prospěch obžalovaného zpět i bez jeho souhlasu. Obžalovaný má však od vyrozumění o zpětvzetí odvolání státním zástupcem k dispozici novou lhůtu k podání odvolání. Odvolání státního zástupce může vzít zpět i nadřízený státní zástupce.

Zpětvzetí odvolání podle § 250 odst. 4 tr. ř. vezme na vědomí předseda senátu odvolacího soudu, a pokud věc dosud nebyla tomuto soudu předložena, předseda senátu (samosoudce) soudu prvního stupně. Přitom zkoumá pouze to, zda nejsou překážky takového postupu. Překážkou by mohl být například chybějící souhlas obžalovaného v případech, kdy ho ke zpětvzetí odvolání jiné oprávněné osoby zákon vyžaduje. Jestliže bylo včas podané odvolání vzato zpět, nabývá napadený rozsudek právní moci dnem, kdy prohlášení o zpětvzetí došlo příslušnému soudu, nikoli tedy, jak je okresními soudy někdy chybně vyznačováno, dnem, kdy bylo vydáno usnesení podle § 250 odst. 4 tr. ř.

5.4 Obsahové náležitosti odvolání a postup při odstraňování jeho vad

V ustanovení § 249 odst. 1 trestní řád stanoví povinnost odvolatele (tj. všech oprávněných osob bez rozdílu) ve stejné lhůtě, jaká je stanovena pro podání odvolání, tedy ve lhůtě do osmi dnů od doručení opisu rozsudku, odvolání odůvodnit tak, aby bylo patrné, ve kterých výrocích je rozsudek napadán a jaké vady jsou vytýkány rozsudku nebo řízení, které mu předcházelo. O tom musí být oprávněné osoby poučeny. Náležité odůvodnění odvolání nabylo zásadního významu novelou trestního řádu zákonem č. 265/2001 Sb., která nahradila revizní princip přezkoumávání napadeného rozsudku principem vázanosti odvolacího soudu podaným odvoláním a v něm vytýkanými vadami. Jelikož opravné řízení je ovládáno zásadou dispoziční a je ponecháno na vůli oprávněné osoby, zda proti rozsudku podá odvolání, pak je také pouze na ní, v jakém rozsahu a z jakých důvodů tak učiní.

Státní zástupce musí v odůvodnění svého odvolání mimo výše uvedené náležitosti uvést, zda podává odvolání ve prospěch nebo v neprospěch obžalovaného, resp. dílem v jeho prospěch, dílem v neprospěch. V případě více obžalovaných musí též vyznačit, kterých obžalovaných a kterých výroků se odvolání týká. Pokud tuto skutečnost v odvolání opomene uvést, je to důvod k postupu předsedy senátu soudu prvního stupně podle § 251 odst. 1 tr. ř.,⁷³ kterým odvolatele vyzve k odstranění vad odvolání. Odvolací soud je totiž vázán vymezením odvolání podaného státním

⁷³ Stejně povinnosti, stanovené ustanovením § 251 tr. ř. předsedovi senátu, má i samosoudce v řízení podle § 314a a násl. tr. ř., neboť podle § 290 tr. ř. se na zvláštní způsoby řízení, nevztahují-li se na ně ustanovení zvláštní, užije obecných předpisů.

zástupcem a toto vymezení již nelze po uplynutí lhůty k podání odvolání měnit. Bylo-li odvolání státního zástupce označeno jako podané, byť jen zčásti, v neprospěch obžalovaného, neplatí pro další rozhodnutí ve věci omezení vyplývající ze zákazu reformationis in peius. Naopak odvolání státního zástupce, podané výslovně ve prospěch obžalovaného, umožňuje plné uplatnění zákazu reformationis in peius a odvolací soud už nemůže rozhodnout z jeho podnětu v neprospěch obžalovaného.⁷⁴

Právo podat odvolání v neprospěch obžalovaného přísluší i poškozenému, který včas a řádně uplatnil nárok na náhradu škody nebo nemajetkové újmy nebo na vydání bezdůvodného obohacení, ovšem pouze v omezeném rozsahu, neboť ho může zaměřit jen proti výroku o náhradě škody nebo nemajetkové újmy v penězích nebo o vydání bezdůvodného obohacení, případně namítat, že výrok o přiznání nároku, eventuálně o odkázání poškozeného na řízení ve věcech občanskoprávních nebo na řízení před jiným příslušným orgánem, učiněn nebyl. Povinnost poškozeného uvést v odvolání, zda je podává ve prospěch či v neprospěch obžalovaného, není proto v zákoně výslovně stanovena.

Povinnost odůvodnit odvolání by měla odvolatele vést k tomu, aby využití odvolacího práva zvážil, ujasnil si, proč je s rozsudkem nespokojen, tyto důvody zformuloval a opřel je o srozumitelnou argumentaci. Na základě náležitě zdůvodněného odvolání má odvolací soud vymezen základní rámec problémů, na které bude odvolací řízení zaměřeno, totiž které výroky rozsudku jsou napadány, proč jsou podle názoru odvolatele vadné, případně v čem odvolatel spatřuje vady řízení napadenému rozsudku předcházejícího. To je výrazem omezení širě přezkumné povinnosti odvolacího soudu a nahrazení revizního principu přezkoumávání rozsudku principem vázanosti odvolacího soudu podaným odvoláním, kdy odvolatelem vytýkané nedostatky stanoví rozsah, ve kterém bude napadený rozsudek přezkoumán a tento rozsah až na zákonem stanoveném výjimky nesmí být odvolacím soudem překročen. Taková úprava, jak uvádí Mandák, usnadňuje pozici odvolacího soudu, který od počátku nejen bude znát rozsah a důvody odvolání, ale bude zbaven i – v dřívější praxi často jen formální – povinnosti přezkoumávat napadený rozsudek v celém, z hlediska odvolatele napadnutelném rozsahu.⁷⁵

⁷⁴ Šámal, P. a kol. Trestní řád II. § 157 až 314s. Komentář. 7. vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, str. 2995

⁷⁵ Mandák, V.: Povinnost odůvodnit odvolání v trestních věcech, Bulletin advokacie 6-7/2000, str. 58

Odvolání musí být zásadně odůvodněno již ve lhůtě stanovené k jeho podání. Ustanovení § 251 tr. ř. stanoví postup soudu prvního stupně pro případ, když podané odvolání nesplňuje náležitosti obsahu odvolání.

Náležitostmi obsahu odvolání jsou především označení odvolatele, dále označení rozsudku, proti kterému odvolání směřuje a vymezení napadených výroků. Nezbytný je též popis vad, které jsou rozsudku vytýkány, případně kterými dle názoru odvolatele trpělo řízení rozsudku předcházející. Odvolání státního zástupce též, jak již bylo řečeno, musí obsahovat označení, zda je odvolání podáváno ve prospěch či v neprospěch (částečně ve prospěch a částečně v neprospěch) obžalovaného, čímž je určen rozsah uplatnění zákazu reformationis in peius.⁷⁶

Zákon rozlišuje mezi odvolateli dvě skupiny osob podle toho, zda mají právnické vzdělání a trestním řízením se zabývají z důvodu své profese, nebo jsou osobou s právnickým vzděláním zastoupeny (státní zástupce, obhájce, zmocněnec poškozeného nebo zúčastněné osoby,⁷⁷ jakož i obžalovaný, který má obhájce a poškozený a zúčastněná osoba, kteří mají zmocněnce), nebo se naopak jedná o osoby laické (obžalovaný, který nemá obhájce, poškozený a zúčastněná osoba, pokud nemají zmocněnce). V závislosti na tomto rozdělení se pak liší postup soudu při odstraňování vad odvolání.

Na osoby znalé práva jsou kladeny vyšší požadavky, proto jestliže odvolání státního zástupce, obhájce, případně zmocněnce poškozeného nebo zmocněnce zúčastněné osoby nesplňuje náležitosti obsahu odvolání podle § 249 odst. 1 tr. ř., vyzve je předseda senátu soudu prvního stupně, aby vady odstranili ve lhůtě pěti dnů s upozorněním, že nebudou-li vady v této lhůtě odstraněny, odvolací soud podané odvolání odmítne. Stejně postupuje, jestliže takové odvolání vykazující vady podal obžalovaný, který má obhájce, nebo poškozený či zúčastněná osoba, kteří mají zmocněnce. Uvedenou lhůtu nelze prodloužit (leđa by bylo možno rozhodnout o jejím navrácení podle § 61 tr. ř. per analogiam) a její marné uplynutí by tedy mělo vést k obligatornímu odmítnutí odvolání, neboť odvolací soud nemá splněnu základní podmínku k tomu, aby se mohl zabývat meritem odvolání: nebyl vymezen rozsah

⁷⁶ Čl. 94 odst. 1 pokynu obecné povahy NSZ č. 8/2009, o trestním řízení. Systém ASPI, verze 2015 pro Windows, stav k 8. 4. 2015 [cit. 16. 4. 2015]

⁷⁷ Jakkoli bývá pravidlem, že zmocněncem poškozeného nebo zúčastněné osoby je osoba s právnickým vzděláním, může jím být kterákoli svéprávná fyzická osoba, případně právnická osoba (§ 50 odst. 1, 2 tr. ř.).

přezkumné povinnosti odvolacího soudu. Podle Šámala ale v praxi převážil názor, že tato pětidenní lhůta k odstranění odvolání není propadná a má-li odvolací soud v době rozhodování o podaném odvolání již k dispozici podání, jímž odvolatel vady obsahových náležitostí odvolání odstranil, i když se tak stalo po uplynutí stanovené lhůty pěti dnů, nemůže takové odvolání odmítnout.⁷⁸ Rozhodování odvolacích soudů je však v tomto ohledu stále nejednotné: opačný názor se opírá o argument, že akceptace dodatečného doplnění odvolání by vedla k obcházení zákonné povinnosti odvolatele odůvodnit odvolání ve lhůtě k jeho podání, eventuálně v další lhůtě stanovené předsedou senátu soudu prvního stupně a nebyla by tak respektována zásada vázanosti odvolacího soudu rozsahem a důvody podaného odvolání.⁷⁹

Naopak podle § 249 odst. 2 tr. ř. obžalovanému, který nemá obhájce (eventuálně poškozenému nebo zúčastněné osobě, kteří nemají zmocněnce), je k odstranění vad odvolání poskytnuta delší lhůta, a to osmidenní, a dále potřebné poučení, jehož obsahem je objasnění zákonných náležitostí odvolání. Nemělo by jít o návod k podání úspěšného odvolání, ale spíše o označení chybějících obsahových náležitostí a upozornění na postup, jak vady odstranit. Poučení může být odvolateli poskytnuto písemně, případně i ústně a zaznamenáno do protokolu, v němž odvolatel současně může náležitosti odvolání doplnit. Jestliže ale takové poučení nevedlo k nápravě a odvolatel sám vytýkané vady neodstranil, případně nevyhledal za tímto účelem právní pomoc, rozlišuje právní úprava další postup podle toho, zda je odvolatelem obžalovaný, poškozený nebo jiná oprávněná osoba.

Charakter lhůty osmi dnů, uvedené v ustanovení § 249 odst. 2 tr. ř., je totiž jiný, než jak je tomu u pětidenní lhůty stanovené pro „kvalifikovaného“ odvolatele: jde zde nepochybně o lhůtu pořádkovou, neboť po jejím marném uplynutí zákon předpokládá další součinnost předsedy senátu soudu prvního stupně s osobou, která odvolání podala. Nevedlo-li v případě obžalovaného poučení k nápravě nebo vyžaduje-li to povaha věci a obžalovaný si sám obhájce nezvolil, ustanoví mu ho, a to buď za účelem jen odůvodnění odvolání, nebo i k obhajování v odvolacím řízení, předseda senátu, který dále postupuje podle § 249 odst. 1 tr. ř. Přiměřeně se tohoto postupu užije i u poškozeného a zúčastněné osoby, nemají-li zmocněnce. U osob vyjmenovaných

⁷⁸ Šámal, P. a kol. Trestní řád II. § 157 až 314s. Komentář. 7. vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, str. 3008-3009

⁷⁹ Judikatura, R 59/2002

v § 249 odst. 2 tr. ř. je tedy vyjádřen prioritní zájem na tom, aby i jim byla poskytnuta kvalifikovaná právní pomoc, jestliže je zřejmé, že nejsou způsobilí podat řádné odvolání. V praxi je obžalovanému ustanovován obhájce pro účely odůvodnění odvolání poměrně často a předpoklad Vantucha,⁸⁰ že půjde o postup spíše ojedinělý, se tedy nenaplnil. Zastoupení obhájcem je přitom reálně dostupné každému, sociálně slabé osoby nevyjímaje, neboť i v odvolacím řízení je možné uplatnit nárok na bezplatnou obhajobu. Ustanovování obhájce pro celé odvolací řízení je naopak opatřením spíše výjimečným.

V případech obou skupin odvolatelů platí, že lhůta k odstranění vad podání jim musí být předsedou senátu soudu prvního stupně stanovena včetně vymezení konkrétního okamžiku počátku jejího běhu (například – jak se přímo nabízí - od doručení výzvy) a odvolatelé kvalifikovaně zastoupení zároveň musí být upozorněni na následky neodstranění vad, tedy na to, že odvolání, které nesplňuje náležitosti obsahu odvolání, bude podle § 253 odst. 3 tr. ř. odmítnuto. Jakkoli je zřejmé, že poučení oprávněné osoby o obsahových náležitostech odvolání ve smyslu § 249 odst. 1 tr. ř. nestačí poskytnout pouze obhájci (zmocněnci), ale musí být dáno i samotnému obžalovanému (oprávněné osobě),⁸¹ ustanovení § 251 odst. 1 tr. řádu dále neřeší, komu je výzvu k odstranění vad odvolání třeba zaslat. Praxe se kloní k názoru, že výzva se zasílá jen obhájci, resp. zmocněnci, a nikoli též odvolateli.

Trestní řád nestanoví žádný zvláštní postup při odstraňování vad odvolání, podaného jinými než výše uvedenými osobami oprávněnými k podání odvolání, jako jsou příbuzní obžalovaného, uvedení v ustanovení § 247 odst. 2 tr. ř., orgán sociálně-právní ochrany dětí v případě mladistvého, proti kterému se vede trestní řízení, zákonný zástupce, resp. opatrovník obžalovaného, zákonný zástupce, event. opatrovník poškozeného nebo zúčastněné osoby. Předseda senátu soudu prvního stupně by tedy nejspíš musel postupovat podle § 251 odst. 2 tr. ř. per analogiam. Pokud by však výzva k odstranění vad odvolání ve lhůtě osmi dnů a náležité poučení nevedly k nápravě, další analogický postup by již v úvahu nepřicházel, neboť ustanovení obhájce těmto odvolatelům povaha věci neumožňuje.⁸²

⁸⁰ Vantuch, P.: Vady odvolání a jejich důsledky pro odvolatele, Trestní právo 8/2004, str. 7

⁸¹ Judikatura, R 1/2005

⁸² Šámal, P. a kol. Trestní řád II. § 157 až 314s. Komentář. 7. vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, str. 3011

Při posuzování podaného odvolání z hlediska dodržení obsahových náležitostí je třeba sledovat zejména účel právní úpravy, tedy vymezení rozsahu přezkumné činnosti odvolacího soudu. Nebylo by proto namístě podávat odvolateli podrobný návod k odůvodnění odvolání tak, aby odvolací řízení naplnilo jeho představy a aby mohl soud druhého stupně odvolání vyhovět. Výzva k odstranění vad by se měla omezit na označení chybějících obsahových náležitostí s poučením, jak mají být doplněny.

Zákon nezakazuje rozsah a důvody odvolání měnit i po uplynutí odvolací lhůty, případně lhůty stanovené k odstranění vad odvolání. Platí pouze omezení vyjádřené v ustanovení § 249 odst. 2 tr.ř. ve vztahu k odvolání státního zástupce. To je ovšem v logickém rozporu se zákonným požadavkem, kladeným na všechny odvolatele, totiž s požadavkem vymezení rozsahu přezkumné povinnosti odvolacího soudu již v podaném odvolání. Aby se totiž odvolací soud mohl koncentrovat na výroky, které jsou odvoláním napadány, případně na vady, které jsou rozsudku vytýkány, je žádoucí, aby byly tyto výroky, resp. vady odvolatelem ve lhůtách k tomu stanovených označeny.

Odvolání lze podle § 249 odst. 3 tr. ř. opřít o nové skutečnosti a důkazy. Nova se tedy připouštějí. Může se jednat o skutečnosti a důkazy dříve neznámé, ale i o takové, které již byly odvolateli dříve známy, pouze je dosud neuplatnil. Stejně tak to mohou být i skutečnosti a důkazy, k nimž došlo nebo které se objevily až po vyhlášení rozsudku. Uplatnění nových skutečností a důkazů až v řízení před soudem druhého stupně nemůže být důvodem pro to, aby je odvolací soud odmítl provést nebo se návrhy na jejich provedení zabývat, pokud jsou pro rozhodnutí o věci potřebné. Uvádět skutečnosti a důkazy k prokázání nebo k vyvrácení určitých tvrzení je umožněno v jakémkoli stadiu trestního řízení, tedy i v řízení o odvolání. Pouze zákon o státním zastupitelství zapovídá státnímu zástupci zatajit důkaz svědčící ať již ve prospěch nebo v neprospěch obžalovaného. Ustanovení § 249 odst. 3 tr. ř. nijak neomezuje dobu, po kterou je možné měnit rozsah a důvody odvolání a poukazovat na nové skutečnosti a důkazy, jimiž mají být podpořeny jeho argumenty. To vede často k situacím, kdy jsou nové důkazy předkládány odvolacímu soudu až v průběhu veřejného zasedání, které je z toho důvodu následně třeba odročovat, čímž se řízení protahuje. Současná zákonná právní úprava je však nastavena tak, že měnit rozsah a důvody odvolání umožňuje a k novým skutečnostem a důkazům je třeba

při přezkoumávání napadeného rozsudku přihlížet.⁸³ Důvodem této úpravy je možnost širokého uplatnění apelačního principu ve způsobu rozhodování odvolacího soudu o odvolání a následná nezměnitelnost jeho rozhodnutí, proti kterému již není další řádný opravný prostředek přípustný. Přesto by bylo vhodné uvažovat o stanovení určitých mezí, v nichž by musely být nové skutečnosti a důkazy, o které se odvolání opírá, označeny, například formou povinnosti označit nova již v odůvodnění odvolání, splňujícím obsahové náležitosti ve smyslu § 249 odst. 1 tr. ř., aby se s nimi mohl odvolací soud včas seznámit, zvážit případné doplnění dokazování a přizpůsobit jim další postup.

Jakmile lhůty k podání odvolání, resp. lhůty k odstranění vad odvolání uplynuly u všech oprávněných osob, doručí soud prvního stupně stejnopis odvolání i s jeho odůvodněním ostatním stranám (tím je jim dána možnost k tomu, aby se k podanému odvolání vyjádřily, aniž by jim však k takovému vyjádření byla poskytována nějaká další lhůta). Poté spis předloží odvolacímu soudu a věc přesouvá do stadia řízení před soudem druhého stupně. Odvolací soud má totiž rozhodovat zásadně v jednom odvolacím řízení o všech odvoláních, podaných proti témuž rozsudku, pokud ovšem nedošlo k vyloučení věci ve smyslu § 23 tr. ř.

Tento postup se uplatní též v případě, že odvolání ani po výzvě k odstranění vad podání a poskytnutí potřebné součinnosti včetně ustanovení obhájce nesplňuje nadále obsahové náležitosti.⁸⁴ Spis s odvoláním musí být předložen odvolacímu soudu, přestože bylo odvolání podáno zjevně opožděně či neoprávněnou osobou, nebo osobou, která podala odvolání, ačkoli se ho předtím výslovně vzdala nebo je vzala zpět, takže v úvahu přichází jeho zamítnutí z formálních důvodů.⁸⁵ I takové odvolání vyvolá suspenzivní a devolutivní účinek: napadený rozsudek nenabude právní moci ani vykonatelnosti, dokud o odvolání nerozhodne odvolací soud, neboť pouze on, nikoli soud prvního stupně, je oprávněn odvolání odmítnout ve smyslu § 253 odst. 3 tr. ř.

⁸³ Judikatura, R 36/2004

⁸⁴ Více pozornosti by si jistě zasloužila otázka nesplnění povinnosti odůvodnit odvolání (nebo nedodržení lhůty k němu) státním zástupcem nebo obhájcem. Trestní řád nečinnost státního zástupce a obhájce v tomto směru speciálně neřeší a v úvahu tak přicházejí zřejmě pouze sankce po linii služební.

⁸⁵ Šámal, P. a kol. Trestní řád II. § 157 až 314s. Komentář. 7. vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, str. 3012

5.5 Řízení před odvolacím soudem

Po předložení věci předseda senátu odvolacího soudu v první řadě zjistí, zda je věc k předložení zralá, tedy zda je řízení před soudem prvního stupně ukončeno. To znamená, že ověří, zda byl rozsudek doručen všem stranám, zda oprávněným osobám uplynula lhůta k podání odvolání a zda byly prvním soudem provedeny i úkony předpokládané ustanovením § 251 tr. ř. Pokud tomu tak není, může vrátit věc soudu prvního stupně bez věcného vyřízení jako předčasně předloženou s pokynem ohledně úkonů, které má první soud provést a poté věc znovu předložit.

Následně se odvolací soud zabývá formální stránkou podaného odvolání, tedy zkoumá je z hlediska včasnosti podání, procesní způsobilosti odvolatele (případně jeho dřívějších projevů vůle ohledně rozsudku a odvolání) a z hlediska splnění náležitostí obsahu odvolání.

Pokud dojde k závěrům, že odvolání bylo podáno opožděně, neoprávněnou osobou nebo osobou, která se ho výslovně vzdala, případně ho podala osoba, která v téže věci již předtím výslovně vzala odvolání zpět, a pokud zároveň ověřil, že takový odvolatel byl řádně procesně poučen⁸⁶ a podal-li odvolání opožděně, nepožádal povolení o navrácení lhůty, případně bylo o jeho žádosti o povolení navrácení lhůty již negativně rozhodnuto, není odvolací soud dále oprávněn přezkoumávat věc z hlediska důvodnosti podaného odvolání. Stejně tak se nebude důvodností odvolání zabývat v případě, že jsou splněny podmínky k odmítnutí odvolání, pokud zjistil, že oprávněná osoba byla řádně poučena, případně jí byla poskytnuta pomoc při odstranění vad odvolání ve smyslu ustanovení § 249 odst. 1,2 tr. ř. Při posuzování splnění obsahových náležitostí odvolání musí vzít ovšem v úvahu, že v trestním řádu není stanoveno, do jakých podrobností mají být vady rozsudku v odvolání specifikovány. I stručně zdůvodněné odvolání, z něhož je zřejmé, který výrok rozsudku je napadán a jaká konkrétní vada (alespoň jedna) je mu vytýkána, může dostatečně vymezit rozsah přezkumné činnosti odvolacího soudu.

Zjistí-li odvolací soud, že je zde některý z důvodů k zamítnutí odvolání podle § 253 odst. 1 tr. ř., případně k odmítnutí odvolání podle § 253 odst. 3 tr. ř., učiní rozhodnutí zpravidla v neveřejném zasedání. Formou rozhodnutí je usnesení, proti

⁸⁶ Judikatura, R 1/2005: V případě, že poučení v písemném vyhotovení rozsudku není ve shodě s tím, jak byl rozsudek vyhlášen a jak byly oprávněné osoby poučeny při tomto vyhlášení, musí (odvolací soud) nejprve nařídit opravu vyhotovení a vyčkat, až nastanou účinky opravy (§ 131 tr. ř.).

kterému není stížnost přípustná. Případy, ve kterých je možné podat proti takovému usnesení dovolání, jsou vyjmenovány v ustanovení § 265b odst. 2 tr. ř.

K přezkoumání rozsudku dochází tak, že odvolací soud odvolání projedná a rozhodne buď ve veřejném zasedání, nebo v zasedání neveřejném, případně může částečně věc vyřídit v neveřejném (například zamítnout, resp. odmítnout některé odvolání z formálních důvodů) a částečně ve veřejném zasedání.

Ve veřejném zasedání lze přitom učinit jakékoli zákonem předpokládané rozhodnutí odvolacího soudu, některá z nich pak výlučně.

V neveřejném zasedání je pak možné učinit pouze ta rozhodnutí, k nimž není třeba zjišťovat stanoviska stran, není nutná jejich součinnost nebo přítomnost a lze rozhodnout na základě důkazů obsažených ve spise, bez nutnosti doplnění dokazování. Trestní řád tato rozhodnutí, která je možno učinit v neveřejném zasedání, vypočítává v ustanovení § 263 odst. 1 písm. a), b). Typově se jedná o dvě skupiny rozhodnutí: může jít o zamítnutí či odmítnutí odvolání z formálních důvodů podle § 253 tr. ř., přerušování trestního stíhání bez zrušení nebo po zrušení napadeného rozsudku, postoupení věci, zastavení trestního stíhání, rozhodnutí o příslušnosti a rozhodnutí o předložení věci k rozhodnutí o příslušnosti (společně) nadřízenému soudu (§ 255, § 257 tr. ř.), nebo půjde o zrušení napadeného rozsudku podle § 258 odst. 1 tr. ř. a vrácení věci soudu prvního stupně podle § 259 odst. 1 tr. ř., je-li zřejmé, že vadu nelze odstranit ve veřejném zasedání.

Na konání neveřejného zasedání v odvolacím řízení se vztahuje obecná úprava zakotvená v ustanovení § 240 – § 244 tr. ř., žádné odchylky zde nejsou stanoveny. Novelou trestního řádu zákonem č. 292/1993 Sb. byla v souladu se zásadou procesní rovnosti stran pouze vypuštěna povinná účast státního zástupce při neveřejném zasedání a neveřejné zasedání o odvolání se tak koná za přítomnosti členů senátu a zapisovatele.

Pokud jde o veřejné zasedání, na jeho veřejnost, počátek a odročení se v odvolacím řízení použijí přiměřeně ustanovení o hlavním líčení (§ 238 tr. ř.). Pravidla účasti osob při veřejném zasedání stanoví § 233 odst. 1 tr. ř., odchylky pro řízení u odvolacího soudu jsou uvedeny v § 263 tr. ř. Účast státního zástupce při veřejném zasedání je povinná vždy, účast obžalovaného je povinná pouze tam, kde ji odvolací soud požaduje (tedy obžalovaného předvolá, jinak ho o konání veřejného zasedání pouze vyrozumí), dále je-li obžalovaný ve vazbě nebo ve výkonu

trestu odnětí svobody, pokud výslovně neprohlásil, že se účasti na veřejném zasedání vzdává, a je-li obžalovaný mladistvý. O konání veřejného zasedání v nepřítomnosti obžalovaného pak platí, že je možné tehdy, jestliže k němu byl obžalovaný včas předvolán či o něm vyrozuměn a byla u něj dodržena pětidenní lhůta k přípravě, přičemž se jedná o pět kalendářních, nikoli pracovních dnů. V řízení proti uprchlému musí být vyrozuměn obhájce a předvolání obžalovaného či vyrozumění o něm musí být zveřejněno na úřední desce soudu; veřejné zasedání se pak provede i v nepřítomnosti obžalovaného bez ohledu na to, zda se o něm dozvěděl.

Účast obhájce je povinná ve stejných případech, jako u hlavního líčení. Pokud jde o nutnou obhajobu, její důvody je odvolací soud povinen vždy zkoumat, neboť mohly na rozdíl od situace před soudem prvního stupně odpadnout, nebo naopak nastat. Mladistvý musí mít obhájce od okamžiku, kdy jsou proti němu použita opatření podle zákona č. 218/2003 Sb. (ZSVM) nebo provedeny úkony podle trestního řádu. Vzhledem k tomu, že obžalovaný má právo zvolit si více obhájců, musí se odvolací soud vypořádat i s otázkou, kterého obhájce bude v takovém případě vyrozumívát. Bude to ten obhájce, kterého obžalovaný zmocnil k tomu, aby byl vyrozumíván o úkonech trestního řízení a přijímal písemnosti, nestalo-li se tak, pak to bude ten obhájce, kterého určil předseda senátu a všem zvoleným obhájcům své rozhodnutí oznámil (tento postup stanoví § 37 odst. 3 tr. ř.). Jestliže není obhájce pro přijímání písemností a vyrozumívání o úkonech trestního řízení tímto postupem určen, pak je třeba vyrozumět všechny zvolené obhájce.

Právo zúčastnit se veřejného zasedání má i poškozený (pokud disponuje alespoň procesními právy) a dále zúčastněná osoba. I tyto osoby je proto třeba o konání veřejného zasedání vyrozumět.

Odvolateli, osobě, která může být rozhodnutím přímo dotčena (obžalovaný bude takovou osobou vždy), obhájci a zmocněnci těchto osob a státnímu zástupci musí být vyrozumění o konání veřejného zasedání, případně předvolání k veřejnému zasedání doručeno tak, aby byla zachována pětidenní lhůta k přípravě.⁸⁷ Zkrácení této lhůty

⁸⁷ Judikatura, R 35/2002: Pětidenní lhůta k přípravě na veřejné zasedání stanovená v § 233 odst. 2 tr. ř. pro doručování předvolání, resp. vyrozumění o tomto zasedání některým osobám se nevztahuje na jejich přípravu k odročenému veřejnému zasedání. V případech, kdy dojde k zásadní změně projednávaných otázek, však bude namísto s ohledem na zásadu vyplývající z čl. 40 odst. 3 Listiny základních práv a svobod, podle které má obviněný právo, aby mu byl poskytnut čas a možnost

je možné pouze se souhlasem toho, v jehož zájmu je lhůta dána. U ostatních osob stačí zachování zpravidla třídní lhůty.

Jak již bylo výše naznačeno, je třeba rozlišovat mezi předvoláním k veřejnému zasedání (jestliže je účast předvolané osoby u veřejného zasedání nutná, například má-li být tato osoba vyslechnuta, vyjádřit se k prováděnému důkazu, vysvětlit své odvolání) a vyrozuměním o něm (v případech, kdy osobní účast nutná není). Významu nabývá toto rozlišení při posouzení, zda byla lhůta k přípravě zachována, neboť u vyrozumění je možné uložení zásilky a z něj vyplývající fikce doručení, a dále u obžalovaného může být skutečnost, zda byl k veřejnému zasedání u odvolacího soudu řádně předvolán či o něm vyrozuměn, podstatná pro rozhodnutí o dovolání: porušení ustanovení o přítomnosti obžalovaného v hlavním líčení nebo ve veřejném zasedání je totiž dovolacím důvodem.⁸⁸

Konečně je nutno zmínit, že již při přípravě veřejného zasedání může vyplynout předpoklad rozhodnutí o dalších spoluobžalovaných, případně zúčastněné osobě, kteří odvolání nepodali a ani jinou oprávněnou osobou nebylo podáno odvolání, které se jich týká, na základě tzv. *beneficia cohaesionis* ve smyslu § 261 tr. ř. Tito spoluobžalovaní se však k veřejnému zasedání nepředvolávají, ani se o něm nevyrozumívají.⁸⁹

Rozhodnutí podle zásady *beneficia cohaesionis* (dobrodiní záležející v souvislosti) přináší změnu rozsudku i ve prospěch té osoby, která nepodala odvolání, pokud jí prospívá důvod, pro nějž byl změněn rozsudek ve prospěch osoby, která podala odvolání. Předpokladem k uplatnění této zásady je, že bylo rozhodnuto o všech spoluobžalovaných, resp. o obžalovaném a zúčastněné osobě, v témže řízení a týmž rozsudkem a důvod, pro který má být rozhodnuto ve prospěch jiné osoby, musí být

k přípravě obhajoby, poskytnout obviněnému, popř. i jeho obhájci potřebnou lhůtu na jejich přípravu k odročenému veřejnému zasedání.

⁸⁸ Judikatura, R 38/2003:

I. Podle § 233 odst. 1 tr. ř. se obžalovaný k veřejnému zasedání o odvolání předvolává tehdy, jestliže jeho osobní účast při tomto veřejném zasedání je nutná, zejména v případech, kdy odvolací soud považuje za nezbytné jej vyslechnout, vyzvat k vyjádření k důkazu provedenému v tomto veřejném zasedání, či jej požádat o bližší vysvětlení jeho odvolání, resp. o vyjádření k odvolání jiné procesní strany, jestliže se k veřejnému zasedání nedostaví. V ostatních případech, kdy osobní účast obviněného při veřejném zasedání odvolacího soudu není nutná, se obviněný o tomto veřejném zasedání pouze vyrozumí, a to jako osoba, která svým návrhem dala k veřejnému zasedání podnět, resp. jako osoba, která může být rozhodnutím učiněným v tomto veřejném zasedání přímo dotčena.

II. Uložení zásilky podle § 64 odst. 2 tr. ř. a z něj vyplývající fikce doručení zásilky adresátovi nejsou vyloučeny u zásilky, již je obžalovaný jako odvolatel vyrozumíván o konání veřejného zasedání o odvolání.

⁸⁹ Šámal, P. a kol. Trestní řád II. § 157 až 314s. Komentář. 7. vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, str. 3118

společný a nesmí být takového charakteru, aby bylo nutno posuzovat ho u každé z těchto osob individuálně (jako například otázky trestní odpovědnosti nebo zavinění). Pokud jsou obě podmínky splněny, odvolací soud postupuje obligatorně podle § 261 tr. ř. Jde o průlom do právní moci rozsudku, neboť užitím tohoto postupu dojde ke zrušení rozhodnutí již pravomocného a vykonatelného ve vztahu k tomu, vůči němuž je princip beneficia cohaesionis uplatněn. Stejným způsobem se ustanovení § 261 tr. ř. uplatňuje i v řízení proti mladistvému a v řízení proti trestně odpovědné právnické osobě.⁹⁰

Pravidelný obsah veřejného zasedání stanoví § 263 odst. 5 tr. ř. Jeho dosavadní obecná úprava byla upřesněna novelou provedenou zákonem č. 265/2001 Sb. tak, aby nedocházelo v praxi odvolacích soudů k nejednotnostem.

Po zahájení veřejného zasedání, sdělení projednávané věci, rozsudku a podaných odvolání přednese předseda senátu nebo jím určený člen senátu (soudce zpravodaj) napadený rozsudek a podá zprávu o stavu věci, tedy seznámí senát a strany s výrokovou částí a s jeho stručným odůvodněním. Dále podá zprávu o stavu věci, a to aniž by zaujímal stanoviska, věc hodnotil či posuzoval vady: sdělí základní fakta o obsahu dosavadního řízení se zaměřením na otázky, které je třeba vzhledem k osobě odvolatele a zaměření podaného odvolání řešit. Sdělení podstatného obsahu dosavadního řízení není prováděním důkazů, jeho rozsah souvisí s důslednou realizací přezkumné povinnosti odvolacího soudu i s osobou odvolatele.⁹¹

Poté odvolatel přednese své odvolání. Za obžalovaného tak učiní jeho obhájce, pokud obžalovaný obhájce má. Stejně tak jsou-li poškozený či zúčastněná osoba zastoupeni, přednese za ně odvolání zmocněnec. Jestliže odvolatel není přítomen, přečte jeho odvolání včetně odůvodnění předseda senátu nebo soudce zpravodaj.

Následuje vyjádření osob, které nepodaly odvolání, ale mohou být podaným odvoláním dotčeny. Pokud nejsou přítomny a podaly vyjádření k odvolání, přednese toto vyjádření předseda senátu nebo soudce zpravodaj. Zároveň mohou strany přednést důkazní návrhy.

Poté senát (obvykle po tiché poradě bez přerušení jednání, nebo i po poradě s přerušením jednání) rozhodne, zda bude dokazování doplněno. Rozhodnutí o tom učiní také v případě, že strany žádné důkazní návrhy neměly, neboť odvolací soud může

⁹⁰ Šámal, P. a kol. Trestní řád II. § 157 až 314s. Komentář. 7. vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, str. 3106

⁹¹ Jelínek, J. a kol.: Trestní zákoník a trestní řád s poznámkami a judikaturou. 5. vydání. Praha: Leges, 2014, str. 992

o provedení důkazů rozhodnout i sám bez návrhu. Rozhodne-li se senát žádné další důkazy neprovádět, vyzve předseda senátu strany ke konečným návrhům, přičemž jako poslednímu dá slovo obžalovanému. Konečné návrhy jsou obdobou závěrečných řečí v hlavním líčení a jejich pořadí se obvykle (nikoli nutně) řídí pořadím přednesů odvolání. Obžalovaný má však vždy právo hovořit jako poslední (v řízení proti trestně odpovědné právnické osobě, koná-li se společné řízení proti právnické i fyzické osobě, hovoří nejprve zástupce právnické osoby a poté fyzická osoba), nejedná se však o poslední slovo ve smyslu § 217 tr. ř. Následuje porada senátu a vyhlášení rozhodnutí.

Ustanovení § 263 odst. 6 tr. ř. předpokládá provádění důkazů před odvolacím soudem. To je sice fakultativní, avšak při existenci vad napadeného rozsudku ve skutkových zjištěních bude spíše pravidlem, neboť jedině v případě, že by šlo o rozsáhlé a obtížně proveditelné dokazování, které by znamenalo nahrazovat činnost soudu prvního stupně, odvolací soud dokazování neprovede a věc vrátí prvému soudu. Jinak odvolací soud dokazování doplní na základě návrhu odvolatele, jiné strany, popřípadě i z vlastní iniciativy, a to tak, aby mohl spolehlivě o podaném odvolání rozhodnout. Vrácení věci soudu prvního stupně po zrušení napadeného rozsudku ovšem není vyloučeno ani po takovém doplnění dokazování, jestliže se zjištěné vady nepodařilo odstranit a vyvstane potřeba opakovat hlavní líčení nebo provádět rozsáhlé a obtížně proveditelné dokazování.⁹²

V důsledku posíleného apelačního principu po novele trestního řádu provedené zákonem č. 265/2001 Sb. je odvolací soud oprávněn ve veřejném zasedání o odvolání jednak provést znovu některé důkazy podstatné pro skutková zjištění provedené soudem prvního stupně v hlavním líčení, jednak může provést i důkazy dosud neprovedené. Důkazy, které odvolací soud provedl, také sám hodnotí, a to v návaznosti na důkazy provedené v hlavním líčení, jejichž hodnocením, jak je provedl soud prvního stupně, je vázán (§ 263 odst. 7 tr. ř.). To ovšem může vést (a nezřídka vede) k situaci, že ve výsledku budou skutková zjištění odvolacího soudu odchýlná od těch, ke kterým dospěl soud prvního stupně.

⁹² Judikatura, R 2/2003: Rozhodne-li se odvolací soud provést ve veřejném zasedání důkazy potřebné pro rozhodnutí o odvolání, nic mu nebrání, aby i po jejich provedení napadený rozsudek zrušil a věc vrátil soudu prvního stupně, pokud dojde k závěru, že bude zapotřebí provádět další rozsáhlé a pro odvolací soud obtížně proveditelné dokazování, které by znamenalo nahrazovat činnost soudu prvního stupně.

Soudy obou stupňů tedy mohou spoluvytvářet skutkový stav, na němž je rozsudek postaven: odvolací soud nehodnotí důkazy, které sám provedl, izolovaně, nýbrž při jejich hodnocení navazuje na důkazy provedené soudem prvního stupně. Stále však platí, že odvolací soud nesmí svou činností nahrazovat činnost soudu prvního stupně, neboť právě u soudu prvního stupně spočívá těžiště dokazování. Taková právní úprava je velmi novátorským přístupem k zachování souladu se zásadou bezprostřednosti (§ 2 odst. 12 tr. ř.), jejíž podstatou je myšlenka, že důkazy nejlépe zhodnotí soud, který měl nejbližší a nezprostředkovaný dojem z jejich provádění.

Pokud jde o samotné provádění důkazů v odvolacím řízení, použijí se ustanovení o provádění důkazů v hlavním líčení. Není-li obžalovaný veřejnému zasedání přítomen, ač byl řádně předvolán nebo vyrozuměn, presumuje se jeho souhlas s přečtením protokolů o výslechu svědků a znalců, pokud byl v předvolání či vyrozumění na tyto skutečnosti upozorněn (§ 211 odst. 1, 5 tr. ř.).

O aktivitě stran při provádění důkazů ve veřejném zasedání rovněž platí to, co v hlavním líčení: strany mohou důkazy vyhledávat, předkládat i navrhopvat jejich provedení; státní zástupce, obžalovaný a obhájce mohou také sami důkaz provést (například vyslyšet svědka nebo znalce). Toto jejich oprávnění je projevem kontradiktornosti trestního řízení ve smyslu „rovnosti zbraní“ i ve fázi před soudem druhého stupně. Zejména u odvolatelů by se měla aktivita při provádění důkazů přirozeně projevit. Je-li odvolatelem státní zástupce, předpoklad jeho aktivního přístupu se odvíjí od zásady obžalovací: povinností veřejného žalobce je prokazovat vinu obžalovaného, neboť on podal obžalobu nebo návrh na potrestání, bez kterých by řízení před soudem vůbec nebylo konáno. Je-li odvolatelem obžalovaný, může uplatnit své právo na obhajobu prováděním důkazů ve svůj prospěch (například předvoláním a výslechem svědků), které nebyly provedeny soudem prvního stupně.

Odvolací soud však zásadně není povinen akceptovat důkazní návrhy odvolatelů, resp. stran. Vodítkem pro to, zda vůbec dokazování doplní a které z navrhovaných důkazů provede, mu bude pouze odpověď na otázku, zda může o podaném odvolání spolehlivě rozhodnout. K takovému závěru je možné dojít i bez doplnění dokazování, jestliže soud prvního stupně skutkový stav věci zjistil správně a úplně a odvolací soud z takto zjištěného skutkového stavu může ve svém rozhodnutí vycházet. Stejně se ovšem bez doplnění dokazování obejde, pokud zjistí,

že napadený rozsudek trpí natolik závažnými vadami, které evidentně nelze odstranit ani doplněním dokazování ve veřejném zasedání, takže rozsudek musí být zrušen a věc vrácena soudu prvního stupně k novému projednání a rozhodnutí, nebo dokonce státnímu zástupci k došetření. V uvedených případech se odvolací soud s přednesenými důkazními návrhy vypořádá v odůvodnění svého rozhodnutí, ve kterém vyloží, proč důkazním návrhům nevyhověl.⁹³

Nikoli vzácnou ovšem bude i situace, kdy odvolací soud dokazování doplní a důkazy jím provedené ve veřejném zasedání zásadně zpochybní správnost původního dokazování i vyvozovaných skutkových zjištění soudu prvního stupně, takže dojde k závěru, že bude nutno hlavní líčení stejně nakonec opakovat, resp. provádět další rozsáhlé a obtížně proveditelné dokazování, kterým by jinak byla nahrazována činnost soudu prvního stupně. Z těchto důvodů bude tedy muset odvolací soud přistoupit ke kasačnímu rozhodnutí podle ustanovení § 259 odst. 1 tr. ř., resp. § 260 tr. ř.

V současné právní úpravě dominující apelační princip však předpokládá, že doplnění dokazování povede buď k potvrzení správnosti původního dokazování a skutkových zjištění z něho plynoucích (takže odvolání bude zamítnuto jako nedůvodné podle § 256 tr. ř.), nebo v jeho důsledku dojde k odstranění vad přezkoumávaného rozhodnutí odvolacím soudem, který sám rozsudkem ve věci rozhodne (§ 259 odst. 3 tr. ř.).

Pokud odvolací soud podané odvolání nezamítne z formálních důvodů nebo je neodmítne pro nesplnění náležitostí obsahu odvolání podle § 253 tr. ř., jak již bylo výše zmíněno, přezkoumá podle § 254 odst. 1 tr. ř. zákonnost a odůvodněnost jen těch oddělitelných výroků rozsudku, proti nimž bylo podáno odvolání, i správnost postupu řízení, které jim předcházelo, a to z hlediska vytýkaných vad. K vadám, které nejsou odvoláním vytýkány, přihlíží jen potud, mají-li vliv na správnost výroků, proti nimž bylo podáno odvolání.

Ustanovení § 254 odst. 1 tr. ř., zásadně změněné novelou provedenou zákonem č. 265/2001 Sb., formuluje základní směrnici pro odvolací řízení: vymezuje rozsah činnosti odvolacího soudu a oproti dříve uplatňovanému reviznímu principu zakotvuje

⁹³ Usnesení Ústavního soudu ze dne 15. 4. 2004, sp. zn. IV. ÚS 449/03, uveřejněné pod č. 22/2004 Sb. nál. a usn. ÚS ČR: Soud není povinen provést všechny navržené důkazy, ale musí o vznesených návrzích rozhodnout. Pokud jim nevyhoví, musí ve svém rozhodnutí vyložit, z jakých důvodů navržené důkazy neprovedl.

princip vázanosti odvolacího soudu podaným odvoláním a jím vytýkanými vadami.⁹⁴ Odvolací soud přezkoumá z podnětu podaného odvolání jen ty oddělitelné výroky rozsudku (a správnost postupu řízení jím předcházejícího), proti nimž odvolatel odvolání skutečně podal. Takové vymezení je zcela v souladu s pojetím odvolání jako dispozitivního úkonu, kterým oprávněná osoba dává najevo svůj nesouhlas s konkrétními částmi napadeného rozsudku a domáhá se jejich přezkoumání. Odvolací soud bude tyto výroky přezkoumávat z hlediska vytýkaných vad. Proto je nutno trvat na odůvodnění odvolání jako obligatorní obsahové náležitosti vymezující jak napadené výroky rozsudku soudu prvního stupně, tak i vady samotného rozhodnutí, případně vady řízení, které mu předcházelo.

asace. Odvolací soud je takový výrok, který lze samostatně přezkoumat a v případě zjištěné vady též samostatně zrušit. Nepochybně je jím výrok o trestu, výrok o náhradě škody, výrok o náhradě nemajetkové újmy v penězích nebo výrok o vydání bezdůvodného obohacení⁹⁵ či například výrok o ochranném opatření. Jestliže bylo ve společném řízení rozhodnuto o více skutcích, bude oddělitelný i jednotlivý výrok o vině včetně dílčího útoku pokračování v trestném činu,⁹⁶ pokud v konání společného řízení brání důležité důvody (při ukládání společného trestu za pokračování v trestném činu podle § 45 tr. zákoníku se však odvolatel nemůže domáhat změny v části, která je přejímána z dřívějšího pravomocného rozsudku, neboť soud je vázán jeho skutkovými zjištěními: tato skutková zjištění není oprávněn přezkoumávat ani odvolací soud). Oddělitelným výrokem naopak nebude například tzv. skutková a právní věta týkající se téhož skutku, nebudou to ani výroky o vině jednotlivými trestnými činy, jichž se obžalovaný dopustil v jednočinném souběhu – v takovém případě nutno přezkoumat správnost všech právních kvalifikací i skutkových zjištění, které je odůvodňují.⁹⁷

⁹⁴ Podle revizního principu uplatňovaného před zmíněnou novelou trestního řádu zákonem č. 265/2001 Sb. musel soud druhého stupně přezkoumat všechny výroky napadeného rozsudku, proti nimž mohl odvolatel podat odvolání, správnost každého výroku z hlediska všech v úvahu přicházejících vad skutkových i hmotně či procesně právních, jakož i řízení, které napadenému rozsudku předcházelo, a to z hlediska případných vad, jež by mohly způsobit, že některý výrok je nesprávný nebo že chybí.

⁹⁵ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 19. 6. 2013, sp. zn. 8 Tdo 46/2013, uveřejněný pod č. 14/2014 Sb. rozh. tr.

⁹⁶ Vychází se z procesního pojetí dílčích útoků pokračování v trestném činu (§ 116 tr. zákoníku) jako samostatných skutků (§ 12 odst. 12 tr. ř.); při zvažování rozsahu přezkumné povinnosti ovšem bude třeba vážit též důsledky eventuálního odděleného přezkoumání a následného rozhodnutí.

⁹⁷ Šámal, P. a kol. Trestní řád II. § 157 až 314s. Komentář. 7. vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, str. 3033

Základní pravidlo rozsahu přezkumné povinnosti odvolacího soudu, vyslovené v ustanovení § 254 odst. 1 tr. ř., podle kterého oddělitelné a odvoláním nenapadené výroky odvolací soud nesmí zásadně přezkoumat, má ovšem v zákoně stanovené výjimky.

První je zakotvena v ustanovení § 254 odst. 2 tr. ř., které rozšiřuje přezkumnou povinnost odvolacího soudu i pro výroky, které nebyly odvoláním výslovně napadeny, avšak vytýkané vady v nich mají původ. Obecné vymezení § 254 odst. 1 tr. ř. je tedy rozšířeno na případy, kdy je třeba respektovat věcnou souvislost jednotlivých výroků napadeného rozsudku, jestliže vada jednoho z nich ovlivňuje správnost jiného. Předpokladem je, že tyto výroky na napadený výrok navazují a oprávněná osoba proti nim mohla podat odvolání. Typickým příkladem bude situace, kdy obžalovaný podal odvolání do výroku o trestu pro jeho nepřiměřenou přísnost, avšak pochybení soudu prvního stupně spočívalo již ve výroku o vině v nesprávné (přísnější) právní kvalifikaci posuzovaného skutku. Z tohoto důvodu odvolací soud přezkoumá i odvoláním výslovně nedotčený výrok o vině.

Druhou výjimku představuje ustanovení § 254 odst. 3 tr. ř., které určuje, že bylo-li podáno odvolání proti výroku o vině, přezkoumá odvolací soud v návaznosti na vytýkané vady vždy i výrok o trestu, jakož i další výroky, které mají ve výroku o vině svůj podklad (například výrok o ochranném opatření či výrok o náhradě škody nebo nemajetkové újmy v penězích nebo o vydání bezdůvodného obohacení), bez ohledu na to, zda bylo i proti těmto výrokům podáno odvolání. Jedná se o další rozšiřující výjimku z vázanosti odvolacího soudu podaným odvoláním a v něm vytýkanými vadami. I zde však budou tyto navazující výroky (a řízení jim předcházející) zkoumány z hlediska vad vytýkaných výroku o vině.

Jiné než odvoláním napadené výroky rozsudku a řízení jim předcházející odvolací soud přezkoumá též tehdy, jestliže z povahy věci vyplývá nutnost přezkoumání výroků, které nejsou oddělitelné od výroku, proti kterému bylo podáno odvolání. Neoddělitelnými výroky budou například výroky o vině ohledně jednotlivých trestných činů spáchaných v jednočinném souběhu, nebo jednotlivé útoky nebo časové úseky trestných činů hromadných či trvajících.

Z popsanych výjimek ze základního pravidla rozsahu přezkumné povinnosti odvolacího soudu vyplývá, že právní úprava odvolání se ani po novelizaci trestního řádu

zákonem č. 265/2001 Sb. zcela nevzdala aplikace omezeného revizního principu. Ta je však striktně vymezena a podmíněna vzájemnou provázaností těch výroků napadeného rozsudku, proti kterým podané odvolání směřovalo a těch, které nebyly odvoláním dotčeny.

Pozornost odvolacího soudu při přezkoumání napadeného rozsudku (resp. příslušných výroků) se zaměřuje na jeho zákonnost, tedy soulad s právními normami, které byly použity nebo měly být použity (jedná se o normy procesní i hmotné, trestněprávní i normy jiných právních odvětví), a dále jeho odůvodněnost, totiž zda má zjištěný skutkový stav oporu v provedeném dokazování a zda byl příléhavě posouzen i po stránce právní. Obě tato hlediska odvolací soud hodnotí z hlediska stavu v době, kdy rozhoduje o odvolání.⁹⁸ Správnost řízení, které napadenému rozsudku předcházelo, tedy další přezkumné hledisko, znamená prověření celého předcházejícího postupu orgánů činných v trestním řízení při veškerých procesních úkonech, pokud mohly mít vliv na zákonnost a odůvodněnost rozsudku, a to vždy podle stavu platného v době jejich provádění. Kritériem přezkumu jsou vždy odvoláním vytýkané vady; k vadám, které nejsou odvoláním vytýkány, odvolací soud přihlíží, jen pokud mají vliv na správnost výroků, proti nimž bylo podáno odvolání (§ 254 odst. 1 věta druhá tr. ř.).

Ustanovení § 254 odst. 4 tr. ř. dává návod k postupu odvolacího soudu v situaci, kdy byla odvoláním napadena část rozsudku, týkající se jen některé z více osob, o nichž bylo rozhodnuto tímž rozsudkem. Jedná se o omezení přezkumné povinnosti odvolacího soudu osobou odvolatele. Tehdy odvolací soud přezkoumá jen tu část rozsudku a předcházejícího řízení, která se týká této osoby: ve vztahu k dalším osobám, ohledně nichž nebylo podáno odvolání, rozsudek nabyl právní moci a k jeho změně ohledně těchto dalších osob může dojít jen použitím principu *beneficia cohaesionis* ve smyslu § 261 tr. ř.

Otázkou k tématu přezkumné povinnosti odvolacího soudu v praxi často diskutovanou je oddělitelnost či neoddělitelnost výroku o některém trestu v případě více uložených trestů, je-li odvolání podáno pouze proti výroku o některém z nich nebo proto, že takový výrok učiněn nebyl: její vyřešení totiž má v konkrétním případě zásadní vliv na určení rozsahu přezkumné povinnosti a ve svém důsledku i na rozhodnutí odvolacího soudu.

⁹⁸ Judikatura: R 2/1998-II: Zákonnost úkonů trestního řízení se posuzuje z hlediska znění trestního řádu účinného v době jejich provádění.

Nutno předeslat, že pochybnosti nejsou o neoddělitelnosti povinných součástí výroku o jednom druhu trestu – neoddělitelným bude například výrok o uložení trestu odnětí svobody od výroku o jeho podmíněném odkladu a stanovení zkušební doby nebo výrok o uložení peněžitého trestu od výroku o náhradním trestu odnětí svobody. Jestliže tedy bude odvoláním obžalovaného vytýkána například nepřiměřeně přísně vyměřená zkušební doba podmíněně odloženého trestu odnětí svobody, jehož samotná výše napadána není, odvolací soud přezkoumá výrok o uložení trestu odnětí svobody, jeho podmíněném odkladu a stanovení zkušební doby jako celek (musí však mít na paměti zákaz *reformationis in peius*).⁹⁹ Stejně tak za situace, že odvolání (v neprospěch obžalovaného) poukazuje na absenci výroku o stanovení náhradního trestu odnětí svobody při uložení peněžitého trestu, nemůže odvolací soud napadený rozsudek přezkoumat pouze ohledně této chybějící části výroku a svým rozhodnutím výrok doplnit stanovením náhradního trestu odnětí svobody, ale bude třeba celý výrok o uložení peněžitého trestu zrušit a rozhodnout o něm znovu tak, aby byl úplný. Tyto otázky zjevně problémy nečiní.

Soudní praxe ale není zcela jednotná v řešení situace, kdy je podáno odvolání pouze do výroku o některém z více uložených trestů nebo proto, že takový výrok učiněn nebyl: zde se již přístupy odvolacích senátů mohou značně lišit. Jak uvádí Mazák,¹⁰⁰ v zásadě lze vysledovat tři rozdílné přístupy: první vychází z toho, že celý výrok o trestu, tedy o všech trestech uložených obžalovanému tímž rozsudkem, je vždy jediným nedělitelným výrokem, takže odvolací soud je povinen v případě odvolání podaného do výroku o trestu přezkoumat v celém rozsahu výroky o všech trestech, bez ohledu na rozsah odvolání, a zabývat se též tím, zda neměl být uložen také jiný druh trestu. Pro tento názor argumentuje nedělitelností účelu trestu a provázanost jednotlivých druhů trestů z hlediska jejich působení na odsouzeného.

Druhý přístup připouští, že v některých případech může být výrok o určitém uloženém (či odvoláním navrhovaném) specifickém druhu trestu (např. trestu

⁹⁹ Šámal uvádí názor odlišný, totiž že při vytýkané vadě, spočívající v nepřiměřené délce zkušební doby podmíněného odsouzení, lze výrok o stanovení zkušební doby oddělit a přezkoumat ho samostatně. Opírá se, ovšem poněkud nepřipadně, o judikaturu Nejvyššího soudu (NS 21/2006 Sb. rozh.tr.) týkající se oddělitelnosti výroku rozsudku, jímž bylo uloženo přiměřené omezení či přiměřená povinnost, který je z hlediska opravného řízení oddělitelným výrokem od vlastního výroku o uložení podmíněného trestu odnětí svobody. Srov. Šámal, P. a kol. Trestní řád II. § 157 až 314s. Komentář. 7. vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, str. 3034.

¹⁰⁰ Mazák, J: K rozsahu přezkumné povinnosti odvolacího soudu, Trestněprávní revue č. 4/2009, str. 109

propadnutí věci nebo trestu zákazu činnosti) považován za oddělitelný výrok, v jiných případech je však třeba s ohledem na nutnost posouzení účelu trestu jako celku považovat výrok o trestu za nedělitelný. Nebylo by jistě možné zrušit výrok o uložení jednoho druhu trestu a při nedotčeném výroku o jiném druhu trestu vrátit věc soudu prvního stupně k novému projednání a rozhodnutí, neboť by došlo k situaci, že rozhodnutím odvolacího soudu by se stal přezkoumávaný rozsudek pravomocným, ve výroku o vině i trestu a další trestní stíhání (vedené již jen o uložení dalšího druhu trestu) by bylo nepřipustné s ohledem na ustanovení § 11 odst. 1 písm. f) tr. ř.

Podle třetího přístupu jsou jednotlivé výroky o trestech v zásadě výroky oddělitelnými a důvody k tomu, aby odvolací soud přezkoumal i jiné výroky napadeného rozsudku podle § 254 odst. 2 tr. ř., mohou vyplynout ze vzájemného vztahu jednotlivých uložených nebo v úvahu přicházejících trestů, resp. ze vztahu jednotlivých částí výroku o trestu (např. o uložení přiměřené povinnosti podle § 82 odst. 2, resp. § 85 odst. 2 tr. zákoníku).

Byť jsou tedy přístupy soudů k této otázce nejednotné, plyne z výše uvedeného závěr, že oddělitelnost výroků je třeba vždy posuzovat jak z hlediska vytýkaných vad, tak z hlediska případného rozhodnutí a zejména z jeho konkrétních důsledků.

5.6 Rozhodnutí odvolacího soudu

Způsoby rozhodnutí odvolacího soudu o podaném odvolání jsou uvedeny v ustanoveních § 253 a § 255 až 260 tr. ř. Je pro ně charakteristické, že možnost odvolacího soudu zrušit napadený rozsudek a věc vrátit k novému projednání je po novele trestního řádu zákonem č. 265/2001 Sb. omezená, naopak byl rozšířen okruh případů, v nichž odvolací soud sám ve věci rozhodne, čímž byl zdůrazněn apelační princip.¹⁰¹ Jak již bylo výše řečeno, všechna tato rozhodnutí může odvolací soud učinit ve veřejném zasedání, rozhodnutí podle § 253, § 255 a § 257 tr. ř. a dále rozhodnutí podle § 258 odst. 1 tr. ř., je-li zřejmé, že vadu nelze odstranit ve veřejném zasedání, je možno fakultativně učinit i v neveřejném zasedání (§ 263 odst. 1 písm. a) b) tr. ř.).

¹⁰¹ Jelínek, J. a kolektiv: Trestní právo procesní. 3. vydání. Praha: Leges, 2013, str. 659

Formou rozhodnutí je rozsudek, pokud po zrušení napadeného rozsudku odvolací soud sám rozhodne ve věci nebo bez jeho zrušení doplní chybějící nebo neúplný výrok (§ 259 odst. 2, 3, 4 tr. ř.). Ve všech ostatních případech je formou rozhodnutí usnesení.

Jestliže je rozsudek soudu prvního stupně napaden více odvoláními, všechna odvolání se zpravidla projednají v jediném společném odvolacím řízení. O každém z podaných odvolání je pak možno rozhodnout různě: například k odvolání státního zástupce, podanému v neprospěch obžalovaného do výroku o trestu, uložit přísnější trest, současně odvolání obžalovaného směřující již do výroku o vině zamítnout a z podnětu odvolání poškozeného doplnit chybějící výrok o náhradě škody, je-li pro něj dostatečný podklad. Pokud odvolací soud za takové situace činí alespoň v jednom případě rozhodnutí, ke kterému je třeba forma rozsudku, rozhodne současně tímž rozsudkem o všech jednotlivých odvoláních (ve zmiňovaném případě by jinak k zamítnutí odvolání obžalovaného stačilo usnesení ve smyslu § 256 tr. ř.). Není vyloučeno ani rozhodnout o jednom odvolání několika vedle sebe přípustnými způsoby: například domáhá-li se obžalovaný ve zprošťující části napadeného rozsudku příznivějšího důvodu zproštění a v odsuzující části mírnější právní kvalifikace, může odvolací soud napadený rozsudek v celém rozsahu zrušit, v části obžalovanému vyhovět a rozhodnout sám tak, že ho zproští obžaloby z příznivějšího důvodu a v druhé, původně odsuzující části věc vrátit soudu prvního stupně k novému projednání a rozhodnutí. Podanému odvolání však nemůže vyhovět jen částečně a ve zbytku ho zamítnout jako nedůvodné ve smyslu § 256 tr. ř. Rozhodnutí podle § 256 tr. ř. lze totiž učinit pouze tehdy, je-li odvolání shledáno nedůvodným jako celek, z tohoto pohledu je odvolání nedělitelné.¹⁰²

Rozhodnutí, která může odvolací soud učinit v neveřejném zasedání bez meritorního přezkoumání věci, je zamítnutí odvolání podle § 253 odst. 1 tr. ř. Důvody jsou zde čistě formální: odvolání bylo podáno opožděně, osobou neoprávněnou, osobou, která se odvolání výslovně vzdala nebo znovu podala odvolání, které již předtím v téže věci vzala výslovně zpět. Nemůže však být zamítnuto jako opožděné takové odvolání, které oprávněná osoba podala po uplynutí zákonné lhůty jen proto, že se řídila nesprávným poučením soudu (§ 253 odst. 2 tr. ř.), pokud odvolání

¹⁰² Šámal, P. a kol. Trestní řád II. § 157 až 314s. Komentář. 7. vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, str. 3050

podala v takto nesprávně stanovené lhůtě. Situaci, kdy by oprávněná osoba nebyla poučena vůbec nebo byla poučena nesprávně o tom, že odvolání není přípustné, by bylo třeba řešit navrácením lhůty podle § 61 tr. ř. O navrácení lhůty by však oprávněná osoba musela požádat.

Dále je to odmítnutí odvolání podle § 253 odst. 3 tr. ř. pro nesplnění náležitostí obsahu odvolání. Novela trestního řádu zákonem č. 265/2001 Sb. zavedla princip vázanosti odvolacího soudu podaným odvoláním a jím vytýkanými vadami, ze kterého vyplynula pro odvolatele povinnost odůvodnit odvolání tak, aby bylo patrné, v kterých výrocích je rozsudek napadán a jaké vady jsou vytýkány rozsudku nebo řízení, které mu předcházelo (§ 249 odst. 1 tr. ř.). Zákon zároveň stanoví povinnost soudu oprávněné osoby náležitě poučit jednak o náležitostech obsahu odvolání, jednak o důsledcích spojených s jejich nedodržením a povinnost poskytnout osobám, které nejsou kvalifikovaně zastoupeny obhájcem nebo zmocněncem, pomoc při odstranění vad odvolání. Zatímco v případě státního zástupce a odvolatelů zastoupených obhájcem nebo zmocněncem znamená neodstranění vad podaného odvolání v pětidenní lhůtě uvedené v § 251 odst. 1 tr. ř. obligatorní odmítnutí odvolání podle § 253 odst. 3 tr. ř., z ustanovení § 251 odst. 2 tr. ř. lze vyvodit, že odvolání osob obhájcem nebo zmocněncem nezastoupených není osmidenní lhůta k odstranění vad odvolání lhůtou propadnou, ale pouze pořádkovou, neboť po jejím uplynutí se předpokládá postup podle ustanovení § 251 odst. 2 věta druhá tr. ř., tedy odvolateli bude ustanoven obhájce nebo zmocněnec a dále bude postupováno podle odst. 1.

Neshledá-li odvolací soud důvod k postupu podle § 253 odst. 1 tr. ř. nebo podle § 253 odst. 3 tr. ř., přezkoumá podle § 254 odst. 1 tr. ř. z hlediska vytýkaných vad zákonnost a odůvodněnost odvoláním dotčených oddělitelných výroků rozsudku i správnost postupu řízení, které jim předcházelo. Jestliže zjistí, že pro nějakou zákonem předpokládanou překážku nelze v odvolacím řízení pokračovat, usnesením trestní stíhání přeruší (aniž by napadený rozsudek zrušil) a bude v něm pokračovat teprve po odpadnutí překážky na základě usnesení o pokračování v trestním stíhání.

V úvahu přichází přerušování trestního stíhání podle § 255 tr. ř., a to (podle odst. 1) tehdy, nastala-li až po vyhlášení napadeného rozsudku některá z okolností uvedených v § 173 odst. 1 písm. b) až d) tr. ř., totiž nelze-li obviněného pro těžkou chorobu postavit před soud, není-li obviněný pro duševní chorobu, která nastala až po spáchání

činu, schopen chápat smysl trestního stíhání nebo navrhuje-li se předání trestního stíhání do ciziny, nebo byl-li obviněný vydán do ciziny nebo vyhoštěn. Odvolací soud v takovém případě trestní stíhání přeruší, jestliže některá z uvedených okolností vyšla najevo až poté, co mu byla věc s odvoláním předložena. Kdyby taková okolnost vyšla najevo po vyhlášení napadeného rozsudku, ale ještě dříve, než je spis předložen odvolacímu soudu, rozhodl by o přerušení trestního stíhání soud prvního stupně. Spis pak bude odvolacímu soudu předložen po odpadnutí překážky a rozhodnutí o pokračování v trestním stíhání.

Dalším důvodem k přerušení trestního stíhání podle § 255 odst. 1 tr. ř. usnesením odvolacího soudu bude skutečnost, že obžalovanému nelze doručit předvolání k veřejnému zasedání, nepostačí-li jeho vyrozumění s fikcí doručení (taková překážka musí být dlouhodobého charakteru a předpokladem je i to, že byly vyčerpány další možnosti, například předvedení obžalovaného nebo doručení písemnosti do ciziny), a konečně je takovým důvodem i situace, kdy je třeba rozhodnout o podání žádosti k Soudnímu dvoru Evropských společenství, resp. nyní Evropské unie o řešení předběžné otázky podle § 9a tr. ř. (platnost nebo výklad komunitární normy).¹⁰³

Ustanovení § 255 odst. 2 tr. ř. pak stanoví, že odvolací soud přeruší trestní stíhání též tehdy, má-li za to, že zákon, jehož užil v dané trestní věci soud prvního stupně při rozhodování o vině a trestu, je v rozporu s ústavním pořádkem a v takovém případě předloží věc Ústavnímu soudu. Ve všech uvedených případech po odpadnutí překážky odvolací soud rozhodne, že se v řízení pokračuje.

Odvolací soud po projednání věci ve veřejném zasedání odvolání usnesením podle § 256 tr. ř. zamítne, shledá-li, že není důvodné. Tím potvrzuje úplnou zákonost a odůvodněnost napadeného rozhodnutí i správnost postupu řízení, které mu předcházelo a odvolání tedy zamítá z věcných důvodů. Odvolací soud tak postupuje jen v případech, neshledal-li důvody k zamítnutí odvolání z formálních důvodů podle § 253 odst. 1 tr. ř., k odmítnutí odvolání pro nedostatek formálních náležitostí podle § 253 odst. 3 tr. ř., případně k přerušení trestního stíhání podle § 255 tr. ř. Musely být vyloučeny i důvody, které by vedly ke zrušení napadeného rozsudku a následnému postoupení věci, zastavení nebo přerušení trestního stíhání podle § 257 tr. ř., případně

¹⁰³ Šámal, P. a kol. Trestní řád II. § 157 až 314s. Komentář. 7. vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, str. 3047

též ke zrušení rozsudku dle § 258 tr. ř. a k některému rozhodnutí předpokládanému v § 259 až § 261 tr. ř.

Podle § 257 odst. 1 písm. a) – e) tr. ř. odvolací soud napadený rozsudek (nebo jeho část) zruší a v rozsahu tohoto zrušení rozhodne o předložení věci k rozhodnutí o příslušnosti soudu, který je společně nadřizený soudu prvního stupně, a soudu, jenž je podle něj příslušný, měl-li tak už učinit soud prvního stupně (§ 222 odst. 1 tr. ř.), přičemž je-li tímto společně nadřizným soudem odvolací soud, rozhodne ihned sám o přikázání příslušnému soudu, nebo věc postoupí jinému orgánu, měl-li tak učinit již soud prvního stupně (§ 222 odst. 2 tr. ř.). Shledá-li, že je tu některá z okolností, jež by odůvodňovaly zastavení trestního stíhání soudem prvního stupně (§ 223 odst. 1, 2 tr. ř.), trestní stíhání zastaví. Trestní stíhání podmíněně zastaví nebo rozhodne o schválení narovnání, zjistí-li okolnosti uvedené v § 307 odst. 1 nebo 2 tr. ř. nebo § 309 odst. 1 tr. ř., eventuálně trestní stíhání přeruší, měl-li tak učinit již soud prvního stupně (§ 224 odst. 1, 2, 5 tr. ř.).

Vyjmenované situace se týkají rozhodnutí, která měl učinit již soud prvního stupně, jelikož ani v řízení vedeném před tímto soudem nebyly splněny podmínky k rozhodnutí rozsudkem. Odvolací soud tedy svým rozhodnutím nahrazuje rozhodnutí soudu prvního stupně a učiní příslušné mezitímní nebo meritorní rozhodnutí. Předpokladem postupu podle § 257 odst. 2 písm. b) až e) tr. ř. je, jak již bylo naznačeno, splnění přezkumné povinnosti odvolacího soudu, vymezené v ustanovení § 254 tr. ř.

Výjimkou je zde jen rozhodnutí o zastavení trestního stíhání z důvodů, které nastaly až po vyhlášení napadeného rozsudku, takže soud prvního stupně takové rozhodnutí ani učinit nemohl. Shledá-li odvolací soud, že tu je některá z okolností uvedených v § 11 odst. 1 písm. a), b), i) tr. ř., která nastala až po vyhlášení napadeného rozsudku, rozhodne, aniž by napadený rozsudek zrušil, o zastavení trestního stíhání (§ 257 odst. 2 tr. ř.). Takovými okolnostmi jsou milost nebo amnestie prezidenta republiky, promlčení trestního stíhání a nedostatek souhlasu s trestním stíháním poškozeného nebo jeho zpětvzetí, je-li trestní stíhání takovým souhlasem podmíněno.

Tedy jedině v případě zastavení trestního stíhání zákon připouští, aby skutečnosti, které takové rozhodnutí odůvodňují, nastaly nebo se staly známými až po vyhlášení napadeného rozsudku. Odvolací soud pak o zastavení trestního stíhání rozhodne, aniž by zrušil napadený rozsudek, přičemž rozhodnutí podle § 257 odst. 2 tr.

ř. je rozhodnutím obligatorním, které je odvolací soud povinen učinit za předpokladu existence okolností uvedených v § 11 odst. 1 písm. a), b), i) tr. ř.

V odvolacím řízení, ve kterém bylo zastaveno trestní stíhání z některého důvodu uvedeného v odstavci 2, se však pokračuje, prohlásí-li obžalovaný do tří dnů od doby, kdy mu bylo usnesení o zastavení trestního stíhání oznámeno, že na projednání věci trvá. O tom je třeba obžalovaného poučit (§ 257 odst. 3 tr. ř.). Prohlášením obžalovaného o tom, že trvá na projednání věci, pokračuje trestní stíhání v tom stadiu, kde bylo předtím zastaveno – odvolací soud vydá usnesení o pokračování trestního stíhání a odvolací řízení pak proběhne podle obecných zásad.¹⁰⁴

Zákon dává v ustanovení § 259 odst. 2 tr. ř. možnost odvolacímu soudu napravit přezkoumávané rozhodnutí bez zrušení napadeného rozsudku nebo jeho části, pokud zjištěná vada spočívá jen v tom, že výrok chybí nebo je neúplný.¹⁰⁵ Chybějící výrok je ten, který učiněn nebyl, ač první soud byl povinen takovým výrokem rozhodnout: půjde například výrok o náhradě škody, jestliže poškozený řádně a včas uplatnil svůj nárok na náhradu škody a první soud neučinil rozhodnutí o tom, že poškozeného k hlavnímu líčení nepřipouští. Naopak chybějícím výrokem nebude absence výroku o uložení dalšího druhu trestu vedle trestu již uloženého – v takovém případě by bylo možno uvažovat pouze o tom, zda je či není uložený trest nepřiměřený a případně zjištěnou vadu spočívající v nepřiměřenosti trestu řešit postupem podle § 258 odst. 1 písm. e) tr. ř. a dále podle § 259 odst. 1 nebo 3 tr. ř.

Neúplný výrok je takový výrok, kterému chybí podstatná část, tedy neobsahuje všechny zákonem stanovené náležitosti. Jedná se například o výrok o způsobu výkonu trestu odnětí svobody u výroku o uložení nepodmíněného trestu odnětí svobody.¹⁰⁶

Možnost nápravy je tu dvojí a rozhodnutí odvolacího soudu je fakultativní, v obou případech bez zrušení napadeného rozsudku nebo jeho části: odvolací soud buď sám rozhodne o chybějícím, nebo neúplném výroku (tento postup by měl mít s ohledem na posílený apelační princip přednost), nebo věc vrátí soudu prvního stupně s příkazem, aby o chybějícím výroku rozhodl nebo neúplný výrok doplnil. Kritériem rozhodování

¹⁰⁴ Šámal, P. a kol. Trestní řád II. § 157 až 314s. Komentář. 7. vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, str. 3057

¹⁰⁵ Jelínek, J. a kolektiv: Trestní právo procesní. 3. vydání. Praha: Leges, 2013, str. 665

¹⁰⁶ Neúplný výrok bude též například výrok o uložení peněžitého trestu bez stanovení náhradního trestu odnětí svobody nebo výrok o uložení podmíněného trestu odnětí svobody bez stanovení zkušební doby. Takové výroky však zřejmě nebude možné s ohledem na neoddělitelnost výroků o stanovení náhradního trestu odnětí svobody nebo stanovení zkušební doby od výroků o uložení peněžitého trestu nebo o uložení podmíněného trestu odnětí svobody napravit postupem podle § 259 odst. 2 tr. ř.

pro první či druhý postup bude odvolacímu soudu charakter a závažnost takového doplnění a jeho dopad na postavení dotčených osob zejména s ohledem na to, aby oprávněné osoby nebyly případným druhoinstančním a tím pádem konečným rozhodnutím o chybějícím nebo neúplném výroku zkráceny ve svém právu podat řádný opravný prostředek. V případě doplnění chybějícího nebo neúplného výroku odvolacím soudem je formou rozhodnutí rozsudek, o vrácení věci soudu prvního stupně k rozhodnutí o chybějícím výroku či doplnění neúplného výroku rozhodne odvolací soud usnesením.

Ustanovení § 258 tr. ř. upravuje rozhodnutí odvolacího soudu o zrušení napadeného rozsudku nebo jeho části z důvodu zjištěných vad, pro jejichž povahu a závažnost nemůže napadený rozsudek nebo jeho část obstát. Použití tohoto ustanovení přichází v úvahu tehdy, jestliže zjištěná vada nespočívá v tom, že nějaký výrok v napadeném rozsudku chybí nebo je neúplný a nelze ji tedy odstranit postupem podle § 259 odst. 2 tr. ř.

Důvody zrušení jsou taxativně vyjmenovány v ustanovení § 258 odst. 1 písm. a) – g) tr. ř. V něm zákon uvádí vady napadeného rozsudku, zakládající kasační postup v rozhodnutí odvolacího soudu. Kromě případů uvedených v § 257 tr. ř. nemůže odvolací soud zrušit napadený rozsudek z jiných důvodů než těch, které uvádí ustanovení § 258 odst. 1 tr. ř.: ke zrušení rozsudku, byť jen částečnému, ale postačí existence jakékoli podmínky zde uvedené.

Jedná se především o podstatné vady řízení, které rozsudku předcházelo, zejména byla-li v tomto řízení porušena ustanovení, jimiž se má zabezpečit objasnění věci nebo právo obhajoby, jestliže mohly mít vliv na správnost a zákonitost přezkoumávané části rozsudku. Takovou podstatnou vadou například bude skutečnost, že obžalovaný nebyl v řízení zastoupen obhájcem, ač byl dán důvod nutné obhajoby.¹⁰⁷ Nikoli zřídka se vyskytující podstatnou vadou řízení je dále absence usnesení o zahájení trestního stíhání pro skutek, pro který byl obžalovaný postaven před soud a následně odsouzen (často se může takový případ vyskytnout u pokračující trestné činnosti spáchané mnoha útoky jakožto samostatnými skutky). Častou podstatnou vadou řízení je konání hlavního líčení v nepřítomnosti obžalovaného, aniž by pro to byly splněny

¹⁰⁷ Nález Ústavního soudu ze dne 15. 5. 1997, sp. zn. IV. ÚS 153/96, uveřejněný pod č. 59/1997 Sb. nál. a usn. ÚS ČR: Provedení výslechu obviněného bez přítomnosti obhájce bezprostředně po sdělení obvinění je v případech nutné obhajoby porušením práva na obhajobu.

zákonné podmínky ve smyslu ustanovení § 202 odst. 2 až 5 tr. ř. Nezáleží tedy na tom, ve které fázi řízení vada vznikla, mezníkem je vyhlášení napadeného rozsudku. Zjištění takové podstatné vady řízení však ke zrušení napadeného rozsudku nebo jeho části samo o sobě nepovede, nebyla-li splněna ještě druhá podmínka, a to způsobilost této podstatné vady ovlivnit v negativním smyslu správnost a zákonnost přezkoumávané části rozsudku.

Dále se jedná o vady rozsudku, zejména nejasnost nebo neúplnost skutkových zjištění týkajících se přezkoumávané části rozsudku, nebo skutečnost, že se ohledně takové části soud nevypořádal se všemi okolnostmi významnými pro rozhodnutí. Zde se jedná o vady rozsudku jako takového, které zpochybňují správnost přezkoumávaných výroků: jednotlivé výroky rozsudku si navzájem odporují, jsou vnitřně rozporné (například pro stejný skutek byl obžalovaný zároveň odsouzen i zproštěn), případně rozsudek je nepřezkoumatelný, protože z jeho odůvodnění (nejde-li o výjimku podle § 129 odst. 2 tr. ř., umožňující soudu vyhotovit zjednodušený rozsudek, který neobsahuje odůvodnění), není možné zjistit, jak první soud hodnotil provedené důkazy a jak se vypořádal s obhajobou obžalovaného, skutková zjištění jsou v extrémním nesouladu s provedenými důkazy apod. Odlišný názor odvolacího soudu na hodnocení důkazů provedených prvním soudem ovšem vadou rozsudku a důvodem k jeho zrušení není, postupoval-li soud prvního stupně v souladu s požadavky ustanovení § 2 odst. 5, 6 tr. ř. a skutková zjištění, ke kterým dospěl, logicky zdůvodnil.

Může jít také o pochybnosti o správnosti skutkových zjištění ohledně přezkoumávané části rozsudku, je-li k objasnění věci třeba důkazy opakovat nebo provádět důkazy další a jejich provádění před odvolacím soudem by znamenalo nahrazovat činnost soudu prvního stupně. V tomto případě půjde zejména o nedostatečně zjištěný skutkový stav věci a neobjasnění zákonných znaků trestného činu. Dokazování bude třeba doplnit například rekonstrukcí na místě činu nebo vyžádáním znaleckého posudku ohledně osobnostní charakteristiky svědka k posouzení jeho věrohodnosti. V takových případech je kasační postup odvolacího soudu výjimkou, podmíněnou nemožností odstranění vad ve veřejném zasedání

konaném o odvolání a nutností upřednostnit zásadu, podle níž je těžiště zjišťování skutkového stavu u soudu prvního stupně.¹⁰⁸

O vadu porušení ustanovení trestního zákona v přezkoumávané části rozsudku by se mohlo jednat například v případě chybného vyřešení otázky časové působnosti trestního zákona (trestnost činu obžalovaného byla posouzena podle dřívějšího práva, účinného v době spáchání činu, ačkoli nová právní úprava je pro obžalovaného příznivější), obžalovanému byl uložen trest ve výměře převyšující horní hranici zákonné trestní sazby (takže by nešlo o trest nepřiměřený, který by bylo možno korigovat postupem podle § 258 odst. 1 písm. e) tr. ř., neboť se předpokládá, že úvahy o přiměřenosti či nepřiměřenosti trestu se pohybují vždy pouze v mezích druhu trestu a jeho zákonné trestní sazby, jak je zákon připouští), nebo mu nebyl uložen souhrnný trest, ač byly k jeho uložení splněny zákonné podmínky.

Nepřiměřenost uloženého trestu v přezkoumávané části rozsudku znamená, že jeho druh nebo výměra neodpovídají účelu trestu nebo jsou v rozporu s kritérii ukládání trestu (§ 39 tr. zákoníku), takže uložený trest je buď nepřiměřeně mírný, nebo nepřiměřeně přísný. Formálně tedy nebyla porušena ustanovení trestního zákona, avšak uložený trest neodpovídá povaze a závažnosti trestného činu, za který je ukládán, osobní poměrům obžalovaného, jeho možnostem nápravy a okolnostem polehčujícím a přitěžujícím. Ke zrušení výroku o trestu a uložení nového trestu odvolacím soudem je však nutné, aby mezi trestem uloženým a trestem, který měl být správně uložen s přihlédnutím k okolnostem pro jeho ukládání významným, byl výrazný rozdíl,¹⁰⁹ neboť druh a výměra trestu v rámci stanovených kritérií je vždy otázkou individuálního posouzení.

Nesprávnost rozhodnutí o uplatněném nároku poškozeného v přezkoumávané části rozsudku spočívá v tom, že rozhodnutí v adhezním řízení je buď nesprávné (například obžalovanému byla stanovena povinnost k náhradě škody, ač nárok nebyl poškozeným včas a řádně uplatněn nebo nebyla správně určena výše náhrady škody nebo nebyly přiznány požadované úroky z prodlení, pro jejichž přiznání byly splněny podmínky), nebo o nároku poškozeného nebylo vůbec rozhodnuto (ať již přiznáním nároku nebo odkázáním poškozeného na občanskoprávní řízení), přestože byl nárok

¹⁰⁸ Šámal, P. a kol. Trestní řád II. § 157 až 314s. Komentář. 7. vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, str. 3063-3064

¹⁰⁹ Šámal, P. a kol. Trestní řád II. § 157 až 314s. Komentář. 7. vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, str. 3065

poškozeného včas a řádně uplatněn. Výrok o náhradě škody nebo nemajetkové újmy v penězích nebo o vydání bezdůvodného obohacení totiž musí mít, stejně jako každý jiný výrok rozsudku, oporu v příslušných ustanovení hmotného práva. Jeho nesprávnost může spočívat i v rozhodnutí o povolení splátek, o stanovení úroku z prodlení apod.

A konečně půjde o nesoulad s dohodou o vině a trestu, jejíž schválení státní zástupce navrhl. Jiné případné vady nemohou vést odvolací soud ke zrušení rozsudku o schválení dohody o vině a trestu. Předmětem přezkumu ale může být i výrok o uplatněném nároku poškozeného, který s dohodou o vině a trestu nesouhlasil, nebo jehož řádně uplatněný nárok dohodě o vině a trestu neodpovídá. V takovém případě není prostor k řešení těchto neshod ani v odvolacím řízení a přichází v úvahu jediné kasační rozhodnutí.

Ustanovení § 258 odst. 2 tr. ř. je pak vyjádřením zásady procesní ekonomie: odvolacímu soudu totiž ukládá, aby v případě, že je vadná jen část napadeného rozsudku a lze ji oddělit od ostatních (jedná se tedy o oddělitelný výrok, jak o něm bylo pojednáno shora), zrušil rozsudek jen v této části. Avšak zruší-li, byť jen z části, výrok o vině, zruší vždy zároveň celý výrok o trestu, jakož i další výroky, které mají ve výroku o vině svůj podklad. Takovými výroky se rozumí například výroky o nároku poškozeného, o ochranném léčení, o zabezpečovací detenci nebo o ochranné výchově.

Přistoupí-li odvolací soud ke zrušení napadeného rozsudku nebo jeho části podle § 258 tr. ř. a je-li nutno učinit ve věci rozhodnutí nové (vada rozsudku totiž může být odstraněna již jen tím, že odvolací soud vadný výrok zrušil, aniž by bylo třeba zrušený výrok nahradit), mohou následovat čtyři typy dalšího rozhodnutí o věci:

Jedná se především o kasační rozhodnutí ve smyslu § 259 odst. 1 tr. ř., tedy vrácení věci soudu prvního stupně v případě, že nelze vadu odstranit ve veřejném zasedání, zejména jsou-li skutková zjištění tak nedostatečná, že je nutno hlavní líčení opakovat nebo provádět rozsáhlé a obtížně proveditelné doplnění dokazování.

Takové rozhodnutí by mělo být spíše výjimečným, neboť prioritním postupem by měla být apelace, tedy náprava zjištěných vad přezkoumávaného rozsudku vlastním rozhodnutím odvolacího soudu. Pokud se však odvolací soud ke kasaci uchýlí, musí ve svém rozhodnutí soudu prvního stupně vymežit rozsah nového projednání a rozhodnutí, tedy popsat, které úkony má soud prvního stupně provést, jak má dokazování doplnit a čím se má zabývat. Současně může vyslovit i závazný právní

názor, kterým je pak soud prvního stupně povinen se řídit, musí se však vyvarovat toho, aby prvému soudu přikazoval, jak má důkazy hodnotit a co z nich má zjistit, neboť hodnocení důkazů je výsadním právem soudu, který je provedl.

Dále může následovat uplatnění apelačního principu, v souladu s nímž odvolací soud podle § 259 odst. 3 tr. ř. rozhodne sám rozsudkem ve věci. Tímto postupem odvolací soud napraví vady přezkoumávaného rozsudku, které lze odstranit ve veřejném zasedání.

Ustanovení § 259 odst. 3 tr. ř. stanoví rozsah pro vlastní meritorní rozhodnutí odvolacího soudu. Podle něj může odvolací soud rozhodnout ve věci sám, pokud nebude doplňovat skutkový stav zjištěný soudem prvního stupně rozsáhlým a obtížně proveditelným dokazováním, jimž by odvolací soud de facto nahrazoval činnost soudu prvního stupně: vlastní (nové) rozhodnutí učiní, jen je-li možné na podkladě skutkového stavu, který byl v napadeném rozsudku správně zjištěn, nebo který byl na základě důkazů provedených před odvolacím soudem doplněn nebo změněn. To znamená, že ani po novelizaci tohoto ustanovení provedené zákonem č. 265/2001 Sb. nekoná odvolací soud jakési „druhé hlavní líčení“ a neprovádí v něm dokazování v obdobném rozsahu jako prvý soud, má však – vyžaduje-li to stav věci – povinnost doplnit řízení důkazy, které jsou potřebné pro jeho rozhodnutí o odvolání. Půjde tedy například o výsledky nově navrženého svědka nebo doplnění výsledku svědka nebo znalce, kterého již vyslyšel soud prvního stupně nebo provedení konfrontaci svědka a obžalovaného se spoluobžalovanými, vyžádání potřebné listiny a podobně. Jinými slovy, neobejde-li se odvolací soud bez doplnění dokazování a má-li možnost dokazování doplnit, ať již na návrh stran, či z vlastního podnětu, učiní to, jestliže tím nepřekročí rozsah dokazování tak, že by nahrazoval činnost soudu prvního stupně (§ 263 odst. 6 tr. ř.).

Podle věty druhé § 259 odst. 3 tr. ř. se může odvolací soud odchýlit od skutkových zjištění soudu prvního stupně jen tehdy, jestliže v odvolacím řízení provedl znovu některé pro skutkové zjištění podstatné důkazy provedené již v hlavním líčení (písm. a), nebo provedl důkazy, které nebyly provedeny v hlavním líčení (písm. b). Takto znovu nebo nově provedené důkazy odvolací soud sám hodnotí, a to v návaznosti na důkazy provedené soudem prvního stupně, jejichž hodnocením soudem prvního stupně je vázán. Jak již bylo výše uvedeno, spoluvytváření skutkového stavu na základě navazujícího hodnocení důkazů provedených soudy obou stupňů je

originálním vyřešením zachování zásady bezprostřednosti, podle níž má soud rozhodovat na základě bezprostředního dojmu z řízení před ním provedeného a důkazy čerpat z pramene nejbližšího dokazované skutečnosti.

V neprospěch obžalovaného může odvolací soud změnit napadený rozsudek jen na podkladě odvolání státního zástupce jež bylo podáno v neprospěch obžalovaného, a ve výroku o náhradě škody nebo nemajetkové újmy v penězích nebo o vydání bezdůvodného obohacení tak může učinit též na podkladě odvolání poškozeného, který nárok uplatnil (§ 259 odst. 4 tr. ř.). V citovaném ustanovení je formulována zásada zákazu změny k horšímu – zákaz reformationis in peius, která je specifickou zásadou odvolacího řízení, a to proto, aby mohl obžalovaný a v jeho prospěch další oprávněné osoby v co nejširší míře napadnout nesprávný rozsudek odvoláním bez obavy z rizika zhoršení situace obžalovaného. Vzhledem k uplatňování tohoto zákazu má totiž obžalovaný jistotu, že pokud podá odvolání sám nebo v jeho prospěch také další oprávněné osoby (případně i státní zástupce), nemůže při přezkoumání rozhodnutí soudem druhého stupně dojít ke změně situace v jeho neprospěch.

Odvolací soud však nemůže učinit rozhodnutí, uvedená v ustanovení § 259 odst. 5 tr. ř., a to bez ohledu na osobu odvolatele a zda bylo odvolání podáno ve prospěch nebo v neprospěch obžalovaného: uznat obžalovaného vinným skutkem, pro nějž byl napadeným rozsudkem zproštěn (ať již z jakéhokoli zprošťujícího důvodu) a uznat obžalovaného vinným těžším trestným činem, než jakým ho mohl v napadeném rozsudku uznat vinným soud prvního stupně (odvolací soud není oprávněn upozornit obžalovaného na možnost přísnější právní kvalifikace posuzovaného jednání). Shledal-li odvolací soud v napadeném rozsudku vadu, jejíž napravení by k takovému výsledku mohlo vést, bude vždy postupovat jedině tak, že napadený rozsudek zruší a věc vrátí soudu prvního stupně k novému projednání a rozhodnutí.

Podle § 260 tr. ř. může odvolací soud vrátit věc státnímu zástupci k došetření. Podmínky vrácení věci státnímu zástupci k došetření odvolacím soudem jsou ale velmi přísné a v praxi budou splněny jen zřídka. V přezkoumávaném rozsudku by musely být zjištěny nejzávažnější procesní vady, pro které fakticky nemělo být konáno ani hlavní líčení a které nelze řešit jiným způsobem, než vrácením věci do přípravného řízení. Jde o některé hrubé vady řízení shodné s důvody zrušení rozsudku podle § 258 odst. 1 písm.

a) tr. ř., a to zjištění, že se vedlo trestní stíhání proti obviněnému pro skutek, pro který nebylo trestní stíhání řádně zahájeno, nebo že obviněný neměl již v přípravném řízení obhájce v případech, kdy byl dán důvod nutné obhajoby, nebo se trestní stíhání vedlo bez souhlasu poškozeného pro trestný čin, u něž je takového souhlasu třeba. Odvolací soud nemůže vrátit věc státnímu zástupci k došetření, jestliže by potřebné opatření důkazů, které požaduje, bylo možné provést před soudem prvního stupně. Od účinnosti novely trestního řádu zákonem č. 265/2001 Sb. není důvodem pro vrácení věci státnímu zástupci k došetření požadavek náležitého objasnění věci, ani kdyby se jednalo o rozsáhlé a před soudem obtížné proveditelné dokazování.¹¹⁰

Po vrácení věci státnímu zástupci k došetření státní zástupce provede úkony a doplnění, které mu odvolací soud nařídil. Pokud se rozhodne znovu podat obžalobu, proběhne nové hlavní líčení, ve kterém bude platit zákaz reformationis in peius, jestliže došlo ke zrušení původního rozsudku a vrácení věci státnímu zástupci k došetření jen na podkladě odvolání obžalovaného či odvolání prodaného ve prospěch obžalovaného.

Byl-li napadený rozsudek zrušen pouze ve výroku o náhradě škody nebo nemajetkové újmy v penězích nebo o vydání bezdůvodného obohacení a nerozhodne-li odvolací soud o nároku poškozeného věcně sám, odkáže poškozeného podle § 229 tr. ř. na řízení ve věcech občanskoprávních, popřípadě na řízení před jiným příslušným orgánem (§ 265 tr. ř.). Důvodem takového postupu je pravomocné rozhodnutí o hlavních otázkách řešených v trestním řízení, tedy o otázkách viny a trestu, a nepřipustnost dalšího vedení trestního řízení o občanskoprávním nároku - tzv. adhezního řízení.¹¹¹

Ustanovení § 261 tr. ř. přikazuje odvolacímu soudu za situace, že důvod, z něhož rozhodl ve prospěch některého obžalovaného, prospívá také dalšímu spoluobžalovanému nebo zúčastněné osobě, rozhodnout též v jejich prospěch. Stejně tak odvolací soud rozhodne ve prospěch obžalovaného, kterému prospívá důvod, z něhož rozhodl v prospěch zúčastněné osoby. Jde o použití tzv. beneficium cohaesionis (dobrodiní záležejícího v souvislosti), které bylo jako specifický princip odvolacího řízení popsáno v kapitole 3 této práce.

¹¹⁰ Judikatura, R 21/2006

¹¹¹ Císařová, D., Fenyk, J., Gřivna, T. a kol. Trestní právo procesní. 5. vydání. Praha, ASPI, 2008, str. 569

Jestliže odvolací soud vrací věc soudu prvního stupně k novému projednání a rozhodnutí, může výjimečně a pouze na základě důležitých důvodů nařídít, aby věc byla projednána a rozhodnuta v jiném složení senátu nebo aby ji projednal a rozhodl jiný soud téhož druhu a stupně v jeho obvodě (§ 262 tr. ř.). Uvedené ustanovení je průlomem do zásady zákonného soudce, podle které příslušnost soudu i soudce stanoví zákon a nikdo nesmí být svému zákonnému soudci odňat. Jedná se v zásadě o odnětí a přikázání věci, proto musí být pro postup podle § 262 tr. ř. splněny důležité důvody, jako v případě postupu podle § 25 tr. ř.

Proti rozhodnutí odvolacího soudu jakožto soudu druhé instance není další řádný opravný prostředek přípustný, ať již je tímto rozhodnutím usnesení nebo rozsudek. Rozhodnutí odvolacího soudu o tom musí obsahovat náležité poučení.

Pravomocné rozhodnutí soudu druhého stupně ve věci samé lze však napadnout dovoláním za předpokladu, že to zákon připouští. Rozhodnutím ve věci samé se podle § 265a odst. 2 tr. ř. rozumí rozsudek, jímž byl obžalovaný uznán vinným a byl mu uložen trest, popřípadě ochranné opatření nebo bylo upuštěno od potrestání a rozsudek, jímž byl obžalovaný obžaloby zproštěn, dále usnesení o zastavení trestního stíhání, usnesení o postoupení věci jinému orgánu, usnesení, jímž bylo uloženo ochranné opatření, usnesení o podmíněném zastavení trestního stíhání, usnesení o schválení narovnání a rozhodnutí, jímž byl zamítnut nebo odmítnut řádný opravný prostředek proti rozsudku nebo proti usnesení uvedenému v ustanovení § 265a odst. 2 písm. a) až g) tr. ř. Oprávněnými osobami k podání dovolání jsou nejvyšší státní zástupce, který může dovolání podat ve prospěch i v neprospěch obviněného pro nesprávnost kteréhokoli výroku, a dále obviněný, a to pro nesprávnost kteréhokoli výroku, který se ho bezprostředně dotýká. Obviněný může podat dovolání jen prostřednictvím obhájce. Dovolání lze podat pouze z důvodů vymezených ustanovením § 265b tr. ř., do dvou měsíců od doručení rozhodnutí, proti kterému dovolání směřuje, k Nejvyššímu soudu prostřednictvím soudu, který rozhodl ve věci v prvním stupni. Dovolání jen proti důvodům rozhodnutí není přípustné, jeho povinný obsah je vymezen podstatně striktněji než u odvolání a důležité je též ustanovení § 265f odst. 2 tr. ř., které stanoví, že rozsah, v němž je rozhodnutí dovoláním napadáno, a důvody dovolání lze měnit jen po dobu trvání lhůty k podání dovolání.

5.7 Řízení u soudu prvního stupně po zrušení rozsudku

Soud prvního stupně koná ve věci další řízení v případě, že odvolací soud zrušil napadený rozsudek nebo jeho část a věc mu v rozsahu zrušení vrátil k novému projednání a rozhodnutí, nebo mu věc vrátil bez zrušení napadeného rozsudku k rozhodnutí o chybějícím výroku nebo doplnění neúplného výroku.

Jak z uvedeného vyplývá, soud prvního stupně je v dalším řízení vázán rozsahem a důvody zrušení napadeného rozsudku odvolacím soudem. V části rozsudku, která nebyla rozhodnutím odvolacího soudu zrušena (a též v části, v níž po zrušení rozhodl sám odvolací soud) není oprávněn jednat a rozhodovat, neboť takové výroky již nabyly právní moci a prvý soud je jimi vázán. Naopak zrušil-li odvolací soud napadený rozsudek v celém rozsahu a vrátil věc soudu prvního stupně, aby o věci znovu jednal a rozhodl, je soud prvního stupně povinen zabývat se opět všemi otázkami, o nichž je třeba na podkladě obžaloby rozhodnout.

S ohledem na novou formulaci ustanovení § 259 odst. 1 tr. ř. po novele zákonem č. 265/2001 Sb., podle něhož odvolací soud vrátí věc soudu prvního stupně pouze v takovém případě, jestliže nelze vadu napadeného rozsudku odstranit ve veřejném zasedání, zejména jsou-li skutková zjištění tak nedostatečná, že je nutno hlavní líčení opakovat nebo provádět rozsáhlé a obtížně proveditelné doplnění dokazování, se zdá, že bude spíše výjimečnou situací, kdy soud prvního stupně projedná věc po jejím vrácení jen v omezeném rozsahu. V praxi tomu tak často nebývá a hlavní líčení obvykle není třeba celé opakovat, neboť ono rozsáhlé a obtížně proveditelné doplnění dokazování zpravidla na výsledky dřívějšího hlavního líčení, které lze s úspěchem využít, plynule navazuje.

Celé hlavní líčení není třeba provádět ani tehdy, jestliže byla věc vrácena bez zrušení napadeného rozsudku k rozhodnutí o chybějícím výroku nebo k doplnění neúplného výroku. Prvý soud má totiž povětšinou potřebné podklady k dispozici ve výsledcích předešlého hlavního líčení a může proto přímo o chybějícím výroku nebo o doplnění neúplného výroku rozhodnout; není-li tomu tak, soud prvního stupně provede jen ty důkazy a procesní úkony, které jsou k rozhodnutí nezbytné.

Při novém projednání a rozhodnutí je soud prvního stupně vázán právním názorem, vysloveném v rozhodnutí odvolacího soudu a je povinen provést úkony a doplnění, jejichž provedení odvolací soud nařídil (§ 264 odst. 1 tr. ř.). Právním

názorem odvolacího soudu se rozumí právní názor v otázkách hmotného i procesního práva. To ovšem neplatí, pokud první soud v dalším řízení ztratil skutkový podklad změnou zjištěných skutkových okolností.¹¹² Odvolací soud není oprávněn soudu prvního stupně udělovat pokyny, jak má důkazy ve věci provedené hodnotit, může ho však upozornit na to, kterými aspekty se má znovu zabývat, případně v jakém směru řízení doplnit.

Jestliže byl napadený rozsudek zrušen jen v důsledku odvolání podaného ve prospěch obžalovaného, platí v novém řízení v plném rozsahu zákaz reformationis in peius, i kdyby případně následovalo nové odvolací řízení z podnětu odvolání podaného v jeho neprospěch.

¹¹² Jelínek, J. a kolektiv: Trestní právo procesní. 3. vydání. Praha: Leges, 2013, str 667

6 SROVNÁNÍ PROBLEMATIKY ODVOLÁNÍ SE SLOVENSKOU PRÁVNÍ ÚPRAVOU

Dne 25. 11. 1992 přijalo Federální shromáždění ústavní zákon č. 542/1992 Sb. o zániku České a Slovenské Federativní Republiky k 31. 12. 1992. Nástupnické státy, Česká republika a Slovenská republika, následně přejaly dosavadní právní řád federace včetně obou trestních kodexů, tedy zákona č. 140/1961 Sb. (trestní zákon) a zákona č. 141/1961 Sb. (trestní řád) v dosud platném znění.

Oba tyto zákony pak prošly jak v České republice, tak i ve Slovenské republice četnými novelizacemi. Zatímco v České republice byly novelami uskutečněny zásadní reformní kroky, na Slovensku se jednalo o novely pouze méně významné. Slovenské trestní právo pak bylo rekodifikováno přijetím nového trestního zákona, zákona č. 300/2005 Z. z. ze dne 20. 5. 2005 (Trestný zákon) a nového trestního řádu, zákona č. 301/2005 Z. z. ze dne 24. 5. 2005 (Trestný poriadok, dále též Tr. por.).

K rekodifikaci trestního práva hmotného došlo v České republice přijetím nového trestního zákoníku – zákona č. 40/2009 Sb., účinného od 1. 1. 2010. Pokud jde o právní úpravu trestního procesu, zákonem č. 292/1993 Sb., kterým byl trestní řád novelizován s účinností od 1. 1. 1994, bylo zrušeno vyhledávání, zaveden institut podmíněného zastavení trestního stíhání a trestního příkazu. Dále tzv. velkou novelu trestního řádu, zákonem č. 265/2001 Sb., účinným od 1. 1. 2002, byly položeny základy kontradiktorního procesu a zdůrazněna role procesních stran, což našlo odraz v jednotlivých stádiích řízení i ve zcela novém pojetí řádných a mimořádných opravných prostředků (opuštění revizního principu u odvolání, upřednostnění apelace před dosud převažující kasací, zavedení dovolání). Zákon č. 218/2003 Sb. o soudnictví ve věcech mládeže, účinný od 1. 1. 2004, přinesl speciální procesní ustanovení, jimiž se řídí výkon soudnictví ve věcech mladistvých prostřednictvím soudů pro mládež, řízení proti právnickým osobám od 1. 1. 2012 upravují speciální ustanovení zákona č. 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim a zákonem č. 193/2012 Sb. s účinností od 1. 9. 2012 došlo k zavedení institutu dohody o vině a trestu. Zákon č. 104/2013 Sb., o mezinárodní justiční spolupráci ve věcech trestních, vyčleňující úpravu právního styku s cizinou mimo trestní řád, nabyl účinnosti od 1. 1. 2014. Rekodifikace trestního práva procesního je ovšem teprve připravována.

Skutečnost, že oba základní trestní kodexy nebyly přijímány současně, je nepochybně poněkud nešťastná, neboť hmotně právní i procesní úprava by měly být vedeny jednotným záměrem, obě části trestní úpravy by na sebe měly navazovat a vzájemně si korespondovat. Zatímco trestní zákoník vstupuje již do pátého roku své účinnosti, příprava trestního řádu využívá věcné záměry z let 2004 a 2008 a nově byla zatím zpracována Východiska a principy nového trestního řádu, které z obou uvedených věcných záměrů vycházejí. Jeho návrh by měl být předložen vládě do konce roku 2015 a přijetí je uvažováno do konce stávajícího volebního období; i když po zkušenostech s komplikovaným projednáváním návrhu trestního zákoníku v Poslanecké sněmovně se jeví tento termín poněkud optimistickým. Přestože řada moderních institutů trestního procesu byla do stávajícího trestního řádu zavedena prostřednictvím jeho postupných novelizací, v praxi se již osvědčily a mohou být do nového kodexu v zásadě převzaty, příprava tak obsáhlého díla klade vysoké nároky na práci jeho tvůrců a nevyhne se jistě další bouřlivé diskuzi jak na akademické půdě, tak i mezi odbornou veřejností. Jistě by bylo přínosné, kdyby zásadní změny obou rekodifikací byly zpracovány současně, systematicky a s logickou návazností. V tomto směru lze tedy slovenský přístup k rekodifikaci trestních kodexů jedině ocenit.

Ve Slovenské republice bylo přijetí nového trestního řádu vedeno, stejně jako dosud již provedené i nově uvažované změny u nás, především snahami o zrychlení a zefektivnění trestního procesu. Byla důsledně oddělena činnost prokurátora¹¹³ a policie od činnosti soudů, v přípravném řízení zaveden institut soudce pro přípravné řízení a nová forma přípravného řízení – zkrácené vyšetřování, maximální doba vyšetřovací vazby omezena na čtyři roky, zakotveny nové možnosti tzv. odklonů v trestním řízení. Proměnila se úloha prokurátora a obhájce v hlavním líčení a k významným změnám oproti dosavadní právní úpravě došlo i v oblasti opravných prostředků.

Vzhledem k tomu, že v České republice je průběh reformy trestního řízení teprve v legislativním procesu, je pro nás slovenská cesta nesmírně zajímavá. Se Slovenskou republikou máme dlouhá léta trvající společnou historii v rámci jednoho státu, jedná se o našeho blízkého zahraničního souseda nejen po stránce geografické, ale i politické,

¹¹³ Postavení slovenského prokurátora podle zákona č. 153/2001 Z. z., o prokurátúre, je v základních rysech shodné s postavením státního zástupce, vymezeném v zákoně č. 283/1993 Sb., o státním zastupitelství.

kulturní a právní. Sledování jeho vývoje ve všech oblastech, tedy i v té legislativní, může být pro Českou republiku přínosné a inspirativní.

Cílem následujícího textu je stručné srovnání problematiky platné právní úpravy odvolání v trestním řízení v obou uvedených státech s přihlédnutím k základním zásadám trestního procesu, systému řádných a mimořádných opravných prostředků, v němž odvolání funguje a ke specifickým principům, na nichž je odvolací řízení vystavěno.

6.1 Opravné řízení trestní ve Slovenské republice

Opravné řízení bylo až do 31. 12. 2005 upraveno v obou srovnávaných právních úpravách podobně, neboť vycházelo ze znění zákona č. 141/1961 Sb. Přijetí nového Trestného poriadku, zákona č. 301/2005 Z. z., účinného od 1. 1. 2006, nezměnilo slovenské pojetí opravného řízení jakožto fakultativního stadia trestního řízení, jehož účelem je přezkoumání konkrétního rozhodnutí a jeho náprava, bylo-li shledáno nesprávným. Počátek opravného řízení je, stejně jako v české právní úpravě, ovládan zásadou dispozitivní: k jeho zahájení je třeba procesního úkonu, kterým se oprávněné osoby domáhají přezkoumání rozhodnutí, které vydal orgán činný v trestním řízení nebo soud,¹¹⁴ a to z důvodů uvedených v zákoně. Tímto procesním úkonem je opravný prostředek. Smyslem opravného řízení je zvýšení záruk zákonnosti a spravedlnosti rozhodnutí, jeho podstatou přezkoumání rozhodnutí (zpravidla orgánem vyššího stupně) z hlediska zákonnosti a důvodnosti.¹¹⁵ Výsledkem přezkoumání rozhodnutí může být buď jeho potvrzení, nebyly-li v něm vady shledány, nebo jeho zrušení, eventuálně nahrazení jiným rozhodnutím, v případě zjištění vad. Nesprávnost rozhodnutí může spočívat ve vadách skutkových, právních i procesních.

V § 2 Tr. por. jsou upraveny základní zásady trestního řízení: zásada stíhání jen ze zákonných důvodů a zákonným způsobem, zásada práva na spravedlivý proces, zásada přiměřenosti a zdrženlivosti, zásada zabezpečení práva na obhajobu, zásada rychlosti řízení, zásada kontradiktornosti řízení, zásada veřejnosti, zásada spolupráce

¹¹⁴ Současná slovenská právní úprava (§ 10 odst. 1 Tr. por.) považuje za orgány činné v trestním řízení „policajta a prokurátora“; vynětím soudů z okruhu orgánů činných v trestním řízení měla být zdůrazněna funkce soudu jako arbitra sporu mezi obžalobou a obhajobou. Srov. Ivor, J. a kolektiv: Trestné právo procesné, Iura Edition, Bratislava 2006, str. 156

¹¹⁵ Ivor, J. a kolektiv: Trestné právo procesné, Iura Edition, Bratislava 2006, str. 673 – 674

se zájmovými sdruženími občanů jakožto tzv. všeobecné zásady, dále zásada oficiality, zásada legality a zásada oportunity, zásada obžalovací a zásada ne bis in idem, nazývané též zásady zahájení řízení a konečně zásada vyhledávací, zásada presumpce nevinny, zásada ústnosti, zásada bezprostřednosti, zásada volného hodnocení důkazů a zásada zjištění skutkového stavu bez důvodných pochybností, které bývají označovány jako zásady dokazování. Projevy těchto zásad lze vysledovat v různých fázích trestního procesu a v různé míře se odrážejí i v řízení o opravných prostředcích. Jejich rozbor a komparace s českou právní úpravou (jakkoli by byly nepochybně zajímavé) přesahují cíle této práce a proto je třeba pouze uvést, že i když jsou tyto základní zásady formulované poněkud odlišně (a v určitém ohledu moderněji, blíže evropskému standardu) než v českém trestním řádu, jejich smysl je obdobný tomu, jak jsou základní zásady trestního řízení pojímány u nás a stejně jako ony odrážejí požadavky vytyčené v dokumentech, které jsou součástí ústavního pořádku srovnávaných států, jakož i v mezinárodních smlouvách, které obě země ratifikovaly. Nutno připomenout, že i návrh nového českého trestního řádu již počítá s výslovnou úpravou zásad ne bis in idem, kontradiktornosti trestního řízení a rovnosti stran obdobným způsobem, jak je upravuje Trestný poriadok.

V řízeních o opravných prostředcích se pak tyto základní zásady odrážejí v modifikované podobě: zásada presumpce nevinny se projeví jen v řízení o řádných opravných prostředcích, zásada oficiality je prolomena zásadou dispozitivní (zahájení opravného řízení je ve výlučné dispozici osob oprávněných k podání opravného prostředku), zásada rychlosti řízení, resp. projednání věci v přiměřené lhůtě platí obecně, avšak zdůrazněna je zejména v řízení o stížnosti ve vazebních věcech, zásada práva na obhajobu se projevuje mimo jiné v právu obhájce podávat jménem obviněného opravné prostředky a v ustanovení, že obviněný může podat dovolání jen prostřednictvím obhájce, zásada veřejnosti se uplatňuje omezeně (nejširší měrou je tomu u odvolání, avšak ani zde nikoli bezvýjimečně) a rovněž zásada ústnosti se neuplatní vždy, zejména když soud rozhoduje v neveřejném zasedání.

Tak jako v českém opravném řízení, i v jeho slovenském pojetí lze rozeznávat specifické principy, kterými je toto řízení ovládáno: revizní princip (podle rozsahu přezkoumávání rozhodnutí) a princip kasační nebo apelační, respektive jeho kombinace (podle způsobu vyřízení opravného prostředku). Jakým způsobem se tyto a další

principy opravného řízení (zákaz reformationis in peius a beneficium cohaesionis) uplatňují ve slovenské úpravě odvolání, bude rozvedeno níže.

Opravné prostředky ve stávající slovenské právní úpravě lze rozdělit, stejně jako v platné právní úpravě české, na opravné prostředky řádné, (jak uvádí Ivor: „Hoci Trestný poriadok pojem riadne opravné prostriedky nepoužíva, ide o označenie v teórii trestného práva tradičné...“¹¹⁶) a opravné prostředky mimořádné, podle toho, zda směřují proti rozhodnutí, které dosud nenabylo právní moci, nebo proti rozhodnutí již pravomocnému.

Řádnými opravnými prostředky podle Trestného poriadku jsou stížnost jako řádný opravný prostředek proti každému usnesení policejního orgánu kromě usnesení o zahájení trestního stíhání, proti usnesení prokurátora a proti usnesení soudu, ovšem jen pokud rozhodoval v prvním stupni a zákon to výslovně připouští (§ 185 odst. 2), a dále odvolání jako řádný opravný prostředek proti každému rozsudku soudu prvního stupně (§ 306). Specifickým řádným opravným prostředkem je pak odpor (§ 355), v důsledku jehož včasného podání oprávněnou osobou se ruší trestní příkaz a samosoudce nařídí ve věci hlavní líčení.¹¹⁷

Mimořádné opravné prostředky (směřující proti rozhodnutí již pravomocnému) jsou, stejně jako v českém trestním řízení, průlomem do nezměnitelnosti a závaznosti rozhodnutí a slouží k nápravě jeho vad tehdy, když k ní nedošlo v řízení o řádných opravných prostředcích, případně pokud oprávněné osoby možnosti podání řádných opravných prostředků nevyužily.¹¹⁸ Trestný poriadok v osmé části třetí hlavy upravuje tři mimořádné opravné prostředky, kterými jsou zrušení pravomocných rozhodnutí v přípravném řízení (§ 363 a násl.)¹¹⁹, dovolání (§ 368 a násl.) a obnova řízení (§ 393 a násl.).

¹¹⁶ Ivor, J. a kolektiv: Trestné právo procesné, Iura Edition, Bratislava 2006, str. 691

¹¹⁷ Ve slovenské právní úpravě odporu existují významné odlišnosti od úpravy české: jmenujme možnost poškozeného podat odpor proti výroku o náhradě škody (výroky o vině a trestu zůstanou nedotčeny, ruší se pouze výrok o náhradě škody a usnesením samosoudce je pak poškozený se svým nárokem odkázán na občanskoprávní či jiné řízení před příslušným orgánem) a dále ustanovení, podle kterého může oprávněná osoba vzít odpor zpět až do zahájení hlavního líčení. Za zmínku rovněž stojí, že ačkoli byla na Slovensku lhůta k podání odvolání prodloužena na patnáct dní, u odporu zůstala osmidenní.

¹¹⁸ Ivor, J. a kolektiv: Trestné právo procesné, Iura Edition, Bratislava 2006, str. 727

¹¹⁹ Zrušení pravomocných rozhodnutí v přípravném řízení je novým, specifickým mimořádným opravným prostředkem, který přinesla rekodifikace slovenského trestního řízení s účinností od 1. 1. 2006. K rozhodnutí o něm není příslušný soud, ale generální prokurátor. Je obdobou § 174a tr. ř. – oprávnění nejvyššího státního zástupce rušit nezákonná usnesení nižších státních zástupců o zastavení trestního stíhání nebo o postoupení věci, které však není v české právní úpravě považováno

Ze srovnání české a slovenské právní úpravy opravných prostředků je tedy patrné, že jejich účel (náprava konkrétního vadného rozhodnutí a současně zvýšení záruk zákonného a spravedlivého rozhodování orgánů činných v trestním řízení) je shodný, stejně jako chápání opravného řízení jako součásti základních atributů právního státu. Český i slovenský trestní proces je ovládán týmiž vůdčími idejemi, které jsou definovány v základních zásadách trestního řízení v úvodních ustanoveních trestního řádu a které se v řízení o opravných prostředcích uplatňují ve své modifikované podobě.

Opravné řízení v obou právních úpravách lze podrobit zkoumání z hlediska toho, v jakém rozsahu je napadené rozhodnutí přezkoumáváno i z hlediska způsobu vyřízení opravného prostředku, přičemž toto opravné řízení je ovládáno i dalšími specifickými principy, které jsou pro ně charakteristické (zákaz reformationis in peius, beneficium cohaesionis). Rovněž rozdělení opravných prostředků na řádné a mimořádné je shodné, pokud pak jde o jejich výčet, je taxativní: u řádných opravných prostředků je v obou právních úpravách stejný, u opravných prostředků mimořádných je úprava odlišná v tom, že český trestní řád nezná jako mimořádný opravný prostředek zrušení pravomocných rozhodnutí v přípravném řízení, zatímco slovenská úprava již neupravuje (v trestním řádu účinném do 31. 12. 2005 zakotvenou) stížnost pro porušení zákona.

Na tomto místě je vhodné uvést poznámku i o věcné příslušnosti slovenských trestních soudů. Zatímco v prvním stupni rozhoduje v trestních věcech okresní soud nebo Specializovaný trestní soud, jehož působnost je upravena v zákoně č. 291/2009 Z. z., o Špecializovanom trestnom súde, účinném od 17. 7. 2009, opravnými instancemi jsou nadříceny krajský soud, který rozhoduje o odvolání proti rozsudku okresního soudu, a dále Nejvyšší soud SR, který je příslušný k rozhodnutí o odvolání proti rozsudku Specializovaného trestního soudu.¹²⁰ Jak je tedy zřejmé, v soustavě slovenských trestních soudů chybí vrchní soudy, jejichž existence v české soudní

za mimořádný opravný prostředek. V literatuře je označován za quasiopravný prostředek mimořádného charakteru – blíže k tomu na str. 42 této práce.

¹²⁰ Původní, tzv. Speciálny (Zvláštní) soud, zřízený dne 1. 9. 2004 zákonem č. 458/2003 Z. z., zakotvený též v rekodifikovaném Trestnom poriadku, byl nálezem Ústavního soudu Pl. ÚS 17/08 ze dne 20. 5. 2009 zrušen. Jeho agendu (korupce, organizovaný zločin a trestné činy ústavních činitelů) převzal Specializovaný trestný súd se sídlem v Pezinku a pobočkou v Banské Bystrici, s místní působností pro celé území Slovenské republiky. Této soudní struktuře odpovídá i zřízení zvláštního Úradu špeciálnej prokuratúry jako součásti Generálnej prokuratúry Slovenské republiky.

soustavě je někdy kritizována jako nadbytečná. Zřízení specializovaného, tedy mimořádného trestního soudu po vzoru Slovenské republiky, který by částečně převzal dosavadní agendu krajských soudů jako soudů prvního stupně, však nelze doporučit, neboť by tím mohlo dojít k rozporu s naším ústavním pořádkem. Ústava České republiky totiž zřízení specializovaných či mimořádných soudů nepředpokládá: ve smyslu evropských demokratických tradic, které ctí, konstituuje soudy jako nestranné a nezávislé orgány stálého charakteru, jejichž rozhodování se uskutečňuje v rámci principů řádného a spravedlivého procesu. Znakem mimořádných soudů je ale právě jejich odlišné postavení, působnost i organizace. Často jsou vytvářeny se specifickým záměrem, nezřídka mají dočasnou povahu a v rámci jejich činnosti se uplatňují i zvláštní procesní pravidla. Rovněž podmínky výběru, jmenování a zániku funkce soudců mimořádných soudů jsou specifické a prostřednictvím takto nastavených pravidel může docházet k nežádoucí ingerenci výkonné moci vůči moci soudní. Se zavedením mimořádných soudů se proto nepočítá ani v připravované rekodifikaci trestního řádu.

Podle platné právní úpravy v České republice je pravomoc a příslušnost soudů v trestních věcech vymezena v § 13 až § 26 tr. ř. tak, že věcně příslušné jsou pro řízení v prvním stupni v zásadě okresní soudy (§ 16), krajský soud koná v prvním stupni řízení o trestných činech, pokud na ně zákon stanoví trest odnětí svobody, jehož dolní hranice činí nejméně pět let, nebo pokud za ně lze uložit výjimečný trest, a dále bez ohledu na tyto podmínky u taxativně vymezených trestných činů (§ 17).¹²¹ Opravnou instancí proti rozhodnutí okresního soudu je krajský soud, proti rozhodnutí krajského soudu jako soudu prvního stupně pak vrchní soud.

6.2 Právní úprava odvolání ve Slovenské republice

Odvolání je v zákoně č. 301/2005 Z. z., o trestnom konaní súdnom (Trestnom poriadku) upraveno v části třetí, hlavě šesté (§ 306 – §329). Stejně jako odvolání v české právní úpravě je konstruováno na širokém základě, dostupné značnému okruhu osob a přípustné v zásadě proti všem dosud nepravomocným rozsudkům soudu prvního stupně a proti všem výrokům takových rozsudků. V souladu s požadavkem

¹²¹ Vyhláškou č. 37/1992 Sb., o jednacím řádu pro okresní a krajské soudy, jsou stanoveny specializace u základních článků soudní soustavy.

na odstranění zbytečného formalismu k vyvolání přezkumného řízení stačí, aby odvolání podala oprávněná osoba včas, ve lhůtě k tomu v zákoně stanovené.

Oprávněné osoby mají širokou svobodu odvolacího práva a volnost jeho využití, mají právo disponovat s odvoláním, podat ho nebo nepodat, vzdát se odvolání či je vzít zpět. Zárukou svobodného využití odvolacího práva pak tvoří zákaz reformationis in peius. Tímto pojetím odvolání má být garantováno naplnění jeho účelu, který je vymezen shodně jako v české právní úpravě: přezkoumáním rozhodnutí soudem druhého stupně zabezpečit rychlou, účinnou, poměrně jednoduchou a hospodárnou nápravu nesprávných, nezákonných nebo nespravedlivých rozsudků a prověřením jednání a rozhodování soudu prvního stupně zvyšovat autoritu soudních rozhodnutí.

Rozsudek je vždy doručován osobám, kterých se jeho výroky přímo dotýkají, aby se s ním mohly seznámit a rozhodnout se, zda využijí práva podat odvolání. K podání odvolání není zákonem vyžadována zvláštní forma a lze ho podat písemně, ústně do protokolu, telegraficky, telefaxem nebo elektronickými prostředky. V písemně podaném odvolání je však nutno uvést, proti kterým výrokům odvolání směřuje a zda je zaměřeno i proti postupu, který rozsudku předcházel. Odvolání prokurátora, odvolání podané obhájcem za obviněného a zmocněncem za poškozeného musí být odůvodněno, aby bylo zřejmé, ve které části je rozsudek napadán a jaké vady jsou rozsudku nebo řízení jeho vydání předcházejícímu vytýkány. Využití práva odvolání a rozhodnutí o něm je zároveň zákonnou podmínkou k tomu, aby se osoby oprávněné (kromě ministra spravedlnosti) mohly domáhat přezkoumání rozsudku v řízení o mimořádném opravném prostředku, a to dovolání.

Z hlediska rozsahu je odvoláním možné napadnout všechny výroky rozsudku, proti kterým má oprávněná osoba právo podat odvolání, dále skutečnost, že některý výrok nebyl učiněn, nebo vytýkat porušení ustanovení o řízení, které rozsudku předcházelo, pokud mohlo způsobit, že výrok je nesprávný nebo že chybí. Důvody odvolání lze především opřít o skutkové vady, tedy o tvrzení, že zjištěný skutkový stav neodpovídá skutečnosti, dále o neúplnost, nesprávnost nebo nejasnost skutkových zjištění nebo jejich rozpory. Je jím možno napadat i právní vady, spočívající v tom, že soud aplikoval nesprávnou normu nebo že sice aplikoval správnou normu, ale nesprávně ji vyložil (ať již hmotněprávní, týkající se nesprávné aplikace trestního zákona nebo norem, na které trestní zákon odkazuje, nebo procesní, spočívající

v porušení ustanovení o rozsudku, které způsobilo, že některý výrok je neúplný nebo nejasný nebo připouští různý výklad), nebo že výrok nebyl učiněn – např. chybí-li výrok o náhradě škody, ač poškozený nárok uplatnil a soud nevyslovil, že ho nepřipouští, a konečně i porušení ustanovení o řízení, které rozsudku předcházelo (např. porušení práva na obhajobu).

Osobou oprávněnou podat odvolání je především prokurátor, který může podat odvolání proti jakémukoli výroku, ve prospěch i v neprospěch obžalovaného (zda je odvolání podáno ve prospěch nebo v neprospěch obžalovaného, musí v něm být označeno a odvolání musí být odůvodněno). Odvolání podané ve prospěch obžalovaného může prokurátor vzít zpět i bez jeho souhlasu, ale obžalovanému pak plyne nová lhůta od oznámení, že odvolání podané v jeho prospěch bylo vzato zpět. Obžalovaný je osobou oprávněnou podat odvolání pro nesprávnost výroku, který se ho týká, avšak výlučně ve svůj prospěch (§ 308 odst. 1 argumentum a contrario), dále proto, že výrok nebyl učiněn, pro porušení ustanovení o řízení, které rozsudku předcházelo, pokud mohlo způsobit, že je výrok nesprávný nebo že chybí (výrokem o vině je míněn výrok, kterým je obžalovaný uznán vinným, i výrok osvobozující, u něhož se obžalovaný může domáhat příznivějšího zprošťujícího důvodu). Obžalovaný zbavený způsobilosti k právním úkonům či v ní omezený má též právo podat odvolání, a za něj, a to i proti jeho vůli, ho může podat v jeho prospěch zákonný zástupce nebo obhájce (zákonný zástupce a obhájce ovšem pouze jménem obžalovaného, nikoli jménem vlastním, a pouze ve prospěch obžalovaného). Vzít zpět odvolání pak mohou tyto osoby jen s výslovným souhlasem obžalovaného. Osoby se samostatnými odvolacími právy jsou oprávněné k podání odvolání svým jménem, avšak mohou je podat pouze ve prospěch obžalovaného. Těmito osobami se samostatnými odvolacími právy jsou osoby uvedené v § 308 odst. 2, tedy příbuzní v přímé řadě, sourozenci, osvojitel, osvojenec, manžel a druh. Jejich odvolací právo je nezávislé na obžalovaném, ale obžalovaný může prohlásit, že nesouhlasí s podáním odvolání těmito osobami ve svůj prospěch. Osobou oprávněnou k podání odvolání je i orgán péče o mládež, který může podat odvolání ve prospěch mladistvého i proti jeho vůli a kterému lhůta pro podání odvolání plyne samostatně. Další osobou oprávněnou podat odvolání je poškozený, pokud je subjektem adhezního řízení, to znamená, že včas uplatnil nárok na náhradu škody. Poškozený může podat odvolání i v neprospěch obžalovaného,

ale pouze proti výroku o náhradě škody z důvodu jeho věcných vad, nebo proto, že nebyl učiněn, případně pro porušení ustanovení o řízení, které mu předcházelo, pokud mohlo způsobit, že je výrok o náhradě škody nesprávný, nebo že chybí. Za poškozeného, zbaveného způsobilosti k právním úkonům či v této způsobilosti omezeného nebo jeho jménem může podat odvolání jeho zákonný zástupce, opatrovník, zmocněnec a společný zástupce poškozených. Zákonný zástupce může zplnomocnit k zastoupení i organizaci na pomoc obětem trestných činů. Zúčastněná osoba může napadat pouze výrok o zabrání věci, nebo že takový výrok nebyl učiněn, nebo porušení ustanovení o řízení, které mu předcházelo, pokud způsobilo vadu výroku o zabrání věci nebo to, že takový výrok chybí. Zúčastněná osoba tedy zpravidla může namítat jen nesplnění podmínek pro zabrání věci. Za zúčastněnou osobu může podat odvolání též její zákonný zástupce a zmocněnec.

Odvolání se podle § 309 podává u soudu, proti jehož rozsudku směřuje, a to do patnácti dnů od oznámení rozsudku. Oznámením rozsudku je buď jeho vyhlášení v přítomnosti oprávněné osoby, nebo jeho doručení, pokud byl rozsudek vyhlášen v její nepřítomnosti.¹²² Lhůta je zachovaná, pokud bylo odvolání ve lhůtě podané na poště a adresované soudu, u kterého se odvolání podává, nebo který má o něm rozhodnout, nebo do protokolu u kteréhokoli soudu. Lhůta k podání odvolání běží obžalovanému, obhájci a zákonnému zástupci vždy od toho oznámení, které bylo učiněno naposledy, státnímu zástupci a orgánu péče o mládež běží lhůta samostatně, u ostatních oprávněných osob končí tato lhůta tímž dnem jako obžalovanému.

Podané odvolání má odkladný účinek; odvolání podané jen poškozeným proti výroku o náhradě škody nebo jen zúčastněnou osobou proti výroku o zabrání věci nebrání právní moci a vykonatelnosti ostatních částí rozsudku. Též odvolání jen některých z více obžalovaných nebrání tomu, aby rozsudek u ostatních obžalovaných nabyl právní moci a byl vykonán (§ 183 odst. 2).

Forma odvolání není vymezena, přípustná je jakákoliv, která je stanovená pro podání (§ 62). Odvolání se posuzuje vždy podle jeho obsahu. Může být tedy podáno písemně, ústně do protokolu, telegraficky, telefaxem nebo elektronickými prostředky.

¹²² Z rozsudku Nejvyššího soudu SR ze dne 24. 11. 2011, sp. zn. 6 Tdo 47/2011: „ Ak obvinený v danom prípade opustil pojednávaciú miestnosť počas vyhlasovania rozsudku, a nebol tak preukázateľne prítomný pri vyhlásení celého rozsudku v zmysle § 171 ods. 2 Tr. por., nie je možné v žiadnom prípade toto vyhlásenie rozsudku považovať za jeho oznámenie obvinenému v zmysle § 309 ods. 1 Tr. por.“

Je v něm třeba uvést, proti kterým výrokům rozsudku směřuje a zda je zaměřeno též proti postupu řízení, které napadenému rozsudku předcházelo.

Odvolání podané prokurátorem, obhájcem za obžalovaného a zmocněncem za poškozeného nebo za zúčastněnou osobu musí splňovat povinné náležitosti: musí být odůvodněno tak, aby bylo zřejmé, ve které části rozsudek napadá a jaké vady jsou rozsudku nebo řízení mu předcházejícímu vytýkány. Pokud odvolání nesplňuje tyto podmínky, předseda senátu vyzve odvolatele k odstranění vad. Odvolání je možné opřít o nové skutečnosti a důkazy (§ 311).

Svoboda odvolacího práva je zabezpečena též tím, že odvolatel je oprávněný vzdát se odvolání. Po vyhlášení rozsudku se oprávněná osoba může odvolání výslovně vzdát, obžalovaný může výslovně prohlásit, že nesouhlasí, aby za něj odvolání podaly osoby uvedené v § 308 odst. 2. Oprávněná osoba dále může podané odvolání vzít výslovně zpět, a to až do doby, než se odvolací soud odebere k závěrečné poradě. Odvolání prokurátora může vzít zpět i nadřízený prokurátor. Ovšem odvolání podané ve prospěch obžalovaného jinou oprávněnou osobou lze vzít zpět jen s výslovným souhlasem obžalovaného. Pouze prokurátor tak může učinit i bez souhlasu obžalovaného, ale pak plyne obžalovanému nová lhůta k odvolání od vyrozumění, že odvolání podané prokurátorem v jeho prospěch bylo vzato zpět: stejně jako u odvolání podaného ve prospěch mladistvého obžalovaného proti jeho vůli prokurátorem, zákonným zástupcem, obhájcem či orgánem péče o mládež. Zpětvzetí vezme na vědomí předseda senátu odvolacího soudu, nebylo-li dosud předloženo, předseda senátu soudu prvního stupně.

Vzdání se odvolání a jeho vzetí zpět je neodvolatelné. Jestliže bylo podáno odvolání osobou, která se ho výslovně vzdala, nebo znovu podala odvolání, které předtím výslovně vzala zpět, odvolací soud je zamítne. Ve lhůtě plynoucí pro odvolání však může odvolání podat osoba se samostatným odvolacím právem.

Smyslem řízení u soudu prvního stupně po podání odvolání je odstranit obsahové nedostatky podaného odvolání, což se uskutečňuje výzvou k odstranění vad. Tím má být odvolacímu soudu zabezpečen úplný podklad pro rozhodnutí o odvolání a dána možnost dotčeným stranám vyjádřit se k odvolání protistrany: předseda senátu doručí opis ostatním stranám a upozorní je, že se mohou k podanému odvolání vyjádřit. Po uplynutí lhůty pro odvolání u všech oprávněných osob předloží předseda senátu

odvolání odvolacímu soudu, přičemž nečeká na vyjádření stran. Autoremedurou nelze napadený rozsudek napravit, i kdyby první soud zjistil, že ve svém rozhodnutí pochybil.

Podání odvolání má vždy devolutivní účinek, neboť k rozhodnutím o něm je příslušný soud druhého stupně. O odvolání proti rozsudku okresního soudu rozhoduje krajský soud, k rozhodnutí o odvolání proti rozsudku Specializovaného trestního soudu je příslušný Nejvyšší soud. Pokud jde o rozsah přezkoumávání, platí omezený revizní princip: odvolací soud je vázán podaným odvoláním a vytýkanými vadami a zákonnost a odůvodněnost napadených výroků rozsudku, proti kterým odvolání směřuje a správnost postupu řízení, které jim předcházelo, přezkoumává pouze ve vztahu k osobě, které se odvolání týká. K vadám, které nebyly odvoláním vytýkané, přihlíží tehdy, pokud by odůvodňovaly podání dovolání (§ 317 odst. 1).

Odvolací soud může učinit rozhodnutí v neveřejném zasedání, pokud odvolání zamítá jako opožděné, podané neoprávněnou osobou, osobou, která se odvolání vzdala a následně ho znovu podala nebo ho podala, když je předtím výslovně vzala zpět (§ 316 odst. 1). Může též napadený rozsudek zrušit a vrátit prvému soudu k novému projednání a rozhodnutí jestliže první soud rozhodl v nezákonném složení, obžalovaný, u nějž byla nutná obhajoba, nebyl v řízení zastoupen obhájcem, hlavní líčení se konalo v nepřítomnosti obžalovaného, ač nebyly splněny zákonné podmínky § 316 odst. 3, nebo jsou dány důvody přerušení trestního stíhání, v neveřejném zasedání přistoupí ke zrušení rozsudku též v případech, kdy je zřejmé, že vadu nelze napravit ve veřejném zasedání.

Ve veřejném zasedání odvolací soud rozhoduje v ostatních případech. Účast prokurátora je v něm povinná, obhájce musí být přítomen za stejných podmínek jako u hlavního líčení. Veřejné zasedání probíhá tak, že předseda nebo určený člen senátu přednese rozsudek, uvede, co se odvoláním vytýká a oznámí podstatný obsah dosavadního řízení. Ve veřejném zasedání je možno doplnit dokazování, a to i novými důkazy (§ 311 odst. 4).

Rozhodnutí odvolacího soudu mohou být následující: odvolací soud odvolání zamítne z formálních důvodů, což učiní usnesením podle § 316 odst. 1, nebo napadený rozsudek zruší a věc vrátí soudu prvního stupně (usnesením podle § 316 odst. 3), případně přeruší trestní stíhání, zamítne odvolání jako nedůvodné (§ 319), napadený

rozsudek zruší a věc postoupí, nebo trestní stíhání podmíněně zastaví. Trestní stíhání také zastaví nebo přeruší, jestliže to měl udělat již soud prvního stupně.

Zjistí-li odvolací soud podstatné vady řízení, vady v napadených výrocích rozsudku, existenci pochybností o správnosti skutkových zjištění, porušení ustanovení trestního zákona, nepřiměřenost uloženého trestu nebo skutečnost, že je rozhodnutí o nároku poškozeného v rozporu se zákonem, napadený rozsudek zruší. Dojde-li, byť jen z části, ke zrušení výroku o vině, odvolací soud zruší vždy též i celý výrok o trestu a další výroky, které mají ve výroku o vině svůj podklad.

Je-li následně třeba nového rozhodnutí, odvolací soud rozhodne sám rozsudkem na podkladě skutkového stavu, který byl v napadeném rozsudku správně zjištěn nebo doplněn důkazy provedenými před odvolacím soudem. V neprospěch obžalovaného tak může učinit jen na základě odvolání prokurátora podaného v jeho neprospěch, neboť platí zákaz reformationis in peius. Ve výroku o náhradě škody může odvolací soud rozhodnout v neprospěch obžalovaného i na základě odvolání poškozeného, který uplatnil nárok na náhradu škody.

Odvolací soud však nemůže sám uznat obžalovaného vinným ze skutku, pro který byl zproštěn a uznat jej vinným těžším trestným činem, než jakým ho mohl uznat vinným soud prvního stupně.

Po zrušení napadeného rozsudku se odvolací soud omezí se jen na toto rozhodnutí, pokud zrušením vadné části byla zjištěná vada odstraněná (§ 322 odst. 1 argumentum a contrario). Dalším možným rozhodnutím je vrácení věci soudu prvního stupně, aby ji znovu projednal a rozhodl, avšak jen v takových případech, jestliže doplnění řízení odvolacím soudem by bylo spojené s nepřiměřenými těžkostmi nebo by mohlo vést k jiným skutkovým závěrům (§ 322 odst. 1). Odvolací soud může též vrátit věc prokurátorovi do přípravného řízení, pokud jsou splněny podmínky § 279 odst. 1.

Aniž by odvolací soud napadený rozsudek zrušil, vrátí věc soudu prvního stupně, aby rozhodl o chybějícím výroku, nebo aby neúplný výrok doplnil (§ 322 odst. 2). Jestliže zruší výrok o náhradě škody a sám o nároku poškozeného nerozhodne, odkáže ho na řízení ve věcech občanskoprávních.

Pokud důvod rozhodnutí ve prospěch obžalovaného prospívá i spoluobžalovanému nebo zúčastněné osobě, kteří odvolání nepodali, rozhodne

odvolací soud i v jejich prospěch (*beneficium cohaesionis*). Stejně rozhodne ve prospěch obžalovaného, kterému prospívá důvod odvolání zúčastněné osoby.

Při vrácení věci soudu prvního stupně může odvolací soud nařídit, aby byla věc projednána a rozhodnuta v jiném složení senátu, případně aby věc projednal jiný soud téhož stupně a druhu v jeho obvodu (§ 325).

Řízení u soudu prvního stupně po zrušení rozsudku se koná na základě původní obžaloby. Prvý soud je vázán právním názorem odvolacího soudu, vysloveným v jeho rozhodnutí, má povinnost provést úkony a důkazy, které odvolací soud nařídil. Pokud byl rozsudek zrušen jen v důsledku odvolání obžalovaného, nemůže dojít ke změně rozhodnutí v jeho neprospěch (*zákaz reformationis in peius*).

Z výše uvedeného stručného popisu slovenské právní úpravy odvolání vyvstává hned několik okruhů, v nichž je patrný její rozdílný přístup od dosud platného českého pojetí. O odlišné věcné působnosti slovenských soudů a tím i rozdílného určení opravné instance již byla řeč na straně 102 - 103 této práce. Zřetelné rozdíly však můžeme vidět i v předmětu odvolání, způsobu oznámení rozsudku, lhůtě k jeho podání odvolání, požadavkům na jeho odůvodnění, uplatnění revizního principu v rozsahu přezkoumávání rozsudku odvolacím soudem a ve způsobu vyřízení odvolání, které je ovládáno kasačním principem s omezenou možností apelace.

6.3 Odlišnosti české a slovenské právní úpravy odvolání

Předmětem odvolání v české i slovenské právní úpravě může být každý rozsudek soudu prvního stupně, který dosud nenabyl právní moci. Podle § 334 odst. 4 Tr. por. proti rozsudku soudu o dohodě o vině a trestu není přípustné odvolání. Není proti němu přípustné ani dovolání kromě dovolání podle § 371 odst. 1 písm. c) a odst. 2 Tr. por.

V české právní úpravě je možnost napadnout odvoláním rozsudek, kterým soud schválil dohodu o vině a trestu, naproti tomu existuje, byť je omezena podmínkou, že takový rozsudek není v souladu s dohodou o vině a trestu, jejíž schválení státní zástupce navrhl. Proti rozsudku, kterým soud schválil dohodu o vině a trestu, může poškozený, který uplatnil nárok na náhradu škody nebo nemajetkové újmy nebo na vydání bezdůvodného obohacení, podat odvolání pro nesprávnost výroku o náhradě škody nebo nemajetkové újmy v penězích nebo o vydání bezdůvodného obohacení, ledaže v dohodě o vině a trestu souhlasil s rozsahem a způsobem náhrady

škody nebo nemajetkové újmy nebo vydáním bezdůvodného obohacení a tato dohoda byla soudem schválena v podobě, s níž souhlasil (§ 245 odst. 1 tr. ř.).

Slovenská právní úprava dále nepřipouští odvolání proti rozsudkům, kterými se uznává cizozemské rozhodnutí na území Slovenské republiky (§ 518 odst. 3 Tr. por.). V české právní úpravě je to naopak možné: odvolání lze podat i proti rozsudku o uznání cizozemského rozhodnutí a rozsudku o výkonu cizozemského rozhodnutí. Podle české právní úpravy je tedy okruh rozhodnutí, která je možno napadnout odvoláním, poněkud širší.

Osoby oprávněné k podání odvolání se zásadně neliší. Zajímavé je však ustanovení § 48 odst. 1 Tr. por., které umožňuje zákonnému zástupci poškozeného zbaveného způsobilosti k právním úkonům či v této způsobilosti omezeného zmocnit k zastupování organizaci na pomoc obětem trestných činů. Tou jsou například občanská sdružení Pomoc obetiam násilia, Náruč – Pomoc deťom v krize, Aliancia žien Slovenska, Pomoc ohrozeným deťom – Centrum Nádej.¹²³ Takové ustanovení český trestní řád nezná.

Lhůtu k podání odvolání, která je v českém odvolacím řízení stanovena na osm dní od doručení opisu rozsudku a je lhůtou propadnou, jejíž nedodržení má za následek zamítnutí odvolání jako opožděného podle § 253 odst. 1 tr. ř., upravuje Trestný poriadok odlišně: odvolání se podává do patnácti dnů od oznámení rozsudku (§ 309 odst. 1 Tr. por.), přičemž se zároveň stanoví, že oznámením rozsudku je jeho vyhlášení v přítomnosti toho, komu je třeba rozsudek doručit a jestliže byl rozsudek vyhlášen v nepřítomnosti takové osoby, oznámením je až doručení rozsudku. Podle slovenské právní úpravy tedy může docházet (a jistě nezřídka dochází) k tomu, že oprávněné osobě, jež byla přítomna vyhlášení rozsudku, bude rozsudek doručen fakticky až po uplynutí lhůty k podání odvolání,¹²⁴ takže k sepsání odvolání nebude mít k dispozici jeho písemné vyhotovení, nebude znát podrobnou argumentaci soudu a veškeré její důvody. Podmínky pro to, aby odvolatel za takové situace v odvolání přesně formuloval vady, které v rozsudku spatřuje, jsou tedy dosti ztížené. Současně je ale třeba připomenout, že slovenská právní úprava neklade na odůvodnění odvolání

¹²³ Ivor, J. a kolektív: Trestné právo procesné, Iura Edition, Bratislava 2006, str. 699

¹²⁴ Záhora, J.: Opravné prostriedky v trestnom konaní, Justičná revue 10/2006, str. 1387

takové nároky jako český trestní řád a v odvolacím řízení se uplatňuje omezený revizní princip, takže ke zkrácení práva na obhajobu nedochází.¹²⁵

Lhůta k podání odvolání byla z osmi na patnáct dnů prodloužena až přijetím nového Trestného poriadku s účinností od 1. 1. 2006 a důvodem této změny bylo sjednocení této lhůty s občanskoprávním a správním řízením. Ustanovení § 311 odst. 1 Tr. por. stanoví, že v písemně podaném odvolání je třeba uvést, proti kterým výrokům odvolání směřuje a zda směřuje i proti řízení, které rozsudku předcházelo. V odst. 2 je pak prokurátorovi, obhájci, který podal odvolání za obžalovaného a zmocněnci, který podal odvolání za poškozeného nebo zúčastněnou osobu, uloženo odůvodnit odvolání tak, aby bylo zřejmé, ve které části je rozsudek napadán a jaké vady se rozsudku nebo řízení, které mu předcházelo, vytýkají. Zákon s nedodržením této povinnosti dále nespojuje žádný závažnější důsledek, než je – po nevyhovění výzvě předsedy senátu k odstranění vad odvolání podle § 311 odst. 3 Tr. por. – uložení pořádkové pokuty, eventuálně (v případě prokurátora a obhájce) postoupení k disciplinárnímu řízení podle § 70 Tr. por.

Na rozdíl od české právní úpravy, v níž nesplnění náležitosti obsahu odvolání může vést až k jeho odmítnutí podle § 253 odst. 3 tr. ř., slovenská právní úprava s takovými důsledky nepočítá: odvolací řízení je totiž stále ovládáno omezeným revizním principem,¹²⁶ podle něhož se přezkumná povinnost odvolacího soudu vztahuje na tu část rozhodnutí, které se týká osoby, v jejímž zájmu byl opravný prostředek podán, avšak rozhodnutí se přezkoumává z hlediska zákonnosti a odůvodněnosti napadených výroků rozsudku, proti kterým odvolatel podal odvolání, i z hlediska správnosti postupu řízení, které těmto výrokům předcházelo a přihlíží se i k vadám, které nebyly odvoláním vytýkány, pokud by odůvodňovaly podání dovolání podle § 371 odst. 1 Tr. por. Přestože i slovenská právní úprava doznala posun ve prospěch vázanosti soudu podaným odvoláním, česká právní úprava je v tomto směru důslednější, byť i v ní nacházíme projevy omezeného revizního principu v ust. § 254 odst. 1 věta druhá, odst. 2 a odst. 3 tr. ř.

¹²⁵ Z usnesení Nejvyššího soudu SR z 3. 2. 2009, sp. zn. 2 Tdo 45/2008: „Zo žiadneho z relevantných ustanovení, najmä z § 309 Tr. por. a § 311 Tr. por. nemožno totiž vyvodit', že obvinený ktorý bol prítomný pri vyhlásení rozsudku musí v päťnásťdňovej lehote od vyhlásenia rozsudku okrem samojtného podania odvolania toto aj odovodniť v spomenutej lehote.“

¹²⁶ Ivor, J. a kolektív: Trestné právo procesné, Iura Edition, Bratislava 2006, str. 703

Pokud jde o další specifické principy odvolacího řízení, lze říci, že zákaz reformationis in peius (§ 322 odst. 3, § 327 odst. 2 Tr. por. a § 259 odst. 4 tr. ř.) a beneficium cohaesionis (§ 324 Tr. por. a § 261 tr. ř.) se uplatňují v obou srovnávaných právních úpravách obdobně. Značné odlišnosti však panují v úpravě způsobu vyřizování odvolání.

Zatímco český trestní řád po novele z roku 2001 způsob vyřizování odvolání oproti jeho předchozí úpravě zcela změnil a z principu kasačního s omezenou možností apelace došlo k natolik výraznému posílení apelačních prvků, že dosavadní konstrukce vyřizování odvolání byla fakticky převrácena,¹²⁷ slovenská právní úprava setrvala i po rekodifikaci na převážně kasačním principu, a to v zásadě v takové míře, v jaké se tento kasační princip projevoval v České republice před zmíněnou novelou provedenou zákonem č. 265/2001 Sb. Podle nyní platného trestního řádu se totiž odvolací soud ve svém rozhodnutí po zrušení napadeného rozsudku může odchýlit od skutkového zjištění soudu prvního stupně, jestliže v odvolacím řízení provedl znovu některé pro skutkové zjištění podstatné důkazy provedené již v hlavním líčení, nebo provedl důkazy, které nebyly provedeny v hlavním líčení. Trestný poriadok takový postup odvolacímu soudu neumožňuje. Podle § 322 odst. 3 Tr. por. odvolací soud rozhodne sám rozsudkem ve věci, pokud je možno nové rozhodnutí učinit na základě skutkového stavu, který byl v napadeném rozsudku správně zjištěn anebo doplněn důkazy provedenými před odvolacím soudem. Nemá však možnost odchýlit se od skutkového zjištění soudu prvního stupně: shledal-li je nesprávným, přichází v úvahu pouze kasace.

V listopadu 2014 byl slovenským ministerstvem spravedlnosti předložen na jednání vlády návrh zákona, kterým se mění a doplňuje zákon č. 300/2005 Z. z. (Trestný zákon) a zákon č. 301/2005 Z. z. (Trestný poriadok). Tato tzv. velká novela obsahuje legislativní návrhy pracovních skupin zřízených v gesci ministerstva spravedlnosti pro trestní právo hmotné a procesní, tvořené zástupci soudnictví, prokuratury, policie a akademické obce, které se zaměřily na odstranění přetrvávajících aplikačních nedostatků a eliminaci možností vzniku průtahů v trestním řízení. Pokud jde o problematiku odvolání, je navrhováno o omezení revizního principu ve vztahu k napadeným výrokům; nutno však uvést, že ani tento návrh se revizního principu zcela

¹²⁷ Pipek, J: Nad návrhem novelizace úpravy odvolání v trestním řízení, Bulletin advokacie 3/2001, str. 52

nevzdává a oproti české právní úpravě zůstává jeho uplatnění stále širší.¹²⁸ S účinností novely se počítalo od 1. 3. 2015, dosud však její návrh nebyl vládou Slovenské republiky projednán.

Závěrem srovnání obou právních úprav odvolání je třeba zmínit, že slovenská právní úprava nedisponuje zvláštním zákonem o soudnictví ve věcech mládeže: řízení proti mladistvým je na Slovensku zakotveno v zákoně č. 301/2005 Z. z., Trestný poriadok. Naproti tomu v české právní úpravě je soudnictví ve věcech mládeže upraveno zvlášť, a to zákonem č. 218/2003 Sb., který obsahuje i speciální ustanovení o opravných prostředcích a řízení o nich. Pokud jde o řízení proti právnickým osobám, česká právní úprava nemá v zákoně č. 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim zvláštní ustanovení o odvolání, proto se podle § 1 odst. 2 tohoto zákona použije trestní řád. Slovenská právní úprava dosud trestní odpovědnost právnických osob ani řízení proti nim nezakotvila. Právní styk s cizinou je v České republice vyčleněn do zvláštního zákona č. 104/2013 Sb., o mezinárodní justiční spolupráci, na Slovensku je upraven v zákoně č. 301/2005 Z. z., Trestnom poriadku v jeho části páté.

¹²⁸ Obligatorní přezkum napadeného rozsudku je v návrhu vymezen vadami, které by odůvodňovaly podání dovolání; z hlediska ostatních vad je přezkum vázán odvolacími námitkami. Navrhuje se uplatnění těchto námitek omezit lhůtou k podání odvolání s tím, že k později uplatněným námitkám nebude přihlíženo s výjimkou důkazních návrhů, a to z toho důvodu, aby bylo do určitého okamžiku uzavřeno, ke kterým vadám v neobligatorní části přezkumu má odvolací soud přihlížet. Důvody kasačního rozhodnutí odvolacího soudu jsou pak v návrhu přizpůsobeny úpravě rozsahu revizního principu a definičně zjednodušeny.

7 ZÁVĚR

Právní úprava trestního odvolacího řízení, po čtyři desetiletí nezměněná, založená na revizním přezkoumávání rozhodnutí a převážně kasačním způsobu vyřízení odvolání, doznala zcela zásadních změn přijetím novely trestního řádu, zákona č. 265/2001 Sb., které „více než novelizaci připomínají rekodifikaci.“¹²⁹ Této novele předcházela bohatá odborná diskuze řady autorů (Sotolář, Šámal, Sovák, Pipek, Vantuch, Kučera, Rizman, Teryngel a další), kteří se vyjadřovali k otázkám týkajícím se zejména dosud uplatňovaného revizního principu a jeho nahrazení principem vázanosti soudu podaným odvoláním, k uvažovaným náležitostem odůvodnění odvolání, zabývali se praktickými problémy s tím spojenými, nahrazením kasačního principu vyřízení odvolání s apelačními prvky principem apelačním s omezenou možností kasace a jeho důsledky ve způsobu rozhodnutí soudu. Ačkoli zamýšlené změny, jejichž cílem mělo být modernější pojetí trestního řízení včetně řízení odvolacího, jeho zjednodušení, zrychlení a větší efektivita v postupu orgánů činných v trestním řízení, byly přijímány vesměs pozitivně, někteří odborníci projevovali i obavy z toho, zda novelizace ve svém důsledku nepřinese výsledek právě opačný,¹³⁰ či vytýkali rozpornost těchto změn, neboť byly do stávajícího trestního řádu zaváděny nepřiliš systematicky a bez zřetelné koncepce.

Každou významnou změnu právní úpravy je však možné objektivně zhodnotit až s delším časovým odstupem. Po třinácti letech účinnosti výše uvedené novely lze konstatovat, že se nová právní úprava v zásadě osvědčila a její účel je plněn, jakkoli zpočátku nebylo možné pominout jisté aplikační potíže, k jejichž řešení významně přispěla a nadále dosud přispívá sjednocující judikatura. Pozitivně je třeba hodnotit zejména opuštění revizního principu a jeho nahrazení zásadou dispoziční, jejíž podstatou je právo (a současně povinnost) odvolatele odůvodnit odvolání a vymezit tak rámec přezkoumávání rozsudku, kterým je následně soud druhého stupně vázán. Stanovením podmínek k překročení tohoto vymezení, kdy subsidiárně nastupuje princip ofiiality a je aplikován omezený revizní princip, bylo současně zajištěno splnění

¹²⁹ Pipek, J.: Nad návrhem novelizace úpravy odvolání v trestním řízení, Bulletin advokacie 3/2001, str. 51

¹³⁰ Kučera, P., Rizman, S.: Zamyšlení nad některými úskalími novelizace trestního řádu, Trestní právo 5/2000, str. 2

požadavku na fungování odvolacího řízení jako prostředku nápravy nezákonných a nespravedlivých rozhodnutí. Uplatnění dispoziční zásady jako primární a stanovení povinnosti odůvodnit odvolání vede odvolatele k tomu, aby si sám své důvody nespokojenosti s rozsudkem ujasnil, ty byly dány najevo i ostatním stranám a současně bylo odvolacímu soudu vymezeno, které výroky jsou napadány, v čem jsou spatřovány vady těchto výroků, případně vady řízení rozsudku předcházejícího. To umožňuje lepší přípravu a soustředěnost odvolacího řízení, zvyšuje přesvědčivost projednávání a rozhodnutí, v němž je možno přímo reagovat na jednotlivé výtky odvolání.¹³¹ Povinnost k odůvodnění odvolání (v případě odvolání státního zástupce též povinnost uvést, zda je odvolání podáváno ve prospěch či v neprospěch obžalovaného, což má určující význam pro aplikaci zákazu reformationis in peius) vede ke zrychlení odvolacího řízení, koncentraci pozornosti na vady, ať již skutkové nebo právní, které jsou předmětem výtek odvolatele. Ponecháním možnosti přezkoumání napadeného rozsudku za použití omezeného revizního principu v ustanovení § 254 odst. 1, věta druhá, odst. 2 a odst. 3 tr. ř. je současně zajištěna náprava nesprávného rozsudku i tehdy, pokud se odvolateli nepodařilo vady v odůvodnění odvolání exaktně vystihnout a zformulovat. Praktickým problémem zůstává rozdílná náročnost jednotlivých soudů na odůvodnění odvolání, tedy na to, s jakou úrovní odůvodnění (a s jak přesnou konkretizací vytýkaných vad) se spokojí a v jakých případech přistupují k ustanovení obhájce pro odůvodnění odvolání, případně pro celé odvolací řízení.

Dalším faktorem, působícím na rychlost řízení a přesnost vymezení rozsahu přezkumné činnosti soudu druhého stupně, je povolení novot. Návrhy na doplnění dokazování by měly být vzneseny nejpozději při zahájení prvního veřejného zasedání odvolacího soudu. Současná úprava ovšem v praxi vede k tomu, že často právě až ve veřejném zasedání obhajoba označí celou řadu „nově“ objevených důkazů, jež jí musely být známy i v době podání odvolání. Možnost opřít odvolání o nové skutečnosti a důkazy (§ 249 odst. 3 tr. ř.) by měla být rozhodně zachována s ohledem na apelační způsob vyřízení odvolání a konečnost rozhodnutí odvolacího soudu, avšak právní úprava by měla trvat na tom, aby tyto nové skutečnosti a důkazy byly označeny již v odůvodnění podaného odvolání, splňujícího obsahové náležitosti podle § 249 odst. 1 tr.

¹³¹ Mandák, V.: Povinnost odůvodnit odvolání v trestních věcech, Bulletin advokacie 6-7/2000, str. 58

ř., aby se s nimi mohl odvolací soud včas seznámit a zvážit případné doplnění dokazování.

S požadavkem na provádění nových důkazů souvisí i nynější uplatnění apelačního principu ve způsobu rozhodnutí odvolacího soudu, který je doplněn pouze omezenou možností kasace. Zopakováním některých pro skutková zjištění podstatných důkazů či provedením důkazů nových se odvolací soud dostává do pozice hodnotitele důkazů (tedy těch, které sám provedl) a může se tak odchýlit od skutkových zjištění soudu prvního stupně. Tím je garantována rychlá náprava vadných rozhodnutí bez nutnosti vracet věc k dalšímu řízení nalézacímu soudu, zatímco zrušení rozsudku a vrácení věci soudu prvního stupně (kasace) přichází v úvahu jen v případech natolik nedostatečných skutkových zjištění, že je třeba provádět rozsáhlé a (před odvolacím soudem) obtížně proveditelné dokazování, které by znamenalo nahrazování činnosti soudu prvního stupně.

Praxe ukazuje, že odvolací soudy se vcelku snadno se svými novými úkoly vypořádaly a náprava vad přezkoumávaných rozhodnutí využitím apelačního principu nečiní větší potíže. Jeho dalším posilováním by však mohlo docházet k nepřijatelnému omezování práv obhajoby, neboť při podstatné změně skutkových zjištění rozhodnutím odvolacího soudu by obžalovaný neměl možnost obrany v řízení o řádném opravném prostředku a dosáhnout eventuální nápravy v řízení o opravných prostředcích mimořádných je, jak již z jejich povahy vyplývá, značně zúžená. Rozšiřování apelačních prvků ve způsobu vyřizování odvolání tedy již není příliš žádoucí.

Jak již bylo zmíněno v úvodu této práce, dosavadní koncepce trestního řádu je stále do určité míry poplatná době svého vzniku a nevyhovuje moderním uplatňovaným trendům restorativní justice. V důsledku četných novelizací byla narušena celková jednota jeho pojetí jako základní normy trestního práva procesního, zavedením značného množství výjimek došlo k proměně některých základních zásad, z nichž by platná právní úprava měla vycházet. Připravovaná rekonstrukce trestního procesu je nyní zpracovávána s využitím schválených věcných záměrů z let 2004 a 2008 a jejím cílem je konstituovat moderní kontradiktorní trestní řízení evropského typu.

Pokud jde o opravné řízení, to by mělo být systematicky zařazeno do části druhé – zvláštní části, hlavy III. nového trestního řádu. Řízení o odvolání zůstává

základním opravným řízením, naplňujícím účel trestního procesu, kterým je spravedlivé rozhodnutí o vině a trestu za spáchaný trestný čin. Jeho nová úprava by měla být zpřesněna tak, aby byly odstraněny všechny nedostatky stávající úpravy s přihlédnutím k potřebám praxe. Z toho důvodu bude v řízení o odvolání věnována zvláštní pozornost vyvážení kasace a apelace při posílení věcného rozhodování odvolacího soudu; dále omezena možnost vrácení věci státnímu zástupci k došetření (na úkor zproštění obžalovaného obžaloby, které by mělo mít přednost při neunesení důkazního břemene ze strany státního zástupce) i možnost vrácení věci odvolacím soudem soudu prvního stupně, a to jen na případy nedostatečně objasněného skutkového stavu věci nebo závažná procesní pochybení. Zcela nově by pak měl být vymezen rozsah oprávnění soukromého žalobce při podání odvolání proti meritornímu rozhodnutí.

Diskutovanými byly i další okruhy problémů. Je to například možnost rozhodování samosoudce v odvolacím řízení v případech, kdy i v řízení vedeném před soudem prvního stupně rozhodoval samosoudce, s tím, že v odvolacím řízení by samosoudce činil rozhodnutí v neveřejném zasedání. Možnost konání neveřejného zasedání by přitom byla vymezena souhlasem stran a podmínkou, že při něm nebude zjišťován skutkový stav. Taková úprava ovšem značně omezuje právo obžalovaného na obhajobu a snižuje záruku větší odbornosti a objektivity senátního rozhodování u soudu vyššího stupně před rozhodnutím jednotlivce. Při stávající koncepci odvolacího řízení, které upřednostňuje rozhodnutí o odvolání podle apelačního principu před principem kasačním, by mohlo docházet ke vzájemně si odporujícím samosoudcovským rozhodnutím, v němž by měl sice konečné slovo samosoudce soudu vyššího stupně, avšak osoby, kterých by se takové rozhodnutí dotýkalo, by již neměly k dispozici žádný opravný prostředek, kterým by se mohly proti jeho rozhodnutí bránit. Senátní rozhodování by proto mělo být před soudem druhého stupně jako soudem odvolacím zachováno a zájem na zjednodušení odvolacího řízení by neměl převážet nad požadavkem na kvalitu jeho rozhodnutí.

Naopak zcela namísto jsou úvahy o konání veřejného zasedání zásadně bez přítomnosti obžalovaného, jemuž by bylo zachováno právo se ho zúčastnit,¹³² nemohl by však odvolací řízení zbytečně protahovat opakovanými

¹³² Langer, P.: Je třeba nově upravit odvolání v trestních věcech? *Trestněprávní revue* 5/2007, str. 133

omluvami a žádostmi o odročení s tím, že trvá na tom, aby se veřejné zasedání konalo za jeho účasti.

Zvažováno bylo i rozšíření oprávnění prvoinstančních soudů na rozhodování o odvolání podle § 253 tr. ř. s právem oprávněných osob podat proti takovému rozhodnutí stížnost. Cílem těchto změn by mělo být odbřemenění odvolacích soudů; v praxi by ale taková úprava byla spíše kontraproduktivní. Lze předpokládat, že by osoby oprávněné ke stížnosti svého práva podat opravný prostředek hojně využívaly a počet věcí, které by musel odvolací soud projednat, by se tím nezmenšil.

Pokud jde o lhůtu k podání odvolání, vyskytly se hlasy (možná inspirované slovenskou právní úpravou) pro její prodloužení na patnáct dnů s tím, že by oprávněné osoby ve větším klidu a zodpovědněji zvažovaly podání odvolání a precizněji by je také formulovaly. Ve svém důsledku by však tato změna vedla jen ke zbytečnému prodlužování trestního řízení, neboť návrh současně nepřináší žádné zpřísnění v požadavcích na náležitosti odvolání.

Tato práce si kladla za cíl metodou popisu, analýzy a komparace rozebrat současnou právní úpravu odvolání v trestním řízení a s přihlédnutím k potřebám soudní praxe, záměrům připravované rekodifikace a srovnání s právní úpravou odvolacího řízení ve Slovenské republice, v níž se legislativní činnost po rozdělení federace nacházela na stejné startovní čáře, přispět úvahami *de lege ferenda* k formulaci možných východisek. Z provedeného rozboru vyplývá, že základem nového trestního řádu musí být jeho jasná koncepce, opírající se o základní zásady trestního řízení, které budou tvořit i rámec řízení o odvolání. To by mělo zůstat plně dispozitivní a zaručovat rychlé, nestranné a dostatečně odborně fundované přezkoumání rozsudku soudu prvního stupně, přičemž by měla být zachována i ochrana odvolacího práva těch osob, které nejsou právně zastoupeny. Současně by však mělo být zamezeno zneužívání odvolání k protahování trestního řízení obstrukčním chováním stran.

Jakým způsobem se podaří tyto cíle naplnit, ovšem nelze zatím odhadnout, neboť přípravy rekodifikace trestního řádu trvají již přes deset let a dosud nejsou u konce.

8 SEZNAM POUŽITÝCH PRAMENŮ A LITERATURY

Legislativní zdroje

Ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky

Ústavní zákon č. 542/1992 Sb., o zániku České a Slovenské Federativní Republiky

Usnesení předsednictva České národní rady č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku České republiky

Sdělení Federálního Ministerstva zahraničních věcí č. 209/1992 Sb., o Úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod (s dodatkovými protokoly č. 41/1996 Sb., č. 243/1998 Sb., č. 114/2004 Sb. m.s.)

Vyhláška ministra zahraničních věcí č. 120/1976 Sb., o Mezinárodním paktu o občanských a politických právech a Mezinárodním paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech

Zákon č. 144/1867 ř.z., o soudcovské moci

Zákon č. 119/1873 ř.z., o trestním řádu soudním

Zákon č. 11/1918 z. a n., o zřízení samostatného státu československého

Zákon č. 319/1948 Sb., o zlidovění soudnictví

Zákon č. 87/1950 Sb., o trestním řízení soudním

Zákon č. 64/1956 Sb., o trestním řízení soudním

Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 178/1990 Sb.

Důvodová zpráva k zákonu č. 178/1990 Sb. Systém ASPI, verze 2015 pro Windows, stav k 8. 4. 2015 [cit. 10. 4. 2015]

Vyhláška č. 37/1992 Sb., o jednacím řádu pro okresní a krajské soudy

Zákon č. 283/1993 Sb., o státním zastupitelství, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 292/1993 Sb.

Důvodová zpráva k zákonu č. 292/1993 Sb. Systém ASPI, verze 2015 pro Windows, stav k 8. 4. 2015 [cit. 10. 4. 2015]

Vyhláška č. 312/1995 Sb., kterou se stanoví paušální částka nákladů trestního řízení, ve znění vyhlášky č. 432/2002 Sb.

Zákon č. 227/2000 Sb., o elektronickém podpisu a změně některých dalších zákonů

Zákon č. 265/2001 Sb.

Důvodová zpráva k zákonu č. 265/2001 Sb. Systém ASPI, verze 2015 pro Windows, stav k 8. 4. 2015 [cit. 10. 4. 2015]

Zákon č. 6/2002 Sb., o soudech a soudcích, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže)

Zákon č. 412/2005 Sb., o ochraně utajovaných informací a o bezpečnostní způsobilosti

Zákon č. 300/2008 Sb., o elektronických úkonech a autorizované konverzi dokumentů

Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim

Zákon č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů

Zákon č. 104/2013 Sb., o mezinárodní justiční spolupráci ve věcech trestních

Pokyn obecné povahy NSZ č. 8/2009, o trestním řízení. Systém ASPI, verze 2015 pro Windows, stav k 8. 4. 2015 [cit. 16. 4. 2015]

Věcný záměr zákona o trestním řízení soudním (trestní řád) 2004 [online]. Dostupné z www: <http://www.portal.justice.cz> [cit. 3. 4. 2015]

Věcný záměr zákona o trestním řízení soudním (trestní řád) 2008 [online]. Dostupné z www: <http://www.portal.justice.cz> [cit. 3. 4. 2015]

Východiska a principy nového trestního řádu [online]. Dostupné z www: <http://www.portal.justice.cz> [cit. 3. 4. 2015]

Zákon č. 301/2005 Z. z. (Trestný poriadok), v znení neskorších predpisov

Dôvodová správa k zákonu č. 301/2005 Z. z. (Trestný poriadok) [online]. Dostupné z www: <http://www.justice.gov.sk> [cit. 12. 4. 2015]

Návrh zákona, ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon a zákon č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov a o zmene a doplnení niektorých zákonov, [online]. Dostupné z www: <http://www.justice.gov.sk> [cit. 12. 4. 2015]

Dôvodová správa k návrhu zákona, ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon a zákon č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov a o zmene a doplnení niektorých zákonov [online]. Dostupné z www: <http://www.justice.gov.sk> [cit. 12. 4. 2015]

Zákon č. 153/2001 Z. z., o prokuratúre, v znení neskorších predpisov

Zákon č. 291/2009 Z. z., o špecializovanom trestnom súde

Monografie

Adamová, S. K.: Dějiny českého soudnictví do roku 1938, 1. vydání, Praha: Lexis Nexis 2005, 231 s.

Ivor, J. a kolektiv: Trestné právo procesné, Iura Edition, Bratislava 2006, 993 s.

Jelínek, J. a kolektiv: Trestní právo procesní, 3. vydání, Leges, Praha 2013, 864 s.

Musil, J., Kratochvíl, V., Šámal, P. a kolektiv: Kurs trestního práva – trestní právo procesní, 2. přepracované vydání, C. H. Beck, Praha 2003, 1079 s.

Pípek, J.: Principy apelace a kasace a jejich uplatnění v odvolání v československém trestním řízení, Univerzita Karlova Praha 1980, 200 s.

Komentáře

Jelínek, J. a kol.: Trestní zákoník a trestní řád s poznámkami a judikaturou, 5. vydání. Praha: Leges 2014, 1248 s.

Jelínek, J. a kolektiv: Zákon o obětech trestných činů. Komentář s judikaturou, 2. vydání. Praha: Leges, 2014, 320 s.

Šámal, P. a kol. Trestní řád. Komentář. I. díl. 5. vydání. Praha: C. H. Beck 2005. 1453 s.

Šámal, P. a kol. Trestní řád. Komentář. II. díl. 5. vydání. Praha: C. H. Beck 2005. 1422 s.

Šámal, P. a kol. Trestní řád I. § 1 až 156. Komentář. 7. vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, 1844 s.

Šámal, P. a kol. Trestní řád II. § 157 až 314s. Komentář. 7. vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, 1920 s.

Odborné články

Jelínek, J.: Dohodovací řízení v trestním procesu a otázky souvisící, Bulletin advokacie 10/2012, s. 19-25

Kučera, P., Rizman, S.: Zamyšlení nad některými úskalími novelizace trestního řádu, Trestní právo 5/2000, s. 2-7

Langer, P.: Je třeba nově upravit odvolání v trestních věcech? Trestněprávní revue 5/2007, s. 128-134

Mandák, V.: Povinnost odůvodnit odvolání v trestních věcech, Bulletin advokacie 6 – 7/2000, s. 51-61

Mazák, J.: K rozsahu přezkumné povinnosti odvolacího soudu, *Trestněprávní revue* 4/2009, s. 108-112

Pipek, J.: Nad návrhem novelizace úpravy odvolání v trestním řízení, *Bulletin advokacie* 3/2001, s. 51-60

Pipek, J.: Novelizace úpravy odvolání v trestním řízení, *Bulletin advokacie* 11 – 12/2001, s. 93-102

Sotolář, A., Šámal, P., Sovák, Z.: K řízení o opravných prostředcích v trestních věcech, *Právní rozhledy* 5/1997, s. 232-244

Vantuch, P.: Vady odvolání a jejich důsledky pro odvolatele, *Trestní právo* 8/2004, s. 5-10

Vlk, V. a Truneček, J.: České trestní řízení sporné – prozatím iluze, *Bulletin advokacie* 6/2012, s. 24-26

Záhora, J.: Opravné prostriedky v trestnom konaní, *Justičná revue* 10/2006, s. 1386-1393

Judikatura

Nález Ústavního soudu ze dne 15. 5. 1997, sp. zn. IV. ÚS 153/96, uveřejněný pod č. 59/1997 Sb. nál. a usn. ÚS ČR

Nález Ústavního soudu ze dne 9. 9. 1999, sp. zn. III. ÚS 505/98, uveřejněný pod č. 99/1999 Sb. nál. a usn. ÚS ČR

Nález Ústavního soudu ze dne 24. 6. 2004, sp. zn. IV. ÚS 19/2003, uveřejněný pod č. 86/2004 Sb. nál. a usn. ÚS ČR

Nález Ústavního soudu ze dne 19. 3. 2009 sp. zn. III. ÚS 1104/2008, uveřejněný pod č. 65/2009 Sb. nál. a usn. ÚS ČR

Usnesení Ústavního soudu ze dne 27. 9. 2000 sp. zn. I. ÚS 249/2000, uveřejněné pod č. 34/2000 Sb. nál. a usn. ÚS ČR

Usnesení Ústavního soudu ze dne 15. 4. 2004, sp. zn. IV. ÚS 449/03, uveřejněné pod č. 22/2004 Sb. nál. a usn. ÚS ČR

Soudní rozhodnutí, R 35/2002, Sbírka soudních rozhodnutí a stanovisek

Soudní rozhodnutí, R 59/2002, Sbírka soudních rozhodnutí a stanovisek

Soudní rozhodnutí, R 2/2003, Sbírka soudních rozhodnutí a stanovisek

Soudní rozhodnutí, R 38/2003, Sbírka soudních rozhodnutí a stanovisek

Soudní rozhodnutí, R 36/2004, Sbírka soudních rozhodnutí a stanovisek

Soudní rozhodnutí, R 1/2005, Sbírka soudních rozhodnutí a stanovisek

Soudní rozhodnutí, R 21/2006, Sbírka soudních rozhodnutí a stanovisek

Soudní rozhodnutí, R 21/2012, Sbírka soudních rozhodnutí a stanovisek

Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 23. 6. 1999, sp. zn. 8 Tz 86/99

Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 19. 6. 2013, sp. zn. 8 Tdo 46/2013

Nález Ústavního soudu Slovenské republiky ze dne 20. 5. 2009, sp. zn. Pl. ÚS 17/2008

Usnesení Nejvyššího soudu SR ze dne 3. 2. 2009, sp. zn. 2 Tdo 45/2008

Rozsudek Nejvyššího soudu SR ze dne 24. 11. 2011, sp. zn. 6 Tdo 47/2011

9 RÉSUMÉ

Doctoral thesis entitled Appeals in Criminal Proceedings is concerned with analysis of current legislation of an appeal as the only corrective tool against a judgment for people authorized to its submission demand redress factual, legal or procedural defects in a court decision issued in criminal proceedings. In the brief historical excursus it pays attention to the development of an appeal in Czech prosecution since reforms of Joseph II up to the last great amendment to the Criminal Procedure Code, and furthermore, it deals with considerations regarding the needs of other changes in the regulations of the forthcoming re-codification of criminal procedural law, which should help to quicken any criminal proceedings and to enhance its efficiency keeping all the demands of the current society to an equitable process and quality of judicial decision-making activities. For this purpose, it analyses the influence of the basic principles of criminal proceedings that part of the criminal process following after an appeal submission up to decision of the second instance court paying attention to extent of the revision principle obligation to review the appellate court and the principles of the law and the appellate terms from the point of view of an appeal settlement. It draws attention, as well, to other specific principles controlling any appellate procedure (prohibition of reformationis in peius, beneficium cohaesionis) and outlines some actual problems of judicial practice. By means of appeal characteristics and its inclusion into the system of ordinary and extraordinary correction tools it points out its extraordinary position having regard to the facts that it is the only corrective tool against still not entered into the judgment of the first instance court by which it has been decided on the most fundamental issues of criminal proceedings, scilicet guilt and punishment.

An important part of this work is to compare Czech legislations appeals in criminal proceedings with Slovak legislation, which after long common development goes now by somewhat different way, scilicet after federation dividing into two independent states; the Slovak legislation can be in some points of view inspirational for the Czech legislation.

The conclusion of the study includes considerations of lege ferenda and prepared re-codification of Czech criminal process with attention to changes needed in appeal procedure.

Odvolání v trestním řízení

Klíčová slova

odvolání, trestní řízení, revizní princip

Appeals in Criminal Proceedings

Keywords

appeal, criminal proceedings, review principle